

TAMPEREEN YLIOPISTO

Mäkinen Minna-Mari

PIMEYDEN PESÄSTÄ OSAKSI JÄRJESTÄYTYNYTTÄ TYÖVÄKEÄ

Kauttuan paperitehtaan työntekijöiden ammatillisen järjestäytymisen edellytykset vuodesta
1906 lähtien 1920-luvun alkuun

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2015

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

MÄKINEN MINNA-MARI: Pimeyden pesästä osaksi järjestäytynyttä työväkeä. Kauttuan paperitehtaan työntekijöiden ammatillisen järjestäytymisen edellytykset vuodesta 1906 lähtien 1920-luvun alkuun.

Pro gradu -tutkielma, 93 s.
Historia
Huhtikuu 2015

Tutkielman tarkastelee Kauttuan paperitehtaan työläisten ammatillista järjestäytymistä, joka alkoi vasta 1910-luvun lopulla. Tavoitteena on selvittää syitä, jotka toisaalta edesauttoivat ja toisaalta viivästyttivät Kauttuan paperityöntekijöiden ammatillista järjestäytymistä.

Kauttuan tehdasyhdyskunta sijaitsee Euran kunnan alueella Satakunnassa. Tutkimuksen tarkasteuajankohta alkaa vuodesta 1906–1907, jolloin A. Ahlström Osakeyhtiö käynnisti Kauttuan paperitehtaan ja vanha esiteollinen rautaruukki korvautui modernilla paperiteollisuudella. Tosin kysymyksenasettelun vuoksi myös ruukin yhdyskunnan sosiaalinen järjestys ja sen perintö paperitehdasyhdyskunnalle on otettava huomioon. Aikarajaus päättyy 1920-luvun alkuun, jolloin sisällissodan jälkeen perustettu ammattiosasto herätettiin henkiin ja sen toiminta onnistuttiin vakiinnuttamaan osaksi yhteisöä.

Tutkimus on mikrohistoriallinen, sillä paikalliset sosiaaliset sekä vertikaaliset että horisontaaliset hierarkiat ovat tarkastelun keskiössä. Paternalismi ja työväestön yhteisyyden kehittyminen ovat keskeisimmät käsitteet, joiden varaan tutkimuksen teoreettinen pohja ja argumentaation selkäranka rakentuu. Vähäisen asiakirjalähteistön vuoksi tutkimus ottaa keskiöön mentaliteettihistoriallisen näkökulman: keskiöön nousee työväestön kokemusmaailma sekä yhteisyys ja työnantajan luoman ympäristön vaikutukset sen kehitykseen.

Työväestön mentaliteetin tutkimuksessa keskeisin alkuperäislähde on Porissa ilmestyneen työväenlehden *Sosialidemokraatin* julkaisemat Kauttuan tehdasyhdyskunnan työläisten lähettämät maakuntakirjeet, jotka kuvasivat paikallisia tapahtumia ja työväestön mielialaa. Yhdyskunnan muutosta ja muotoutumista tutkittaessa keskeisiä lähteitä ovat olleet kirjonkirjat ja muuttaneiden luettelot. Sisällissodan jälkeiseltä ajalta ammattiosaston pöytäkirjamateriaali muodostaa keskeisimmän lähdeaineiston.

Keskeisin tutkimustulos on, että työnantaja onnistui ylläpitämään paternalistista järjestystä ja estämään ammattiyhdistystoiminnan aina vuoteen 1917 saakka, jolloin perustettiin paikallinen paperityöläisten ammattiosasto. Kauttuan työväestö tarvitsi voimakkaan ulkopuolisen sysäyksen vanhan järjestelmän murtamiseen. Muutos tapahtui lopulta hyvin nopeassa ajassa, kun kauttualaiset työläiset yhtyivät valtakunnalliseen lakkoliikkeeseen marraskuussa 1917 ja vuonna 1918 käytyyn sisällissotaan. Sisällissota katkaisi lupaavasti alkaneen ammattiosaston taipaleen, ja sen jälkeen toiminnan uudelleenkäynnistäminen oli vaikeaa. Paperiteollisuustyöväen liiton tuen avulla osasto onnistui vakiinnuttamaan toimintansa 1920-luvun alussa useiden uudelleenperustamisten jälkeen.

Asiasanat: ammattiyhdistysliike, työväenliike, paternalismi, tehdasyhteisö, Kauttua, 1900-luku, 1910-luku, 1920-luku

Sisällys

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkimuskysymys ja tarkasteluajankohta.....	2
1.2. Metodi ja keskeiset käsitteet.....	5
1.3. Lähteet ja kirjallisuus	7
1.4. Tutkimuksen rakenne	11
2. Suomi teollistuu	16
2.1. Satakunta nojaa metsäteollisuuteen	16
2.2. Kauttua osaksi laajempaa teollisuustuotantoa.....	18
2.3. Työväenliikkeen nousu Suomessa.....	20
3. Paternalismi vertikaalisten hierarkioiden selkärankana	22
3.1. Rautaruukin järjestys periytyy paperitehtaan yhdyskunnalle	23
3.2. Paperitehtaan hierarkiat määrittävät aseman yhteisössä.....	26
3.2.1. Rautaruukin työntekijöiden sijoittuminen paperitehtaalle	27
3.2.2. Ammattimiehet muualta – työväestö paikalliselta maaseudulta	28
3.3. Järjestyssäännöt jatkavat paternalistista perinnettä.....	32
3.4. Asuinalueet eriytyvät.....	36
4. Horisontaalisten suhteiden vaikutus yhteisyyden kehitykseen	39
4.1. Suurlakko – Kauttualla kokematta jäänyt murros	39
4.2. Vapaapalokunta ja urheiluseura.....	43
4.3. Työläisten keskinäiset erimielisyydet.....	46
4.4. Naiset tehdasyhteisössä	50
5. Pintaan pyrkivä poliittisuus	52
5.1. Sosialismin ensi askeleet Kauttualla	53
5.2. Ensimmäinen aktiivisuuden vuosi 1911 ja uudelleen passivoituminen	56
5.3. Työläisten toimikunnat alkavat murtaa vallitsevaa järjestystä	59
5.4. Kauttuan ammattiosasto perustetaan.....	62
6. Sekasorto vie ammattiyhdistysliikkeen taantumukseen.....	68
6.1. Marraskuun 1917 lakkoliike.....	69
6.2. Sisällissota katkaisee ammattiyhdistysliikkeen kehityksen	72
6.3. Työväenliike sisällissodan raunioilla	74
6.4. Ammattiosaston vaikea uusi alkua.....	78
7. Johtopäätökset	87
8. Lähteet ja kirjallisuus.....	90

1. Johdanto

Täällä pimeyden pesässä Wappua ei kauttualaisten työläisten keskuudessa vietetty, niin kuin on muilla paikkakunnilla tapana. Työläiset, jotka tekevät 12 tuntia vuorokaudessa koneitten vieressä, eivät huomanneet wappua ollenkaan. He eivät uskaltaneet edes pyytää vapaata, ja ei siitä olisi tullut mitään, jos sitä olisi yksityisesti pyytänyt. [...] On täällä muitakin epäkohtia, joita sietäisi työläisten ottaa keskusteltavaksensa. Kaikki saa olla niin, kuin yhtiö määrää. Kukaan ei vastusta, vaikka yhtiö määräisi heitä lyömään pänsä seinään, niin kyllä he tämänkin tekisivät.¹

Ennen Euran kunnassa sijaitsevan Kauttuan paperitehtaan työntekijöiden ammatillista järjestäytymistä paikallisessa teollisuuden historiassa ehti kuitenkin työskennellä monta työntekijää. Syrjäisessä ja liikenneyhteyksiltään heikossa Kauttuan kylässä rautaruukki toimi aina vuodesta 1689. Teollinen historia alkoi, kun vapaaherra Lorenz Creutz perusti Kauttuan kosken varrelle rautaruukin.² Näin luotiin lähtökohdat paikalla edelleenkin jatkuvalla teollisuudelle.

Rautaruukki oli toiminnassa yli 200 vuotta. Rautaruukin omisti sen historian aikana seuraavat suvut: Creutzit, Timmit, Falckit ja Ahlströmit. Antti Ahlström (1827–1896) osti Kauttuan ruukin vuonna 1873. Kauttuan ruukki oli tuolloin vanhanaikainen, ja tuotantolaitokset olivat huonossa kunnossa. Tarinan mukaan Antti Ahlströmin ihastui Kauttuan kuvankauniiseen maisemaan ja päätti sen vuoksi lunastaa ruukin. Tosiasiassa muute tekijät vaikuttivat varmasti ostopäätökseen, mutta Ahlströmien omistuksessa Kauttuan rautaruukki muuttui vanhanaikaisesta ruukista moderniin ja hyvin kannattavaan paperitehtaaseen.³

Paperitehdasta alettiin rakentaa Kauttualle vuonna 1906. Paperitehdas muutti Kauttuan tuotantorakenteen rautateollisuudesta moderniin paperiteollisuustuotantoon. Muutos tiesi myös uudenlaisen yhdyskunnan muodostumista. Kauttuallakin siirryttiin vähitellen sääty-yhteiskunnallisesta järjestyksestä ja työläisen näkökulmasta luonnehditusta ”pimeyden pesästä” kohti ammattiyhdistysliikkeen syntyä ja sen liittymistä osaksi kansallista paperityöläisten liittoa.

---

¹ Kauttualan paperitehtaan työläisen kirjoitus Sosiaalidemokraatti-lehdessä, Pori, (jatkossa vain Sos.dem.) 12.5.1914.

² Korvenmaa 1989, 10.

³ Ks. Korvenmaa 1989; Schybergson 1992.

Rautaruukki jätti oman leimansa Kauttuan paperitehdasyhdyskuntaan. Vaikka Kauttuan tehdasyhteisö monen muun paperitehdasyhdyskunnan tapaan rakentui hyvin maaseutuvaltaiseen pitäjään, niin ruukin myötä teollisuuden perintö vaikutti jo Kauttuan kylässä. Lisäksi Kauttuan paperitehdasyhdyskunta alkoi rakentua varsin myöhään verrattuna moneen muuhun paperiteollisuuspaikkakuntaan. Paperitehdas aloitti toimintansa 1907, joten moderni teollistuminen Kauttualla seurasi perässä Suomessa 1870-luvulta monin paikoin alkanutta paperiteollisuutta.⁴

1.1. Tutkimuskysymys ja tarkasteluajankohta

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää syitä, jotka toisaalta edesauttoivat ja toisaalta viivästyttivät Kauttuan paperityöntekijöiden ammatillista järjestäytymistä. Kauttuan paperityöntekijöiden verrattain myöhäinen järjestäytymisajankohta vaikutti tutkimukseni kysymyksenasetteluun ja lähestymiskulmaan. Ammattiosaston perustamisajankohdasta ei ole tarkkaa tietoa, mutta se ajoittuu vuosiin 1914–1917.⁵ Työväenliikkeen herääminen ja yhteiskunnallinen murros sijoittuvat Suomessa yleisesti vuoden 1905 suurlakkoon ja sen jälkivaikutuksiin: Kauttualla järjestäytyminen ei alkanut tämän työväenliikkeen heräämisen ensimmäisen aallon vaikutuksesta. Tästä lähtökohdasta on oletettavaa, että Kauttuan tehdasyhdyskunnassa ammatillista järjestäytymistä estävät syyt vaikuttivat varsin pitkään voimakkaampina kuin sitä edistävät tekijät. Lähden selvittämään, mitä ja miksi estävät tekijät olivat.

Tutkimuskysymykseni pitää sisällään vertailunäkökulman, joka on varsin relevantti paikallishistorian tutkimukselle. Ammattiyhdistysliikkeen syntyprosessi on varsin tutkittu aihe, joten mikrohistoriallisten tutkimusten anti tutkimuskentälle on tuoda yleistä käsitystä vahvistavia tai siitä poikkeavia esimerkkejä. Vertailevan asetelman vuoksi tukeudun pitkälti tutkimuskirjallisuuden varaan, jotta pystyn selvittämään Kauttuan kehityspolun omaleimaisuutta sekä yhteneväisyyttä muuhun Suomeen. Keskustelu tutkimuskirjallisuuden kanssa ei palvele pelkästään suomalaisen työväenliikkeen ja ammattiyhdistystoiminnan tutkimuksen kenttää, vaan antaa myös arvoa paikalliselle kohteelle. Ilman vertailevaa lähtökohtaa analyysi tutkimuskohteesta jäisi varsin vähäiseksi, koska vertailu paljastaa

---

⁴ Koivuniemi 2000, 9-10; Kuisma 1993, 261–264.

⁵ Perustamisajankohta ei ole täysin yksiselitteinen, ja käsittelen aihetta tarkemmin tutkimukseni luvussa 5. Perustamisajankohdan epäselvyys ei kuitenkaan tuota tässä tutkimuksessa ongelmaa, sillä tarkasteluni keskiössä ovat edellytykset järjestäytymiselle, ei itse järjestäytymisen tapahtuminen.

yhteneväisyydet ja poikkeavuudet: missä määrin Kauttualla ammattiyhdistystoiminta muotoutui ja kulki kansallisia kehityslinjoja mukailleen ja missä määrin ne poikkesivat siitä.

Tutkimukseni tarkasteluajankohta alkaa paperitehtaan perustamisesta lähtien, eli vuosista 1906–1907. Ruukin aikainen perinne vaikutti tehdasyhdyskuntaan, joten murroskauden vaikutusten selvittämiseksi käsittelen jonkin verran myös rautaruukin viimeisten vuosien olosuhteita. Tutkimukseni aikaraja ulottuu 1920-luvun alkuun saakka, jolloin ammattiyhdistysliikkeen toiminta Kauttualla vakiintui. Tätä ennen ammattiosasto jouduttiin perustamaan kolmeen kertaan.

Ammatillisella järjestäytymisellä tarkoitetaan tässä yhdistyksen perustamista ja sen toiminnan vakiintumista. Työläisillä oli monia muitakin keinoja vaikuttaa oloihinsa työpaikalla, eikä ammattiosaston perustaminen tähän tarkoitukseen ollut siis ainoa tai välttämättä edes paras keino. Tutkimukseni aikarajaus perustuukin tarkasteluuni siitä, milloin ja miten ammattiosasto lopulta saavutti vakiintuneen aseman osana Kauttuan paperitehdasyhdyskuntaa. Mikäli tarkasteluajankohta päättyisi vuoteen 1917, jolloin Kauttuan paperiammattiosasto liittyi osaksi Paperiteollisuusliiton liittoon, kokonaisuus jäisi vaillinaiseksi. Osaston henkiinherättäminen sisällissodan jälkeen oli olennaista toiminnan vakiintumisen kannalta.

Vaikka ammattiyhdistysliikkeen toiminta- ja vaikutusmahdollisuudet olivat rajalliset, se oli kuitenkin jo vakiinnuttanut olemassaolonsa Suomessa. Tämän vuoksi Kauttuan olosuhteita on perusteltua tarkastella siitä olettamuksesta käsin, että paternalistinen järjestys säilyi vahvana teollisuusyhdyskunnassa pidempään kuin monessa muussa vastaavassa yhteisössä. Tämän vuoksi yksi keskeisistä käsitteistä tutkimuksessani on paternalismi, joka vaikutti voimakkaasti tehdasyhdyskunnassa. Lisää paternalismi-käsitteestä luvussa *Tutkimuksen metodi ja keskeiset käsitteet*.

Lähtökohtana Kauttua tarjoaa mielenkiintoisia näkökulmia, mitkä motivoivat tutkimaan Kauttuan paperityöläisten ammatillista järjestäytymistä. Kauttuan tehdasyhteiskunta koki tarkasteluvälillä suuria muutoksia, kun tuotanto vaihtui teollisuudenalasta toiseen: raudasta paperiin. Esiteollinen tuotanto vaihtui moderniin teollisuuteen, mikä loi uudenlaisen ja aikaisempaa suuremman työväestön Kauttualle. Paikallisten muutosten lisäksi koko Suomi ja suomalainen yhteiskunta kävivät läpi suurta murrosvaihetta, jossa työväenliike ja ammattiyhdistysliike nousivat toimijoiksi politiikan kentälle sekä teollisuusyhdyskuntiin. Kauttuan tehtaiden perustamisajankohta sijoittui tapahtumarikkaisiin vuosiin, ja on mielenkiintoista tarkastella, millä tavalla tehdasyhdyskunta otti muutokset vastaan.

Muutos esiteollisesta rautaruukista moderniksi paperiteollisuudeksi tapahtui nopeasti, joten muutos oli tavallista konkreettisempi. Varsinkin vanhojen työntekijöiden siirtyminen paperitehtaan palvelukseen tarjoaa tilaisuuden tarkastella uuden ja vanhan tehdasyhdyskunnan yhteensulautumista. Miten rautaruukin tuotannon keskiössä olleet työläiset sijoittuivat paperitehtaalle ja miten se vaikutti heidän asemaansa paperitehtaan yhteisössä?

Paperitehtaan rakentaminen toi paikkakunnalle uusia työläisiä. Tehdasyhdyskunta kasvoi rajusti ja yhteisön rakenne muuttui täysin. Tämän vuoksi selvitän, keistä uusi työväestö muodostui, mistä paikkakunnalle muutettiin ja mihin työtehtävään he sijoittuivat paperitehtaalla. Murrosvaiheen tutkimusta vaikeuttaa lähteiden puute, joten pyrin tekemään päätelmiä perustuen muuttotietoihin ja muiden vastaavanlaisten tehdasyhdyskuntien vertailuun.

Lähipiirin vaikutus työväenaatteen omaksumiseen oli hyvin merkittävää. Työväenliike omaksuttiin perheessä vanhemmilta ja työ- ja vapaa-aikana muulta lähiyhteisöltä. Näiden primäärilähteiden vaikutus sosialistisenkin aatteen omaksumisessa on ollut pääasiallinen vaikuttaja.⁶ Tämän vuoksi tarkastelen aatteen omaksumista ja levittymistä sosioekonomisen statuksen kautta: millaiset olivat asumisjärjestelyt, mihin työhön tehtaalla sijoituttiin, mikä oli suhde muihin paikkakuntalaisiin ja toisaalta tehdasyhdyskunnan jäseniin ja mihin harrastuksiin osallistuttiin.

Koska ammattiosaston perustavan kokouksen pöytäkirjoja tai muitakaan pöytäkirjoja ei ole säilynyt sisällissotaa edeltävältä ajalta, lähden rakentamaan väitteideni tueksi kuvaa ympäristöstä, johon ammattiosasto lopulta perustettiin. Tavoitteena on luoda kuva paikallisista olosuhteista, ja niiden avulla pyrkiä ymmärtämään aikalaisten toimintaa ja valintoja siitä, miten he katsoivat parhaakseen ajaa asioitaan eteenpäin. Keskeisenä lähteenä tähän ovat *Sosialidemokraatti*-lehden maakuntakirjeet, joita kauttualaiset työntekijät kirjoittivat nimimerkkien takana lehteen. Kirjoituksissa työntekijät avaavat mielteitään paikallisista olosuhteista ja työväestön mielialasta. Käsittelen maakuntakirjeiden luonnetta lähdemateriaalina johdannon osiossa lähteen ja kirjallisuus.

---

⁶ Keskinen 2009, 101.

1.2. Metodi ja keskeiset käsitteet

Mikrohistoriassa keskeisellä sijalla on kysymys ihmisen ja yhteisön välisestä vuorovaikutuksesta sekä keskinäisten riippuvuussuhteiden verkostosta. Yksittäisen tutkimuskohteen tarkastelu antaa mahdollisuuden selvittää, kuinka yhdyskunnan sisäiset normit ja säännöt ilmenivät ja muuttivat muotoaan. Alistaminen ja vastarinta, kilpailu ja kumppanuus, valta ja läheisyys toimivat samanaikaisesti. Yhdyskunnan sisäisen vuorovaikutuksen tutkiminen tarjoaa mahdollisuuden mentaliteettihistorian tarttua aiheeseen mentaliteettihistorian näkökulmasta. Kuinka kauttuaalaisten maailmankuva vaikutti yhteisön toimintaan? Mentaliteetti käsitetään tutkimuksessani mielenlaaduksi, joka on ominainen tietyllä ajalle ja paikalle ja joka sitoo ihmisten ajattelua ja toimintaa. Se muodostaa näkymättömät rajat, joiden sisällä yksilöt voivat toimia. Mentaliteettihistorian pyrkimyksenä on etsiä taustoja ja syitä selittämään, miksi eri aikoina eri paikoissa ja kulttuureissa ihmiset käyttäytyvät tietyllä tavalla. Se on kulttuurin ja arkipäivän tutkimusta, jossa tavat, normit, asenteet ja ajattelu peilaavat ihmisten maailmankuvaa. Lähdeaineistostani *Sosialidemokraatin* maakuntakirjeet tarjoavat tähän näkökulmaan oivan lähteen. Koska ne ovat propagandistisia kirjoituksia, ne ilmentävät mielipiteitä, tavoitteita ja tunnetiloja.⁷

Tarkastelen Kauttuaan tehdasyhteisön taivalta kohti päämäärätietoista yhteistoimintaa. Tämä tarkoittaa ryhmäkohtaisen joukkoliikkeen muodostumista, jolla erottaudutaan muusta yhteiskunnasta. Tällöin on ratkaisevaa ryhmäidentiteetti ja yhteishenki. Tarkastelun keskiössä on selittää kollektiivisten liikkeiden syntyä, joissa ihmiset puolustavat etujaan ja reagoivat syrjintään. Tätä historiallista sosiologista analyysiä käyttäen yhdistän yhdyskunnan rakenneanalyysin ja tilanneanalyysin.⁸ Työväen yhteisyydestä tai sen puutteesta ei voi vetää suoraa yhteyttä ammatilliseen järjestäytymiseen. Työväestö on saattanut olla hyvinkin yhtenäinen, mutta on todennut muut vaikutuskanavat paremmiksi kuin ammattiyhdistysliike. Tämä on tärkeä pitää mielessä: yhteisyyttä ja yhteisiä tavoitteita tarvitaan kollektiivisen toiminnan taustalle, mutta se on saattanut purkautua muillakin keinoin, kuin ammattiyhdistysliikkeen perustamisena ja sen piirissä toimimisena.

Myös yhteisyys ja erillisyyys ovat samanaikaista. Yhteisyys on tavallaan tutkimukseni pääteipiste, joka kulkee punaisena lankana läpi tutkimukseni. Yhteisyys rakentuu tutkimuksessani hierarkioiden käsitteiden kautta. Näin yhteisyyttä selitetään sekä tehtaan ja

---

⁷ Ahvenisto 2008, 12–13; Haapala1989, 106–107; Manninen 1989; 65–66.

⁸ Haapala1989, 106–107.

tehdastyön vertikaalisten hierarkioiden vaikutuksenalaisessa ympäristössä, sekä työläisten keskinäisen kokemuskentän, horisontaalisten suhteiden kautta.

Yhteisyys nousee keskeiseksi tarkastelukohteeksi tutkimuskysymyksen luonteen vuoksi. Koska tutkin edellytyksiä ammatilliselle järjestäytymiselle, ei yhteisön yhteisiä ja erottavia tekijöitä voi sivuuttaa. Työläisten järjestäytyminen edellyttää työväestöltä yhteisiä tavoitteita. Yhteiset tavoitteet taas luovat ryhmän välille yhteisöllisyyden tunteen. Toisaalta tehdastyöläisten ryhmään liittyi myös erillisyyttä. Tämän vuoksi puhunkin juuri yhteisyydestä ja sen kehittymisestä eikä yhteisöllisyydestä. Yhteisöllisyys viittaa positiiviseen ja yhtenäiseen horisontaaliseen riippuvuussuhteeseen, mikä ei tässä tutkimuksessa ole ainoa näkökulma. Yhteisyyden käsitteeseen sisältyy samanaikaisesti eriarvoisuuden ja erillisyyden kokemus toisin kuin yhteisöidealin mukaiseen yhteisöllisyyteen.⁹

Tutkimukseni rakentuu oletukselle, että tehdasyhdyskunnan moninainen hierarkia loi yhdyskuntaan varsin tiukan sosiaalisen järjestyksen, vaikka se on voitu ajoittain ylittää tai ohittaa. Vallankäyttöä ja hierarkioiden syntymistä ja muuttumista on tapahtunut myös eri ryhmittymien sisällä, mikä on myös vaikuttanut olennaisesti yhteisyyden kehitykseen.¹⁰ Varsinkin kun kyseessä on Kauttuan kaltainen pienehkö tehdasyhdyskunta, horisontaalisten suhteiden verkoston sisällä tapahtuva hierarkisuus nousee merkitykselliseen rooliin. Työväestö ei siis keskenään ole ollut tasavertaista, mikä on vaikuttanut sen toimintaan.

Hierarkioita ja sosiaalista järjestystä ylläpiti paternalistinen järjestys. Tehdaspaternalismi oli sekä kansallisesti että kansainvälisesti tavallinen ilmiö. Se perustui sääty-yhteiskunnan järjestykselle, jossa jokaisella oli oma osansa ja paikkansa. Olemukseen kuului väestön jakaminen eriarvoisiin ryhmiin, ja lähtökohtaisesti se hyväksyttiin luonnonmukaisena järjestyksenä. Ihminen syntyi joko vapaaksi tai ei-vapaaksi, ja tämä määritteli hänen asemansa yhteiskunnassa. Ei-vapaiden henkilöiden tuli olla vapaiden kansalaisten kontrollin eli laillisen suojeluksen alaisina työpaikan kautta.¹¹

Järjestelmä soveltui maaseudulle tarvittavan työvoiman takaamiseksi, mutta teollisuusyhteisöissä sen kankeus aiheutti ongelmia. Tehtaiden työvoiman hankinta edellytti joustavampaa käytäntöä, ja 1850-luvulta lähtien järjestelmää alettiin liberalisoida. Vaikka vanhan paternalistisen järjestyksen turvaava lainsäädäntö uudistettiin, sosiaalinen järjestys ei

---

⁹ Ahvenisto 2008, 18–19.

¹⁰ Lehtonen 1990, 33.

¹¹ Vapaat kansalaiset -termi tarkoitti aatelisia, papistoa, porvaristoa. Ks. esim. Wirilander 1974; Koivuniemi 2000, 25–26.

kuitenkaan muuttunut. Tehdasyhtiöt tahtoivat edelleen vakauttaa ja hallita työvoimaansa. Tämä oli jatkossakin mahdollista, sillä tehdastyö tarjosi maatyötä paremman toimeentulon ja turvallisen aseman tehdasyhteisössä. Holhoava ote säilyi silti ennen kaikkea työnantajien ylivertaisen taloudellisen aseman vuoksi, sillä paperitehdasyhdyskunnissa palkkaan sisältyi useimmiten myös asunto ja muita etuja. Vaikka työntekijät olivat vapaita vaihtamaan työpaikkaa, valta-asetelmiin tehtaissa liberalisointi ei vielä tuonut suuriakaan muutoksia.¹²

Vanhan paternalistinen järjestelmä kulki kohti muutosta 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta lähtien. Rautaruukin aikainen perinteinen paternalistinen järjestys alkoi muovautua täysin uuteen järjestykseen. Tutkimukseni tarkasteluajankohtana uusi paternalismi alkoi hahmottua, mutta se vakiintui vasta 1920-luvun kuluessa. Seuraava murroskausi Kauttualla koettiin toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen, joten 1900-luvun kaksi ensimmäistä vuosikymmentä loivat pohjan 1920–1930-lukujen järjestykselle ja tuleville muutoksille: niin työntekijöiden kuin työnantajan välillä kuin työväestön keskinäisissä suhteissakin. Ammattiyhdistysliikkeen toiminnan vakiintuminen kesti Kauttualla noin 20 vuotta, ja näinä vuosina Kauttuan teollisuusyhdyskunta kävi läpi sekä fyysisiä että mentaalaisia muutoksia, jotka loivat pohjaa tulevalle.

Lähtöolettamukseni on, että A. Ahlström Osakeyhtiö onnistui säilyttämään paternalistisen järjestyksen varsin vahvana vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, mikä vaikutti työväestön keskinäisen yhteisöllisyyden kehittymiseen. Paternalismi oli yhteisössä ikään kuin ylhäältä muotoiltu verkosto, joka rajoitti työväestön vapautta. Sen kahlitsemasta pyrki kehittämään omaa

1.3. Lähteet ja kirjallisuus

Tutkimuksessani käytettävissä olevat ja ennen kaikkea puuttuvat lähteet selittävät tutkimuskysymystäni ja tutkimukseni rakennetta. Lähtökohtaisesti kaikkein hedelmällisintä lähdemateriaalia ei ole tai en pääse siihen käsiksi. Tämän vuoksi olen rakentanut kuvaa kauttualaisen paperityöläisen elämästä ja sielunmaisemasta kuvaa varsin hajanaisten lähteiden avulla. Tämän vuoksi sanomatta jää varmasti paljonkin, mutta onnekseni ne käytössäni olleet vähäiset lähteet välittävät sisällöltään varsin koherenttia informaatiota

---

¹² Koivuniemi 2000, 26–27.

tutkimuskohteestani. Tutkimuskirjallisuuden avulla olen pystynyt analysoimaan ja tekemään päätelmiä osittain varsin haastavastakin lähdemateriaalista.

Kauttuan paperitehtaan työntekijöiden ammatillisesta järjestäytymisestä ei ole jäänyt jäljelle dokumentteja sisällissotaa edeltävältä ajalta. Sekä perustavan kokouksen pöytäkirja että muut kokouspöytäkirjat on tuhottu tai ne ovat tuhoutuneet sisällissodan aikana. Tämän vuoksi lähdän kokoamaan kokonaiskuvaa tehdasyhdyskunnasta muiden lähteiden avulla. Sisällissodan jälkeiseltä ajalta Kauttuan paperiammattiosaston pöytäkirjat ovat tärkeimmät lähteeni. Ne sijaitsevat osaston toimitiloissa Eurassa.

Euran seurakunnan arkiston dokumentit ovat tärkeä osa tutkimustani. Muuttaneiden luettelosta selviää muualta muuttaneiden määrä ja heidän entinen asuinpaikkansa. Luetteloista ilmenee myös monen kohdalla työtehtävä, johon henkilö on tehtaalla asettunut. Rippikirjoihin on merkitty Kauttualla asuvien nimet, syntymäajat ja -paikat sekä ammatit. Seurakunnan arkiston dokumentit korvaavat näin oleellisia puutteita tehtaan hävinneiden dokumenttien osalta. Rippikirjojen tutkimista kuitenkin on rajoitettu viimeisten sadan vuoden tietojen osalta. Tässä tutkimuksessa onkin käytetty muuttotietoja vuoteen 1917 asti, mutta rippikirjoja olen päässyt tutkimaan ainoastaan vuoteen 1907 asti, joissa paperitehtaan työläisten tietoja ei vielä näy.

Kauttuan paperitehtaan työntekijöistä osa on lähettänyt kirjoituksia Porin *Sosialidemokraatti*-lehteen, joka ilmestyi vuosina 1906–1918. Lehteen lähetetyt kirjoitukset ovat tärkeimpiä lähteitäni osaston pöytäkirjojen puuttuessa. Niiden avulla saan kuvaa kauttuolaisen työläisen työoloista ja ennen kaikkea mentaliteetista, joka vallitsi työläisten keskuudessa. Kirjoitukset ovat tilanneraporttien omaisia kuvailuja siitä, mitä paperitehtaalla tapahtui ja millaisen vastaanoton sosialistiset aatteet saivat Kauttuan tehdasyhdyskunnassa. Kauttuan paperitehtaan oloja käsittelevät kirjoitukset alkoivat vuodelta 1911, joten kuvailua paperitehtaalta on jo ajalta ennen ammattiosaston perustamista. Kirjeitä ilmestyi lehdessä usein sykleinä: kirjeiden välillä saattoi olla puolen vuoden tauko, kunnes jokin yhdyskunnan tapahtuma tai ulkopuolinen vaikutte nosti uusia teemoja käsiteltäväksi ja kirjoituksia ilmestyi useita peräkkäisissä lehdissä. Ajoittain ilmestyi yksittäisiä tilannekuvia, joiden avulla pyrittiin pitämään ammatillisen järjestäytymisen tärkeyden ajatusta yllä.

Lehdet tekstit ovat propagandistisia kirjoituksia, ja siksi niiden tapahtumakerronnalliseen sisältöön on suhtauduttava varauksella. Tekstit ovat myös liioittelevia ja kärjistäviä, sillä ne pyrkivät vaikuttamaan yleisönsä, joka oli Kauttuan työväestö. Teksteillä oli omat

tarkoituksensa, joten ne eivät ole kattava kuvaus yhteisön toiminnasta. Lehden maakuntakirjeet ovat kuitenkin oiva lähde aikalaisten mentaliteetin tutkimuksen kannalta, sillä niitä analysoimalla on mahdollista tarkastella henkisen ilmaston kehitystä Kauttualla. Maakuntakirjeet ovat yksittäisten henkilöiden näkemyksiä ja mielipiteitä, mutta koko työväestö luki niitä, ja sai vaikutteita niistä. Työväenlehdillä oli merkittävä asema poliittisessa mielessä, sillä ne olivat tiedonvälittämisen lisäksi aitiopaikalla poliittisen vaikuttamisen kannalta.¹³

Lehdistö tuon ajan ainoa tiedonvälityskanava, ja lehdet ajoivat tarkoituksenmukaisesti oman aatteensa asiaa. Yhteiskunta oli vahvasti jakautunut, ja etenkin työväestö luki pääasiassa vain oman alueensa työväenlehteä. Lehdet toimivat lähteenä kuulopuheille ja keskustelunaiheille, ja joka sana omaa paikkakuntaa käsittelevistä kirjoituksista luettiin tarkkaan varsinkin Kauttuan kokoisessa pienessä yhteisössä. Omasta kylästä lähetetyt kirjoitukset myös ruokkivat mielenkiintoa *Sosialidemokraatti*-lehteä kohtaan, sillä tilaukset lisääntyivät Kauttualta lähetettyjen maakuntakirjeiden ilmestymisen alettua. Maaseutukirjeenvaihtajilla oli agitaattoreina ja oman alueen olojen sekä ongelmien esiinnostajina tärkeä merkitys niin paikallisen työväenlaajituksen kehittämisen kuin lehdistön tavoitteiden toteuttamisessa.¹⁴

Lehti tarjosi anonyymia, mutta kohdennettua propagandavälineen ammattiyhdistystoimintaa ajaneille kauttualaisille: nimimerkkien takaa kirjoittaneet työläiset olivat suojassa työnantajien vastatoimenpiteiltä, mutta tekstien vaikuttavuus ei tästä kärsinyt. Asetelma ennemmin vahvisti työläisten yhteisyyttä, sillä yhteisössä saattoi olla hiljaista tietoa kirjoittajien henkilöllisyyksistä. Joka tapauksessa he tiesivät kirjeenvaihtajien olevan osa heidän yhteisöään. Nimimerkkejä tekstien lopussa on useita, joten kirjoittajia on todennäköisesti enemmän kuin yksi. Kirjoituksia luettiin myös työnjohdon puolella, mikä korostaa tekstien merkittävyyttä. Eräs kirjoituksissa usein esiintyvä työnjohtaja oli suuttunut tehtaalla kahdelle työläiselle häntä käsittelevien tekstien jälkeen, ja kirjoittajan mukaan ”Hän huusi ja kirosi, ettei sellaista saa kirjoittaa lehteen, sekä heitti miesten tuolit ulos tehtaan ikkunasta.”¹⁵

Kauttuan ruukin ja paperitehtaan arkisto siirrettiin 1900-luvun alussa Noormarkkuun A. Ahlström Osakeyhtiön keskusarkiston yhteyteen. Yhtiön arkistoon on ilmeisesti lähetetty 1990-luvulla Kauttualta löytynyt vuoden 1908 paperitehtaan työntekijöiden palkkaluettelo,

---

¹³ Nygård 1987, 11–14 ja 135–136; Sos.dem. 9.11.1911.

¹⁴ Suodenjoki teoksessa *Köyhä Suomen kansa katkoo kahleitaan: Luokka, liike ja yhteiskunta 1880–1918*, 130–131.

¹⁵ Sos.dem 25.11.1915 ja 7.12.1915.

josta selviäisi työntekijöiden nimet, heidän toimenkuvansa ja palkkansa.¹⁶ Kuitenkaan kyseistä dokumenttia ei arkistosta ole löytynyt. Kuitenkin Taina Laakso-Tolkin pro-gradu –työn kautta pystyn pääsemään käsiksi osaan palkkaluettelon antamasta informaatiosta. Euran kunnan kotiseutuarkistossa sijaitsevassa Kauttuan tehdasmuseon arkistokokonaisuudessa on säilynyt tutkimukseni tarkasteluajankohdalta tehtaan alkuperäiset vuonna 1908 laaditut järjestyssäännöt.

Työväen arkistosta olen käyttänyt Paperiliiton historiahankkeen arkistokokoelmaa, jossa on Arvi Kontulan laatima 30-vuotishistoria Kauttuan paperiammattiosastosta. Käsikirjoitus on julkaisematon teksti vuodelta 1944, ja se perustuu Kontulan keräämään muistitietoon Kauttuan ammattiosaston perustajajäseniltä ja aktiivitoimijoilta 30 vuoden ajalta. Haastattelujen litterointeja ei ole arkistossa ole, joten haastattelujen sisältö on Kontulan referoimaa. Työväen arkiston Paperiliiton kokoelman vähäiset viitteet Kauttuan osastosta osaltaan tukevat muiden lähteiden antamaa käsitystä Kauttuan ammattiosaston myöhäisestä perustamisajankohdasta ja vaikeasta alusta.

Turun yliopiston kansantieteen laitoksen arkiston muistitietokokoelmassa on muutamia haastatteluja Kauttuan paperitehtaan työntekijöiltä. Haastattelujen sisältö ei kuitenkaan hyödytä omaa tutkimustani, sillä muistitieto alkaa vasta 1920-luvulta ja perustuu pääosin yhdyskunnan arkisiin askareisiin. Ammattiyhdistystoimintaa ei mainita ennen 1930-luvun alkua. Myöskin Euran Työväenyhdistyksen arkisto on vaillinainen sisällissotaa edeltävältä ajalta, eikä se pidä sisällään mainintoja Kauttuan ammattiosastosta.

Tutkimukseni on mahdollistanut kattava ja laadukas tutkimus ajan työväenliikkeen ja ammattiyhdistystoiminnan kehittymisestä 1900-luvun alussa. Ne ovat antaneet elintärkeää vertailupohjaa sekä tukea ja perustaa väittämilleni ja tutkimustuloksilleni. Jussi Koivuniemen Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalista järjestystä käsittelevä väitöskirja *Tehtaan pillin tahdissa: Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1870–1939*, on ollut tärkeä osa hahmotellessani Kauttuan yhdyskunnan sosiaalista rakennetta ja hierarkiasuhteita. Kari Teräksen tutkimus työelämän suhteista teoksessa *Arjessa ja liikkeessä: Verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880–1920*, on ollut keskeinen tutkimus tämän työn kysymyksenasettelun alkuhahmotelmista lähtien. Tutkimus on vaikuttanut ajatustyön taustalla monessakin teemassa, mutta erityisesti työväestön agitoinnin analyysissä. *Sosialidemokraatin*

---

¹⁶ Taina Laakso-Tolkin kanssa käyty puhelinkeskustelu 10.12.2012.

maakuntakirjeistä on paljastunut monia mielenkiintoisia asioista, jotka avautuivat Teräksen tutkimuksen myötävaikutuksesta.

Muiden tehdasyhdyskuntien tutkimuksista mainitsen vielä Inkeri Ahveniston Verlaa käsittelevän väitöskirjan. Hänen tutkimuksensa näkyy omassa työssäni käytetyn yhteisyyden käsitteen taustalla. Lisäksi Verlan yhdyskunta on ollut hyvin samankaltainen kuin Kauttuan, joten vertaaminen näiden kahden välillä on ollut mielekästä. Lisäksi Antti Kujalan 100-vuotishistoria *Paperiliiton historia: Paperiteollisuuden työmarkkinasuhteet ja suomalainen yhteiskunta* on auttanut hahmottamaan paperityöläisten oloja ja järjestäytymistä koko Suomen mittakaavassa.

Paikallistason tutkimuksista työni kannalta merkittäviä ovat olleet Arvo Santosen kolmiosainen sarja *Syvien rivien tasalta*, joka käsittelee Euran, Honkilahden ja Hinnerjoen työväenliikkeen nousua 1800-luvun lopulta sisällissodan jälkiselvittelyihin asti. Kirjasarja on pääasiassa omakustanteinen, mutta se on saanut tukea myös Työväen Akatemialta. Kaksi ensimmäistä osaa kattavat tutkimuksellisen osion ja kolmannelta osasta Santonen on koostanut dokumenttikokoelman, joka käy läpi hänen käyttämiään kirjallisia lähteitä. Maininnan arvoinen on myös Taina Laakso-Tolkin Kauttuan rautaruukin muuttumista paperitehtaaseen käsittelevä pro-gradu, joka on ollut hyödyksi hahmottaessani rautaruukin antamaan perintöä paperitehdasyhdyskunnalle.

1.4. Tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, miten ja missä ympäristössä Kauttuan paperitehtaan työntekijöiden ammatillinen järjestäytyminen sai alkunsa ja miten sen onnistui vakiinnuttaa toimintansa. Erittelen, mitä edellytyksiä Kauttualla oli perustaa Paperiteollisuustyöväen paikallinen ammattiosasto: mitkä paikalliset ja kansalliset tekijät edesauttoivat ammattiyhdistysliikkeen leviämistä Kauttualle ja mitkä taas hidastivat prosessia.

Tarkasteltava aikaväli jakautuu kolmeen eri sykliin: Ensimmäinen jakso alkoi paperitehtaan perustamisesta vuonna 1906, josta yhdyskunta haki suhteellisen rauhaisasti toimintatapojaan aina vuoden 1917 loppuun saakka. Tästä alkoi aktiivisen toiminnan jakso, jonka aikana työväestö ajoi lakoin vaatimuksiaan läpi, Suomi itsenäistyi ja yhteiskunnan levottomat olot johtivat sisällissotaan. Kolmas jakso käsittää sisällissodan jälkeisen toipumisen ja ammattiyhdistysliikkeen toiminnan henkiin herättämisen ja lopulta toiminnan vakiintumisen.

Tutkimukseni rakentuu sekä kronologisesti että temaattisesti. Vaikka tarkasteluajankohta on suhteellisen lyhyt, sisällissodan vuoksi aikajaksot poikkeavat toisistaan keskeisesti ja ne on tarpeen käsitellä erikseen. Kukin kolme aikajaksoa taas jäsentyy temaattisesti.

Ensimmäisessä jaksossa ammattiyhdistysliike vasta etsi tietään Kauttuan tehdasyhdyskuntaan. Aineistosta nousseet ammattiyhdistysliikkeen perustamista edistäneet ja hidastaneet tekijät on sisällytettävissä kolmeen eri teemaan: Ensimmäisenä käsittelen koko tehdasyhdyskunnan läpäisevien vertikaalisten hierarkioiden muodostumisen ja niiden vaikutuksen yhteisön toimintaan. Selkärankana näille sosiaalisille suhteille toimi paternalistinen järjestys, joka periytyi vahvana yhteisöön rautaruukin ajalta.

Tehdasyhteisön vertikaalisia hierarkioita käsittelevässä kappaleessa selvitän, kuinka rautaruukin hierarkiat siirtyivät paperitehdasyhdyskuntaan. Lisäksi selvitän, millä tavalla hierarkiat ilmenivät, miten ne muuttuivat ja vaikuttivat yhteisön toimintaan. Tässä luvussa tehtaan johdon rooli on merkittävä, sillä yhdyskunnan ylemmällä luokalla oli merkittävä mahdollisuus vaikuttaa hierarkioiden muodostumiseen.

Toinen teema muodostuu yhdyskunnan työläisten sosiaalisen verkoston muodostumisesta ja sen luonteesta. Erittelen työväestössä syntyneitä horisontaalisia hierarkioita, joista osa kasvatti työväestön yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja osa taas vähensi sitä. Käsitys yhteisyyden muovautumisesta näkyy jatkuvasti taustalla.

Toisessa luvussa tarkastelen työläisten keskinäisiä suhteita, jotka ovat olleet merkittävässä roolissa yhteishengen kehittymiselle. Tämä näkökulma tuo vastapainoa yhteisön vertikaalisiin suhteisiin työväestön sisäisten horisontaalisten suhteiden myötä: millä tavalla työväestön yhteisyyden tunne kehittyi ja miten se vaikutti ammatilliseen järjestäytymiseen. Ammattiosaston perustamista varten työläisten on pitänyt toimia yhteistyössä, joten on tärkeää selvittää yhteisyyteen vaikuttaneita tekijöitä, kuten paikallisia vapaa-ajanviettomuotoja ja muuta yhdistystoimintaa. Lisäksi tässä luvussa käsittelen vuoden 1905 suurlakon vaikutusta kauttuaalaiseen yhteisöön. Tämä aihe olisi myös liitettävissä poliittisen ympäristön teemaan, mutta Kauttuan tehdasyhteisön tapauksessa olennaisempaa on verrata muiden tehdasyhteisöjen suurlakkokokemusta yhteisöllisyyden tunteen kehittäjänä, mentaalisenä tapahtumana.

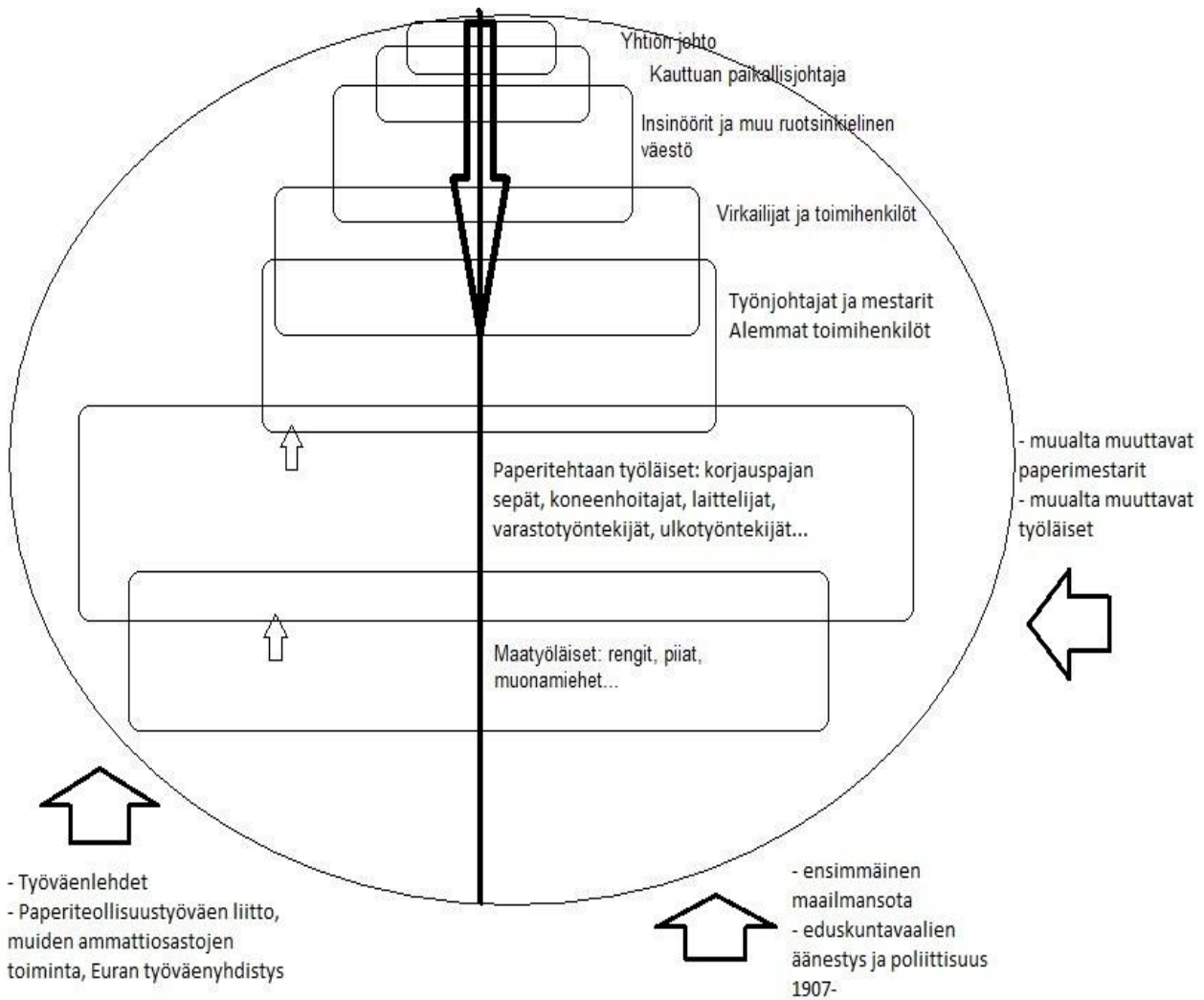
Kolmanneksi teemaksi nousi poliittinen toiminta Euran kunnan ja eritoten Kauttuan alueella. Poliittinen ympäristö on selkeästi jaettavissa kahteen vaikuttamisen tasoon: on hyvin selvää, että paikallinen (Eura ja Kauttua) taso hidastutti ja ulkoinen taso (koko Suomi) edesauttoi

järjestäytymistä. Paikallisen tason passiiviseen poliittiseen ilmapiiriin sisältyy vahvasti vertikaalisten hierarkiasuhteiden vaikutus työläisiin. On myös mielekästä pohtia, missä määrin kauttuelainen tehdastyöläinen koki järjestäytymisen omien elin- ja työolosuhteiden parantamiseksi (paikallinen taso) vai omaksuttiinko työväestön järjestäytyminen taisteluna osana työväenliikettä Suomessa (ulkoinen taso).

Teemat on sijoitettu alla olevaan kaavioon, kuten olen ne tutkimuksessani hahmottanut. Väestöryhmät limittyvät päällekkäin vertikaalisen jaon mukaisesti, mutta koskettavat jossain määrin toisiaan. Vertikaalisen hierarkian paine on suurempi ylhäältä alas, mutta liikettä tapahtui yksittäisten henkilöiden tasolla myös ylöspäin. Horisontaaliset suhteet rakentuvat kunkin väestöryhmän sisälle, sekä ulkoiset vaikutteet näkyvät kehän ulkopuolella ja ne vaikuttavat sekä vertikaalisiin että horisontaalisiin hierarkioihin.

Kuvio 1. Yhdyskunnan hierarkiat ja vaikutussuhteet.

Kaksi viimeistä käsittelylukua on jäsennetty kronologisesti. Luvusta viisi lähtien työ käsittelee niitä tapahtumia ja tekoja, jotka muuttivat yhdyskunnan poliittista ilmapiiriä paperitehtaan perustamisesta lähtien aina kesään 1917 asti, jolloin Kauttuan paperiammattiosasto perustettiin. Poliittinen ympäristö ja ilmapiiri kehittyivät vertikaalisen hierarkian paineen alla, mikä hidastutti ja vaikeutti prosessia. Valtasuhteiltaan ylivoimainen työnantaja onnistui ylläpitämään pelkoa ja epävarmuutta, joten tässäkin luvussa paternalismi näkyy vahvana työväestön kollektiivisen toiminnan muotoutumista vastustavana tekijänä. Luvuissa kolme ja neljä hahmoteltu sosiaalisen järjestyksen verkko antaa tilan ja rajat, jota työväenliike pyrkii murtamaan sekä yhteisön sisältä että ulkoa tulevien sysäysten avulla. Näitä yhteisöön ulkoa tulevia tekijöitä on lueteltu edellä esitetystä kaaviosta 1. ympyrän ulkopuolella. Tämän

käsittelyluvun taustalla myös yhteisyyden käsite kehittyi, sillä poliittinen agitointi toisaalta koetteli ja toisaalta vahvisti työväestön yhtenäisyyttä. Täältäkin osin poliittista kehitystä käsittelevä luku on vahvasti linkittyneenä edellisiin käsittelylukuihin.

Luvun kuusi ajanjakso alkaa Venäjän vallankumousten aikaansaamien yhteiskunnallisten levottomuuksien levittyä Suomeen syksyllä 1917. Kauttuan pieni tehdasyhteisö ja työväestö tempautuivat ensimmäistä kertaa mukaan kansallisiin mullistuksiin. Ajankohta merkitsi Kauttuan yhteisössä selkeää käännekohtaa, jossa paternalistinen ote ja sosiaalinen järjestys murtuivat ennennäkemättömällä volyyymillä syksyn levottomuuksien ja sisällissodan aikana. Sisällissodan jälkeinen aika kuitenkin palautti valtasuhteet ennalleen ja paternalistinen ote palautui ja löysi uusia muotojaan. Luvun lopun painopiste on ammattiosaston henkiinherättämiseen vaikuttaneissa tekijöissä. Tässä kohtaa tutkimukseni palautuu pääkysymyksen äärelle: mitkä tekijät vaikeuttivat ammattiosaston uudelleen perustamista ja mitkä edesauttoivat sitä? Luvun apukysymyksiä ovat muun muassa: Miten työnantaja suhtautui työläisiin ja ammattiosaston toimintaan sisällissodan jälkeen? Millä tavalla työläiset alkoivat korjata hajanaisia ja harventuneita rivejään? Nousiko uusia vastuunkantajia vai oltiinko edelleen riippuvaisia entisistä aktiiveista?

2. Suomi teollistuu

Suomen kytkeytyminen Venäjän markkina-alueeseen ja valtakunnan talouspolitiikkaan loivat ratkaisevat edellytykset maan teollistumisen alulle 1800-luvun jälkipuoliskolla. Suomen ja Venäjän tullialueiden keskinäiset suhteet määrättiin Suomelle tappioksi niin, että niistä oli mahdollisimman paljon hyötyä Venäjälle. Paradoksaalista kyllä, tästä järjestelystä koitui jopa ratkaisevan paljon hyötyä Suomen teollisuuden, erityisesti paperiteollisuuden, kehitykselle. Teollistumiseen vaikuttivat myös 1800-luvun lopulla säädetyt muuttovapautta ja elinkeinon harjoittamisvapautta koskevat asetukset.¹⁷

Ensimmäiset paperitehtaat perustettiin 1870-luvulla Viipuriin, Valkeakoskelle, Nokialle, Kuusankoskelle ja Kymiin. Niukasti saatavilla ollut lumppu korvattiin männystä tehtävällä selluloosalla. Rautateiden rakentaminen paransi paperiteollisuuden menestymisen edellytyksiä. Paperiteollisuus sijoittui runsaan energiantarpeensa vuoksi koskien ääreen, joten paperitehtaat syntyivät pääosin sisämaahan.¹⁸

Suomalainen paperiteollisuus tuotti itse oman sellunsa ja myi paperinsa pääosin Venäjälle. Tullijärjestelyjen avulla suomalainen paperi oli mahdollista myydä alle länsieurooppalaisten tuottajien paperin hinnan: suomalaisen paperin tulli oli huomattavasti alhaisempi. Venäjän markkinoiden vuoksi suomalaisen paperiteollisuuden asema oli erittäin edullinen. Tilanne korostui vielä ensimmäisen maailmansodan aikana, sillä muiden maiden toimitusyhteydet Venäjälle katkesivat ja sen oma paperituotanto heikkeni sotatarviketeollisuuden ensisijaisuuden vuoksi.¹⁹

2.1. Satakunta nojaa metsäteollisuuteen

Suomen väestöstä 93 prosenttia asui maaseudulla vuonna 1870, ja suunnilleen samoin oli Satakunnassakin. Kaupungistuminen eteni hitaasti ja Satakunnassa vielä muuta maata hitaammin. Vuosina 1900—1920 maalaiskunnissa asui edelleen hieman yli 90 prosenttia Satakunnan väestöstä, joten muuttoliike kaupunkeihin oli lähes olematonta kuluneen 50 vuoden aikana. Satakunnan suurimmat kaupungit olivat Pori ja Rauma. Pori oli maakunnan oma keskus.

---

¹⁷ Hjerppe 1988, 58-60, 139; Kuisma 1993, 268-279; Kujala 2005, 12-15.

¹⁸ Kujala 2005, 16-17.

¹⁹ Kujala 2005, 17-21.

Vaikka kaupungistuminen eteni hitaasti Satakunnassa, maaseudun väestönkasvu oli nopeaa. Se purkautui osittain kaupunkkeihin, mutta länsirannikolla myös siirtolaisuuteen. Amerikkaan muutto kiihtyi Satakunnassa vuosisadan vaihteessa ja se oli huipussaan asevelvollisuuskutsuntojen aikaan vuonna 1902. Satakunnassa nopeasti voimistunut metsäteollisuus tarjosi kuitenkin vaihtoehdon siirtolaisuudelle.

Metsäteollisuuden kehitys oli kasvavan väestön kannalta ratkaisevan tärkeä Satakunnan alueella. Sen lisäksi että metsä- ja sahatteollisuus tarjosivat kasvavalle väestölle töitä teollisuudessa, myös paikallinen kaupankäynti vilkastui puukaupan myötä. Vaurastumisesta pääsivät teollisuuslaitosten lisäksi osalliseksi myös metsänomistajat. Tilattomalle väestölle tarjoutui tilallisten puukaupan myötä töitä metsureina ja tukinuitossa. Kaksi merkittävintä teollisuudenharjoittajaa Satakunnassa oli Rosenlewit ja Ahlströmit.²⁰ Varsinkin Porin nopea ja Satakunnan varhaisin teollistuminen vaikutti laajemmin maakunnan työväenluokan nousuun.

Rautatie yhdisti Tampereen ja Turun Helsinkiin jo 1870-luvulla. Rautatieyhteys Porista Tampereelle avattiin vuonna 1895 ja kaksi vuotta myöhemmin siihen liitettiin Kokemäen Peipohjan kautta myös Rauma. Rautatieyhteydet lisäsivät molempien kaupunkien muuttovoittoa.²¹

Myös Eura ja Kauttuan tehdasyhdyskunta hyötyivät kulkuyhteyksien helpottumisesta, kun ne liitettiin rataverkkoon vuonna 1912. Yhteys helpotti teollisuuden tuotannon eteenpäin kuljettamista, mutta kiskoilla kulki myös henkilöliikennettä.²² Aikaisemmin työläisten liikkumismahdollisuudet olivat heikot, ja matkustamisen ohella eristyneisyys hidasti myös poliittisten aatteiden leviämistä. Rautatieverkon laajeneminen helpotti huomattavasti Kauttuan työläisten liikkumismahdollisuuksia ja liitti heidät aiempaa lähempään yhteyteen muun työväestön kanssa. Säännöllisen liikenneyhteyden avulla kauttualaiset pystyivät muun muassa tilaamaan sanomalehtiä. Porissa julkaistiin alueen keskeisintä työväenlehteä *Sosialidemokraattia* vuodesta 1906 lähtien. Rautatieverkoston laajenemisen merkitys paikalliselle työväestölle oli siis hyvin tärkeää.

---

²⁰ Haapala 2006, 44–45, 80.

²¹ *ibid.*

²² Korvenmaa 1989, 75.

2.2. Kauttua osaksi laajempaa teollisuustuotantoa

Kauttuan rautaruukki siirtyi Ahlströmien omistukseen vuonna 1873, kun Antti Ahlström (1827–1896) osti ruukin Oscar Falckin kuolinpesältä. Ostohetkellä Kauttuan ruukki oli pahoin ränsistynyt. Ahlströmin todennäköisenä motiivina kaupalle oli ruukin suuret metsävarat. Lisäksi Eurajoki tarjosi sopivan uittoreitin avomerelle. Ahlström oli huutanut haltuunsa Noormarkun ruukin maanomistuksineen pakkohuutokaupasta vuonna 1870. Kauttuan ruukki ei siis ollut hyppy uudelle liiketoiminta-alueelle vaan laajennus jo olemassa olevaan raudantuotantoon. Useiden ruukkien omistus mahdollisti yhteistyön useiden ruukkien kesken. Ahlström uudenaikaisti Kauttuan ruukin tuotantotiloja ja nostatti ruukin tuotannon yli kaksinkertaiseksi verrattuna aikaan ennen omistajanvaihdosta. Varsinaisessa tuotannossa oli 18 ammattityöntekijää. Kaiken kaikkiaan Ahlström omisti Eurasta noin 3500 hehtaaria maata.²³ Maanomistukset kattoivat merkittävän osa Euran pinta-alasta: koko pinta-alaan suhteutettuna Ahlströmin maat kattoivat miltei 20 prosenttia.²⁴

Maanviljely oli luonnollisesti pääelinkeino Eurassa, jossa kasvuolosuhteet olivat hyvät. Kauttuan rautaruukki muodosti poikkeuksen esiteollisena tuotantolaitoksena monellakin tapaa. Omaleimainen ruukin alue sekä miljöön että väestön kannalta erosivat muista paikallisista merkittävästi. Ruukki ei muun paikallisen väestön keskuudessa nauttinut kovinkaan suurta suosiota, sillä maanomistajilla ja ruukilla oli vuosien saatossa monia kiistoja käräjillä asti. Kiistojen aiheet vaihtelivat milloin ruukilla tarvittavista hiilistä, niiden hinnasta tai yhteiskäytössä olleen kosken perkaamisesta. Kauttuan rautaruukki oli 1800-luvun puolivälissä tuotannoltaan maan suurin, mutta 1800-luvun loppuun mennessä sen tuotanto laski.²⁵

Merkittävää metalliteollisuutta Satakunnassa oli Porissa ja vanhoilla ruukkipaikkakunnilla Eurassa, Kullaalla (Leineperi ja Fredrigsberg) ja Noormarkussa. Vuosisadan loppuun mennessä Ahlström oli hankkinut ruukit itselleen osaksi ruukkien mukana tulleiden suurten metsäomistusten myötä. Ruukkien yhteydessä toimineet vesisahat jalostivat osan metsävaroista tuoden näin myös metsäteollisuutta metalliteollisuuden rinnalle.²⁶

---

²³ Schybergson 1992, 40, 48–49, 70.

²⁴ STV 1901, 5.

²⁵ Haapala 2006, 83–90.

²⁶ Haapala 2006, 95.

Ahlströmit hankkivat Kauttuan sekä Leineperin ruukkien ja niiden yhteydessä toimineiden sahojen lisäksi sahoja Kokemäenjoen varrelta 1870-luvulla. Ahlströmin omistuksessa olivat muun muassa Sofiegartenin ja Isonsannan sahat, mutta niiden tuotanto jäi Rosenlewiein tehokkaasti järjestettyjen tuotantolaitosten varjoon. Ainoastaan hieman myöhemmin hankittu Pihlavan saha menestyi hyvin: se tuotti saman verran kuin kaksi muuta sahaa yhteensä. Ahlström hankki samanaikaisesti myös kolme sahaa Tampereen ympäristöstä. Myös Kauttualla toimi saha ruukin yhteydessä, mutta sen tuotanto lopetettiin Ahlströmien hankkiessa tehokkaamman tuotantolaitoksen Kaunissaaresta.²⁷

Ahlströmin ensimmäinen paperitehdas oli avioliiton myötäjäisinä saatu Merikarvian Lankosken paperitehdas. Paperi valmistettiin lumpusta ja tehdas oli yksi maan pienimmistä. Tehtaan toiminta loppui jo vuonna 1874. Tämän jälkeen Ahlström keskittyi sahojen ostamiseen ja perustamiseen. Antti Ahlström suunnitteli monia vuosia paperitehtaan perustamista, muttei ehtinyt toteuttaa suunnitelmiaan ennen kuolemaansa. Antti Ahlströmin kuoltua tämän lapset ottivat liiketoiminnan hoitaakseen ja yhtiön johtoon nousi vanhin poika Walter Ahlström (1875–1931). Yhtiö pysyi kymmenen vuotta aikaisemmilla toimialoillaan kehittäen ja tehostaen toimintaansa. A. Ahlström osakeyhtiö muodostettiin vuonna 1907, ja sen johtaja Walter Ahlström ryhtyi uudelleen suunnittelemaan paperitehtaan ja puuhiomon perustamista.²⁸

Kun päätös paperitehtaan rakentamisesta Kauttualle tehtiin vuonna, se merkitsi vanhan ruukin rakennusten purkamista. Tehtaalle ei alussa hankittu mittavia pääomia, sillä tuotanto keskittyi yhden paperikoneen ympärille. Rakentamista hidastivat rakennusmiesten lakkoilu ja muutostöistä aiheutunut kustannusten nousu. Tehtaan toiminta kuitenkin alkoi lokakuussa 1907. Vaikeuksia riitti, eivätkä tuotteiden laatu ja valmistusmäärät vastanneet odotuksia. Vaikeuksia selitettiin huonolla työnjohdolla sekä työntekijöiden tottumattomuudella paperinvalmistukseen. Alkuvaikeuksien jälkeen tuotanto kuitenkin kääntyi kannattavaksi. Tästä rohkaistuneena yhtiö osti vuonna 1909 Varkauden tuotantolaitokset, joissa keskeisenä tuotteena oli paperi. Kauttualla tuotanto keskittyi aluksi puuhiokkeen ja ruskean paperin valmistukseen. Vuonna 1916 ryhdyttiin valmistamaan valkaistua sanomalehtipaperia sen hyvien markkinoiden vuoksi.²⁹

---

²⁷ Haapala 2006, 95.

²⁸ Korvenmaa 1989, 62–64; Schybergson 1992, 90–91, 172.

²⁹ *ibid.*

Puuhioketta valmisti vuosina 1908–1917 vuosittain 25–52 työntekijää. Vuonna 1911 paperitehtaan puolella työskenteli 124 työntekijää, yleensä työntekijöitä oli hieman alle sata. Vuonna 1914 Kauttualla valmistettiin kolme prosenttia koko maan paperista.³⁰ Euran väkiluku nousi vuodesta 1907 vuoteen 1917 sadalla hengellä. Kauttuan tehdasyhdyskunnan kasvoi yli 400 henkilöllä ja sen osuus Euran koko väestöstä kasvoi, sillä muualla Eurassa väkiluku pieneni.³¹

2.3. Työväenliikkeen nousu Suomessa

Yli puolet teollisuuden työväestöstä keskittyi vuonna 1910 suuriin kaupunkeihin ja teollisuuskeskuksiin. Runsaslukuinen työväki antoi suuremman sosiaalisen ja poliittisen vaikutusmahdollisuuden, mitä pienillä teollisuuspaikkakunnan työläisillä oli.³² Pienillä teollisuuspaikkakunnilla vaikuttamisen mahdollisuudet ja muodot eivät olleet samanlaisia kuin suurien teollisuuskeskusten työväestön joukkovoimalla oli. Suuresta työväestöstä lähti vaikutusvaltainen ääni järjestäytymisen myötä, mutta pienessä yhteisössä neuvottelemisen ja henkilökohtaiset suhteet nousivat suurempaan rooliin.

Kuitenkin suurin osa koko maan väestöstä sai edelleen elantonsa maanviljelyksestä. Suomalaisista 70 prosenttia asui maaseudulla vuonna 1910, ja tästä osasta väestöä 60 prosenttia kuului tilattomaan väestöön. Väestönkasvu purkautui maaseudulle, sillä väestönkasvusta vuosina 1860–1910 vain 27 prosenttia sijoittui kaupunkeihin. Tämä piirre erotti Suomea muista Pohjoismaista, jossa väestöstä jo huomattavasti suurempi osa asui kaupungeissa.³³ Tämän vuoksi suomalaisen työväen herääminen kattoi sekä kaupunkien teollisuustyöväestön että maaseudun tilattoman väestön. Varsinkin pienillä teollisuuspaikkakunnilla, kuten Eurassa, tehdastyöväki ja maatyöväki kuuluivat samoihin yhdistyksiin.

Ensimmäiset ohjelmalliset pyrkimykset työväen aseman parantamiseksi Suomessa palvelivat sosialismin maahantulon estämistä. Suomessa 1880-luvulla alkunsa saanut wrightiläinen työväenliike sain nimensä pienteollisuuden harjoittajasta Viktor Julius von Wrightistä. Wrightiläisyys yhdisti valtionsosialismin ja liberalistiset pyrkimykset poistaa säätyetuoikeuksia ja laajentaa äänioikeutta. Yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta ei suinkaan

---

³⁰ Haapala 2006, 104–105. Laakso-Tolkki 1996, 49–52.

³¹ STV 1908; Laakso-Tolkki 1996, 49–52.

³² Kujala 2006, 14.

³³ *ibid.*

ollut kysymys. Wrightiläisyys ei ollut työväestöstä itsestään lähtevää toimintaa, vaan sillä nimenomaan pyrittiin estämään työväestön radikalisoituminen.³⁴

Työväenliike irtautui porvarillisista aineksista 1899 perustamalla oman puolueensa Suomen työväenpuolueen. Todellisuudessa porvarilliset henkilöt jatkoivat monissa yhdistyksissä toimintaansa yhdistysten johtotehtävissä, eivätkä sallineet yhdistysten liittyä puolueeseen. Sosialidemokraattisen puolueen merkitys kiteytyi yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden vaatimiseen. Suurlakkoa vuonna 1905 pidetään kautta maan sosialismin esiinmarssina Suomessa ja suomalaisissa työväenyhdistyksissä.³⁵

---

³⁴ ks. Kujala 1995.

³⁵ *ibid.*

3. Paternalismi vertikaalisten hierarkioiden selkärankana

Sosiaalinen rakenne tehdasyhteisössä oli selkeä, ja rautaruukin säätyjärjestelmään perustunut paternalistinen järjestys periytyi paperitehtaan yhteisölle. Moderni teollisuus ja sen synnyttämä työväenluokka ei poistanut vanhan paternalismin piirteitä Kauttualla vielä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, sillä tehdas oli suhteellisen pieni. Suurten tehdaskeskittymien mukaista työväestön radikaalia kasvua ei Kauttualla tapahtunut.

Paternalismi oli sosiaalisen järjestyksen perusta, jonka vaikutuksen alaisena koko yhteiskunta toimi ja muuttui. Säilyttävät tekijät löytyivät pääosin paikkakunnalta, ja yhteisöä muuttavat voimat taas tulivat muualta. Tämän vuoksi yhteisön sosiaalinen järjestys muuttui – vaikkakin hiljalleen. Tehtaille ja sen paikalliselle yhteisölle muovautui yhteiskunnallinen vastavoima, kun kansalaisyhteiskunta kehittyi.³⁶ Kollektiivi alettiin muotoilla uudelleen, sillä työväenliike asettui vastustamaan paternalismin ylläpitävää yhteisöä.

Työnantajat kontrolloivat tehdasyhdyskuntia paternalismin avulla, joten he pyrkivät säilyttämään heidän edukseen toimineet vertikaaliset hierarkiat. Ne kulkivat ylhäältä alas: työnantajalla oli suuri valta työntekijöihinsä. Työväestön ammatillinen järjestäytyminen horjutti näitä valtarakenteita. Ammatillinen järjestäytyminen oli mahdollista, kun työväestön kollektiivin (horisontaalinen taso) valta-asema kasvoi työväestölle hyödyllisemmäksi kuin paternalistiseen järjestelmään tyytyminen ja sopeutuminen.

Tästä luvussa käsittelen Kauttuan tehdasyhdyskunnan vertikaalisen hierarkiajärjestelmän rakentumista ja muutosta. Pyrin selvittämään, miten työnantajan onnistui säilyttää oma valta-asemansa rautaruukin ajoilta, ja toisaalta muuttuiko sosiaalinen järjestys. Tämän vuoksi tarkastelen ensin rautaruukin yhteisöä ja sen perintöä paperitehtaan ajalle. Vertikaalisten hierarkioiden muuttuminen vastavuoroisemmiksi oli ammattiyhdistysliikkeen toiminnan edellytys ja tavoite, minkä vuoksi koko yhteisön läpäisevän sosiaalisen järjestyksen tarkasteleminen on tärkeää.

---

³⁶ Kettunen teoksessa: *Kansa liikkeessä* 1987, 34; Koivuniemi 2000, 18–19.

3.1. Rautaruukin järjestys periytyy paperitehtaan yhdyskunnalle

Suomeen syntyi teollistumisen myötä omaleimaisia maaseudun tehdasyhdyskuntia. Tehdasyhdyskunnat muodostivat Suomessa 1870-luvulta alkaen maaseudulle väestökeskuksia, jotka poikkesivat suuresti maaseudun väestörakenteesta taajemman asumistiheydensä vuoksi. Puunjalostusteollisuutta syntyi harvaan asutuille alueille, sillä luonnonolosuhteet määrittivät tehtaiden sijaintia: suuret sahayhteisöt syntyivät jokien suistoalueille ja paperiyhdyskunnat sisämaan koskien partaille. Juuri paperitehdasyhdyskunnat edustivat suomalaista tehdasyhdyskuntaa täydellisimmillään.³⁷

Euran Kauttuan paperitehdasyhdyskunta muistutti monilta osin Suomeen syntyneitä maaseudun tehdasyhdyskuntia. Joitain eroja kuitenkin oli. Kauttuan paperitehdas perustettiin verrattain myöhään, sillä moni paperitehdas sai alkunsa jo 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä. Valkeakosken, Inkeröisten, Kankaan, Kuusankosken ja Kymiyhtiön paperikoneet käynnistyivät 1870-luvulla.³⁸ Kauttuulle paperitehdasta alettiin rakentaa vasta vuonna 1906 ja tehdas käynnistettiin vuonna 1907. Paperiteollisuus lähti Kauttualla käyntiin 30 vuotta myöhemmin kuin Suomen moni muu puunjalostustuotantolaitos. Tämä seikka osoittautui hyvin merkittäväksi työläisten järjestäytymisen kannalta, sillä jo 1870-luvulta lähtien muodostuneissa yhdyskunnissa työläisten ammatillinen herääminen kypsyi huomattavasti aiemmin.

Myöhäisen perustamisajankohtansa lisäksi Kauttuan tehdasyhdyskunta poikkesi muista tyypillisistä maaseudun tehdasyhdyskunnista aiemman teollisuushistoriansa vuoksi. Kauttualla oli toiminut rautaruukki jo kahden vuosisadan ajan. Muualla paperitehtaiden yhdyskunnat rakentuivat tyhjästä maaseudun asutuksen keskelle, mutta Kauttuan kosken varrelle oli jo muodostunut ruukin työläisistä ja heidän perheistään koostuva yhdyskunta. Ruukkiyhdyskunta oli omaleimainen joukko maaseudun väkeen verrattuna, sillä pääasiallinen toimeentulo muodostui ympärivuotisesta palkkatyöstä eikä kausiluontoisesta maataloudesta.

Rautaruukki perustettiin Kauttuulle jo 1689 ja se jatkoi toimintaansa keskeytyksettä aina vuoteen 1906, jolloin Ahlströmit purkivat ruukin rakennukset uuden paperitehtaan alta pois. Rautaruukin toiminta alkoi varsin vaatimattomasti, mutta 1800-luvun puoliväliin tultaessa se

---

³⁷ Koivuniemi 2000, 9-10; Kuisma 1993, 261–264.

³⁸ Kuisma 1993, 261.

oli kasvanut tuotannoltaan Suomen suurimmaksi rautaruukiksi. Ruukin pieni yhdyskunta koostui noin 20 rautatuotannon työntekijästä ja maatyöläisistä.³⁹

Arvostettujen seppä- ja vasaramestarien lukumäärä pysyi rautaruukin loppuvuosina suunnilleen samana: heitä oli Kauttuan ruukilla kaksi tai kolme. Mestareiden lisäksi ruukilla työskenteli kaksi nippuseppää ja muita seppiä neljästä viiteen. Jatkuvuutta yhteisössä lisäsi se, että sepiksi ja seppämestareiksi ylenivät usein seppien omat pojat, koska he olivat auttamassa isiään jo nuoresta asti. He ylenivät mestareiksi, kun vanhempansa eivät enää työhön kyenneet.⁴⁰

Kauttuan rautaruukissa tapahtui sukupolvenvaihdos 1870 luvulla, jonka jälkeen yhteisö pysyi melko muuttumattomana. Samat työntekijät jatkoivat, eikä uusille työntekijöille ollut tilausta. Ahlströmin muilta ruukeilta Kauttualle tuli muutamia työntekijöitä, lähinnä sepiksi. Aputyöntekijät olivat kuitenkin lähes poikkeuksetta kauttualaisia. Ruukin asuntoalueelle Sepänkujan ympäristöön muodostui tiivis yhteisö, jossa perheet useat perheet olivat sukua toisilleen. Ammattien perinnöllisyyden vuoksi ruukkiyhdyskuntaan harvoin muutti uusia ihmisiä, joten yhdyskunta pysyi pienenä ja tiiviinä. Yhteensä Kauttuan ruukilla oli sen viimeisenä toimivuotena 16 työntekijää. Työntekijöiden määrä ei Ahlströmin omistuskauden aikana vaihdellut kuin muutamalla henkilöllä.⁴¹

Rautaruukin yhteisö oli "oma porukkansa" paikkakunnalla ja kohtuullisen hyvän palkkauksensa ansiosta paremmassa asemassa, mitä paikkakunnan muu työväki ja torpparit. Vuosisadan alussa ruukin työläisen palkka saattoi nousta 2-3 markkaan tunnilta ja vastaavasti lähiseudun maatyöläisten palkat jäivät työstä riippuen 50 pennistä alle kahteen markkaan.⁴² Rautapajojen miesjoukkoa pidettiin suuressa arvossa paikkakunnalla, josta osoituksena muun muassa se, että heille oli valittu oma penkkikin Euran kirkossa läheltä alttaria.⁴³

Ruukkiyhteisössä luonnollisesti huipulla oli omistava porras ja sitä seurasivat vanhastaan vasarasepät ja masuunimestarit. Vielä naulasepätkin asettuivat samaan tasoon muiden alojen mestarien kanssa. Ennen tavallista työväkeä tulivat sepänkisällit ja oppipojat ja jopa

---

³⁹ Ks. Korvenmaa 1989.

⁴⁰ Laakso-Tolkki 1996, 14.

⁴¹ Laakso-Tolkki 1996, 20-25.

⁴² Santonen 2001 nide 1/2, 113-115.

⁴³ Laakso-Tolkki 1996, 16.

seppärengit. Näin koko seppäyhteisön asema ruukin tehdasyhdyskunnassa oli huomattavan vahva, vaikkei edes seppäyhteisö ollut sisäisesti homogeeninen arvostuksessa ja arvovallassa.⁴⁴

Kun ruukkeja on tutkittu työntekijöiden näkökulmasta, toistuukin tutkimustuloksissa yleisesti seppiä erityisasema. He olivat hierarkkisesti rakentuneen ruukinväen yhteisön huipulla korkeampine elintasoineen ja lukuisine etuoikeuksineen, joihin kuuluivat esimerkiksi oma saunavuoro lauantaisin sekä mahdollisuus pitää sepäntyöt suvun piirissä. Rautaruukit olivat joutuneet kamppailemaan ammattitaitoisesta työvoimasta, erityisesti sepistä, joita tuolloin pidettiin koko raudanvalmistusprosessin tärkeimpänä edellytyksenä. Sepät on nähty ruukinomistajien tärkeimpänä pääomana, mikä näkyy monissa eri kontrollin keinoissa, joilla työvoima koetettiin pitää omassa ruukissa. Havainnollista on, ettei ruukin johtoportaassa välttämättä ollut ketään, joka olisi kyennyt puuttumaan sepän työhön pajassa. Seppiä asema ja valta tehdasyhteisössä toi heille tietynlaisen autonomian.⁴⁵

On tärkeää pitää mielessä, että sepät eivät omistaneet tuotantovälineitään eivätkä työnsä tuloksia, vaan olivat täysin riippuvaisia ruukin tarjoamasta mahdollisuudesta palkkatyöhön. Ruukilta työhön tarvittut pääomat saatiin ruukinpatruunalta ja niitä käytettiin niin ruukin esivallan kuin seppiä toimesta seppäyhteisön erityisaseman luomiseen ja ylläpitoon. Vaikka kysymys ei siis ole vapaista, tuotantovälineistä ja pääomasta käsityöläisistä, vaan palkkatyön tekijöistä, varsinaisesta proletariaatista ei kuitenkaan seppiä tai aina muunkaan ruukinväen yhteydessä sovi puhua.⁴⁶

Vielä 1800-luvun loppupuoliskolla tuotantoyksiköiden muuttumiseen tehdasmaisemmiksi vastattiin kulttuurisella eristäytymisellä ja sulkeutumisella ruukkihengen säilyttämiseksi – hengen, jossa ei katsottu olevan sijaa proletarisoitumiselle. Sepät ruukin piirissä pitivät yhteyttä suoraan patruunaan, mikä nosti heitä entisestään erilleen muusta työväestä.⁴⁷ Henkilökohtainen yhteys ruukinpatruunaan ja vastuullinen asema tuotantoprosessissa vei seppiä lähemmäksi työnantajia kuin työläisiä. Kauttualla Ahlströmien omistuskauden aikana ruukin omistaja ei asunut paikkakunnalla. Tämä korosti entisestään seppiä asemaa yhdyskunnan huipulla.

---

⁴⁴ Vilkuna 1996, 45–46, 51–52; Marttila 2006, 21.

⁴⁵ Marttila 2006, 12, 18.

⁴⁶ Marttila 2006, 15.

⁴⁷ Ibid.

Ruukin tehdasyhdyskunta nojasi vahvasti maatalouteen: Ruukki oli hyvin omavarainen yhteisö. Tehdasyhdyskunta tarjosi työtä myös muille työntekijäryhmille. Varsinaisen ruukin ja tehdastyöläisten ohella pestattiin myös piikoja, renkejä, karjakoita ja muita maatalouteen erikoistuneita henkilöitä.⁴⁸ Maanviljelys oli myös toimeentulon turva rautateollisuuden huonoina vuosina. Kauttuan ruukin maatalous tuottikin joinakin vuosina 1800-luvun lopulla enemmän kuin rautateollisuus.⁴⁹ Lisäksi itse ruukin rautatuotannossa olleille työläisille kuului etuutena oma viljelysalue, joka oli keskimäärin noin 5-8 aaria riippuen asemasta yhteisössä.⁵⁰

Rautaruukin yhteisö oli lähemmässä yhteydessä maatalouteen ja maatyöväkeen kuin paperityöläiset myöhemmin olivat. Paperitehtaan myötä maatalouden työväki erottui selkeämmin omaksi ryhmäkseen. Tehdastyöläisillä ei ollut enää mahdollisuutta tai tarvetta eikä aikaakaan oman maapalstansa hoitamiseksi. Paperitehdas toimi tasaisesti ympäri vuoden taaten säännöllisen palkan työväestölle, eikä sen toiminta ollut enää yhtä riippuvainen epävarmoista raaka-aineiden toimituksista.

3.2. Paperitehtaan hierarkiat määrittävät aseman yhteisössä

Suomalaisen teollistumisen lähdettyä käyntiin 1800-luvun lopulla syntyi aivan uudenlainen väestörakenne. Työväenluokan kasvu oli merkittävää, ja se muutti suomalaista yhteiskuntajärjestystä radikaalisti. On kuitenkin muistettava, että suomalaiset 1800-luvun lopulta lähtien rakentuneet yhteisöt perustuivat sääty-yhteiskunnan järjestykselle. Suomessa luokka-käsitteen on jopa nähty syrjäyttäneen sääty-sanon sisällön olennaisesti muuttumatta.⁵¹ Kauttuallakin rautaruukin hierarkkinen rakenne siirtyi luonnollisena osana koskemaan myös paperitehtaan kasvavaa yhdyskuntaa.

Samalla, kun työväenluokka nousi aktiiviseksi toimijaksi holhouksen alaisuudesta, sosiaalinen järjestys ja valta-asetelma säilyivät monesti keskeisesti samanlaisena. Vaikka työväestö nähtiin nyt holhottavan sijasta toimijana, sen tavoitteita ja toimia pelättiin. Työväestöä yritettiin hillitä, ja tähän liittyi myös työnantajapuolen tekemät pienet myönnytykset, kuten ensimmäiset työehtosopimukset tai työajan lyhennykset. Vaikka työnantaja alkoi suhtautua työväestöön

---

⁴⁸ Laakso-Tolkki 1996, 8; Korvenmaa 1989, 52.

⁴⁹ Korvenmaa 1989, 52.

⁵⁰ Laakso-Tolkki 1996, 18.

⁵¹ Jutikkala 1968, 184.

uudella tavalla ja toimi muuttuneilla menetelmillä, tavoite oli edelleen säilyttää valta-asema samanlaisena kuin se oli ollut sääty-yhteiskunnan aikana. Tätä pidettiin luontaisena järjestyksenä, jonka murtamisen pelättiin heikentävän tehtaiden, teollisuuden ja myös koko yhteiskunnan toimintaedellytyksiä.⁵²

Kauttuan kaltainen tehdasyhdyskunta tarjosi erinomaiset edellytykset tehdaspaternalismin säilyttämiselle. Jussi Koivuniemi on luokitellut vastaavia piirteitä Nokian tehdasyhdyskunnasta 1800-luvun lopulla. Tehdaspaternalismin säilymistä edistivät yksittäiset ja, varsinkin Kauttuan tapauksessa, syrjäiset tehtaot. Maaseudun syrjäiset oloivat isälliselle huolenpidolle erinomaiset olosuhteet. Lisäksi tehtaiden työorganisaatio, miesvaltaisuus ja ammattitaitovaatimukset tukivat vertikaalisten hierarkioiden muodostumista. Tässä tutkimuksessa nämä käsitellään myöhemmin tässä luvussa. Paternalistista perinnettä jatkettiin myös huoltojärjestelmän kautta.⁵³

3.2.1. Rautaruukin työntekijöiden sijoittuminen paperitehtaalle

Kaikki rautaruukin 16 työntekijää jäivät Kauttuulle töihin paperitehtaan palvelukseen. Kuusi seppää sai jatkaa entisessä ammatissaan tehtaan korjauspajalla. Taontaperinne säilyi, vaikka seppien tuotteet liittyivät nyt paperikoneiden asennukseen ja korjaukseen.⁵⁴ Loput 10 työntekijää sijoittuivat paperitehtaalla muihin tehtäviin, kuten hiomotyömieheksi, varastotyömieheksi ja ulkotyönjohtajaksi.⁵⁵

Seppien sijoittuminen paperitehtaalle kertoo siitä, etteivät heidän elinolosuhteensa radikaalisti huonontuneet. Olihan maassa ja Ahlströmillä muitakin ruukkeja vielä toiminnassa, eikä kukaan sepistä muutosvaiheessa lähtenyt pois.⁵⁶ A. Ahlström osakeyhtiön omistuksessa ollut Strömforsin ruukki oli edelleen toiminnassa, joten se olisi ollut mahdollinen työpaikka varsinkin niille, jotka sieltä olivat alun perin Kauttuulle muuttaneet. Sijoittuminen paperitehtaalle ei siis ainakaan korjauspajalle sijoittuneilla merkinnyt suojatöpaikkaa, sillä runsaan konekannan vuoksi korjauspajan ammattitaitoinen väki oli edelleen tärkeää.

---

⁵² Koivuniemi 2000, 19, 25.

⁵³ Koivuniemi 2000, 28.

⁵⁴ Helander, Me kaikki A. Ahlström Oy:n henkilöstölehti nro. 3/1984, 37.

⁵⁵ Laakso-Tolkki 1996, 33.

⁵⁶ Euran srk:n arkisto, muuttaneiden luettelot 1905–1917.

Muutos vaikutti eniten seppien statukseen yhteisössä. Heidän asemansa tuotannossa ei ollut enää yhtä merkittävä, sillä he eivät enää vastanneet lopullisen myyntituotteen valmistuksesta. Se, ettei kukaan sepistä lähtenyt hakemaan työtä muualta, kuvastaa sitoutumista paikkakuntaan, ruukkiyhdyksunnan ihmisiin ja työnantajaan. Toki paikkakunnalle jäämisen puolesta puhui se, että monet sepistä olivat jo varsin iäkkäitä. Vaikka seppien asema tuotantoprosessissa ei ollut enää niin keskeinen, niin yhdyskunnassa sepät kantoivat edelleen arvokasta sosiaalista pääomaansa ammattiarvostuksen puolesta.

Koko ruukin tehdasyhteisö koki merkittävän muutoksen elinympäristössään. Ulkopuolisten oli pitkään lähes mahdotonta tunkeutua seppäyhteisöön, mutta paperitehtaan tulon myötä ulkopuolisia lopulta muutti pitkään lähes suljetulle alueelle. Myös seppien keskinäiset suhteet katkesivat uusien työtehtävien ja asuinalueiden erottaessa vanhan yhteisön. Erilaiset työnkuvat paperitehtaalla hajottivat perinteikkään seppäyhteisön aseman, sillä ulkotyönjohtajalla tai varastotyömiehellä ei säilynyt sama asema, mitä korjauspajan työntekijöillä. Lisäksi asumisjärjestelyt muuttuivat vastaamaan paperitehtaan arvostusasemia. Vaikkei seppien sijoittumista uuden yhdyskunnan asuinalueisiin pystytäkään selvittämään, on todennäköistä, että myös vanhat kauttulaiset sijoittuivat uuden asemansa mukaisesti asumaan. Nämä tekijät tarkoittivat seppien ammattikunnan hajoamista sekä työssä että vapaa-ajalla.

3.2.2. Ammattimiehet muualta – työväestö paikalliselta maaseudulta

Paperitehdasyhdyskunnan hierarkian huipulla oli johtaja Bertel Ahlström, josta tuli Kauttuan paikallisjohtaja. Kauttualla palattiin paperitehtaan myötä aikaan, jolloin omistaja asui samalla paikkakunnalla. Antti Ahlströmin ostaessa ruukin tämä perinne oli katkennut, mutta Bertel Ahlströmin myötä paikkakunnan teollinen johtaja asui jälleen tuotantolaitosten läheisyydessä.⁵⁷

Paperitehtaan ammattitaitoinen väki muutti Kauttualle pääasiassa muilta paperitehdaspaikkakunnilta. Insinööri Johansson muutti Ruokolahdelta Kauttualle vuonna 1911. Konttorityöntekijöitä Kauttualle muutti lähinnä Noormarkusta, missä yhtiön pääkonttorit sijaitsivat. Muualta Kauttualle muuttaneet paperimestarit syrjäyttivät seppämestareiden paikan tuotannossa. Myös ammattitaitoinen väki joutui luomaan

---

⁵⁷ Korvenmaa 1989, 64.

keskinäisen arvojärjestyksensä, sillä harvoin samalta paikkakunnalta muutti useampi henkilö tehtaalle töihin.⁵⁸

Tehtaan toimihenkilöstö kasvoi koko ajan. Vuonna 1910 heitä oli 10 ja määrä kasvoi 1910-luvulla jatkuvasti. Pääasiassa toimihenkilöt muuttivat Kauttualle muilta paperitehdaspaikkakunnilta, kuten Tampereelta ja Jämsästä.⁵⁹ Toimihenkilöstönkin keskuudessa vallitsi keskinäinen hierarkia. Alempien toimihenkilöiden kohdalla ei oltu kaukana työväestöstä; heitä ei ainakaan samaistettu perinteiseen keskiluokkaan. He tekivät kevyempää työtä, ja statusta heille antoi sivistys, sen jalostamat elämäntavat ja se, että he tekivät työtä, joka aiemmin oli käsitetty herrojen työksi. Toisaalta toimihenkilöt olivat Kauttualla kokonaan uusi väestöryhmä, ja he saattoivat sen vuoksi erottua enemmän tehtaan työläisistä, mitä vanhemmilla paperitehdaspaikkakunnilla. Alemmiksi toimihenkilöiksi yleensä nousi tehtaalaisten lapsia, mutta Kauttualla näin ei ollut vielä käynyt. Pertti Haapala on kuvannut, että alempien toimihenkilöiden järjestäytyminen jakautui joko työväenliikkeeseen tai erillisen statuksen korostamiseen.⁶⁰ Kauttualla, joka oli nuori paperitehdasyhteisö, näillä henkilöillä oli suuremmat mahdollisuudet samaistua keskiluokkaan, minkä vuoksi he eivät välttämättä lähteneet mukaan työväenliikkeeseen.

Työläisten määrä kasvoi väestöryhmistä eniten. Aikaisemmin ruukin tuotannossa oli ollut työntekijöitä korkeintaan muutamia kymmeniä, mutta paperitehtaan perustamisen jälkeen työntekijämäärä nousi pysyvästi yli sadan.

---

⁵⁸ Euran srk:n arkisto, muuttaneiden luettelot 1905–1917.

⁵⁹ *ibid.*

⁶⁰ Haapala 1986, 114.

Taulukko 1. Paperitehtaan työntekijöiden määrä vuosina 1908–1917

Vuosi	Paperitehtaan työntekijöiden määrä
1908	70
1909	133
1910	122
1911	160
1912	135
1913	125
1914	121
1915	131
1916	121
1917	129

Lähteet: Laakso-Tolkki, Taina, *Rautaruukista paperitehtaaseen. Kauttuan tehdasyhdyskunnan työväestä 1873–1917*. Suomen historian pro-gradu –tutkielma. Tampere 1996; Tampereen yliopiston historiatieteen laitoksen mikrofilmikokoelma MF TH 78 – TH 112.

Työläisiä saapui Kauttualle monelta eri paikkakunnalta, ja pääasiassa heitä muutti yksi kerrallaan. Tehtaan työväestöstä pääosa tuli kuitenkin paikalliselta maaseudulta. Muilta paikkakunnilta muuttaneet työläiset olivat varmasti tietoisia ammattiyhdistysliikkeestä, mutta heidän ei alussa ollut luontevaa ryhtyä organisoimaan hajanaisesti kokoontunutta työväestöä. Maaseudulta muuttanut väki ei taas välttämättä ollut kovinkaan tietoista työväestön järjestäytymisestä ja sen mahdollisuuksista. Euran työväenyhdistyksen oli paperitehtaan perustamisen aikaan vielä vahvasti wrightiläinen.⁶¹

Työväestölle paternalistinen riippuvuus ei merkinnyt ainoastaan uhkaa. Varsinkin maaseudun tehdasyhdyskunnissa tehtaan tarjoama turvattu työ houkutteli maaseudun tilatonta väestöä. Säännönmukainen tuntipalkka tarjosi pysyvän toimeentulon ympäri vuoden. Vaikka palkka tai työolosuhteet ja -ajat eivät olleet parhaat mahdolliset, niin sille, joka sopeutui tehtaan sääntöihin ja järjestykseen, tarjoutui säännöllinen ja turvattu elintaso. Tehdas tarjosi työläiselleen myös asunnon. Tehdastyöläiselle elämä ei yleensä tarkoittanut elintason kurjistumista, vaan itse asiassa sen elintason nousua.⁶² Kauttualainen paperityöläiset olivat

⁶¹ Santonen 2007, 12–17.

⁶² Haapala 1986, 341–342; Ahvenisto 2008, 325.

edelleen läheisessä kosketuksessa maaseudun työväestöön, joten he näkivät elinolojensa muuttuvan tehtaan työläisinä huomattavasti paremmaksi.

Merkillepantavaa on myös, että vuonna 1909 Kauttualle alkoi muuttaa melko kaukaakin naisia tehtaan työläisiksi. Heitä muutti muun muassa Elimäeltä, Helsingistä ja Valkealasta. Naisia muutti myös johtajien palvelijoiksi sekä maataloustyöhön. Usein toimihenkilöt toivat palvelijat mukanaan Kauttualle muuttaessaan.⁶³ Näin muuttoliikettä Kauttualle tapahtui kaikkiin väestöryhmiin.

Se, että naisia tuli tehtaalle töihin kaukaakin, kuvasti sitä, ettei tehtaalle ollut aina helppo saada naisia töihin. Tämä ei välttämättä johtunut haluttomuudesta mennä töihin tehtaaseen, vaan siitä, ettei seudulla ollut toimeettomia ihmisiä.⁶⁴ Suurin osa Kauttualle muuttaneista naisista saapui yksin, joten he olivat todennäköisesti nuoria ja liikkuvat paremman ansion perässä. Tehtaalle työhön tulleista naisista vain harva muutti paikkakunnalta pois, joten he pääosin löysivät paikkansa yhdyskunnassa.⁶⁵

Maatyöväen merkitys väheni paperitehtaan myötä ja sama näkyi myös maatyöväestön asemassa. Rautaruukin aikana maatalous paikkasi rautatuotannon huonoja vuosia, mutta paperitehtaan kannattavuus oli varmempaa. Maatyöväkeä työskenteli Ahlströmin alaisina edelleen paljon, mutta se eriytyi hierarkiassa kauemmas tehtaan työväestöstä.

Ammattitaitoinen työväki tehtaalle tuli muualta, mutta muuta työvoimaa tehdas sai lähimaaseudulta. Maataloudesta tulleeseen työvoimaan poliittiset aatteet eivät vielä olleet kovinkaan syvälle iskostuneet, joten tällainen työvoima oli hyvin kiitollinen työnantajan kannalta. Toki kausiluontoisemmasta mutta raskaammasta maataloustyöstä paperitehtaalle siirtyminen merkitsi kevyempää työtä. Uusi ja järjestelmällinen työrytmi sekä tehdasyhdyskunnan tuoma yhteisöllisyyden tunne saattoivat antaa aluksi tarpeeksi sisältöä elämälle, ettei palkasta ja työajasta tai -oloista tullut niin merkittävää tekijää.

---

⁶³ Euran srk:n arkisto, muuttaneiden luettelot 1905–1917.

⁶⁴ Haapala 1986, 37–39.

⁶⁵ Euran srk:n arkisto, muuttaneiden luettelot 1905–1917.

3.3. Järjestyssäännöt jatkavat paternalistista perinnettä

Järjestyssäännöt kertovat työnantajan paternalistista suhtautumista työläisiinsä. Tehdaspaternalismin luonne näkyi selvästi sosiaalisissa suhteissa ja järjestystä tukevassa huoltojärjestelmässä. Järjestyssääntöjä julkaistiin tehtaissa yleisesti 1890-luvulta lähtien, joten käytäntö oli melko vakiintunut Kauttuan paperitehtaan perustamisen aikoihin. Säännöissä oli lakien määräämiä säännöksiä ja työturvallisuutta korostavia määräyksiä, joista kuitenkin huokui paternalistinen hallintomalli ja valtasuhteet.⁶⁶

Järjestyssäännöt kuvastavat sitä valtakulttuurin muutosprosessia, joka myös Kauttuan tehtaalla oli käynnissä. Valta ei vielä jakautunut työväestölle, vaan uusien menetelmien avulla työntekijä pyrki pitämään kontrollin käsissään. Tarve julkaista työrauhaa ylläpitäviä järjestyssääntöjä kieli kuitenkin muutoksesta. Oltiin siirtymässä vanhan paternalismin ajasta uuden paternalismin⁶⁷ aikaan, jossa suuret tehdasyksiköt syrjäyttivät pienet perhemäiset tuotantolaitokset. Haasteeksi muodostui työntekijöiden sitouttaminen, sillä lojaalisuus ja yhdyskunnan koheesio katosivat.⁶⁸

Järjestyssäännöillä pyrittiin sitouttamaan työntekijöitä laajan huolto- ja palveluverkon avulla. Näin pyrittiin pitämään varsinkin ammattitaitoinen työväki paikkakunnalla luomalla uudenlaisia riippuvuussuhteita. Järjestyssääntöjen rikkominen uhkasi työn menettämisen lisäksi työsuhteen etujen, kuten asunnon menettämistä. Lopullinen tavoite oli pitää työntekijät kurinalaisina, mutta samalla poistaa työväeltä tyytymättömyyden aiheita, jotta heidän ammattitaitonsa hyödyttäisi työnantajaa jatkossakin.⁶⁹

Toisaalta järjestyssäännöt yhtenäistivät työkuultuuria. Samat säännöt koskivat jokaista, mikä loi työntekijöille tunteen, että kaikkia kohdellaan samoista lähtökodista käsin. Säännöt toimivat eräänlaisena työsopimuksena, jossa molempien osapuolten oikeudet ja velvollisuudet oli säädetty. Työnantajan näkökulmasta tämä oli hyvä asia, sillä sääntöjen katsottiin edistävän työrauhaa. Säännöt merkitsivät tavallaan työnantajapaternalismin modernisointia.⁷⁰

Kauttualla teollisuuden modernisoituminen alkoi reilut kolmekymmentä vuotta myöhemmin kuin muualla Suomessa, joten on loogista, että yhdyskunnan järjestyksen muuttuminen laahasi

---

⁶⁶ Euran kotiseutuarkisto, Kauttuan tehdasmuseon arkisto / tehtaan järjestyssäännöt; Koivuniemi 2000, 32.

⁶⁷ Määritelmä ”old paternalism and new paternalism” teoksesta: (toim.) Bonin ja Thomes 2013.

⁶⁸ (toim.) Bonin & Thomes 2013, 14.

⁶⁹ Kettunen 1994, 13–19; Koivuniemi 2000, 34.

⁷⁰ Kettunen 1994, 42; Koivuniemi 2000, 32.

jäljessä kansallista kehitystä. Kauttualla tehtaan järjestyssäännöt otettiin käyttöön vuonna 1908 eli heti tehtaan käynnistymisen jälkeen. Kauttualaiset työntekijät pitivät sitä ehkä normaalina käytäntönä, eikä käänteinä kohti työntekijöiden huonompaa asemaa. Järjestyssäännöt otettiin käyttöön aikana, jolloin sääty-yhteiskunnan järjestys oli vielä hyvässä muistissa Kauttualla. Järjestyssäännöt eivät taanneet työntekijälle juurikaan oikeuksia – velvollisuuksia kylläkin. Paternalistinen ote oli vallitseva asianlaita, eikä sitä kyseenalaistettu. Sen takia ei myöskään taisteltu järjestyssääntöjä vastaan tai vaadittu niiden muuttamista työntekijän kannalta edullisemmaksi.⁷¹

Kauttuan paperitehtaan järjestyssäännöt olivat vastaavat, mitä muilla tehdaspaikkakunnillakin oli. Esimerkiksi irtisanomisaika oli Kauttuan tehtaalla elinkeinoasetuksen mukainen eli 14 päivää. Irtisanomissuoja oli kuitenkin aukollinen, sillä työnantaja saattoi erottaa työntekijän sääntöjen rikkomisesta oman tulkintansa mukaan. Työnantajalla oli täysi valta ratkaista asia kuulematta muita. *Sosialidemokraatin* kirjeenvaihtajan mukaan, Kauttualta esimerkiksi irtisanottiin neljä päivää työssä ollut työntekijä, joka ei suostunut vaihtamaan työtehtäväänsä huonommin palkattuun työhön.⁷²

Irtisanomisen uhka oli kauttualaiselle työläiselle siis todellinen, varsinkin uusille työläisille, mikäli he eivät suostuneet työnjohdon joskus kohtuuttomiinkin vaatimuksiin. Varsinkin ammattitaidottoman työväestön asema oli heikko, sillä he olivat helposti korvattavissa. Väestönkasvun myötä työväkeä oli tarjolla, joten työväestö pyrki miellyttämään työnjohtajaansa työpaikkansa pitämiseksi. Tällöin ei kannattanut ilmoittautua julkisesti sosialistisen aatteen kannattajaksi.

Järjestyssääntöjen pikkutarkat ohjeistukset ja sanktiot kuvastivat, ettei työntekijöitä pidetty täysimittaisina kansalaisina. Tosin tarkat säännöt työjärjestyksestä olivat tarpeen, sillä tapaturmien riski oli huomattava. Paperikoneita ei ollut varustettu minkäänlaisin turvalaittein, joten kokemattoman koneenkäyttäjän tapaturmariski oli suuri. Siksi tehtaiden järjestyssäännöissä kiellettiin muiden kuin omien työtehtävien suorittaminen tehtaalla.⁷³

Järjestyssääntöjen tarkoituksena oli myös opettaa työntekijöille kurinalaisuutta ja vastuullisuutta. Maatalouden kausiluontoisesta, löysien aikamääreiden ja ajoittaisen joutilaisuuden työtahdista muutos tehdastyöhön oli huomattava. Työläisen näkökulmasta

---

⁷¹ Kujala 2006, 22–23; Koivuniemi 2000, 31–34; Euran kotiseutuarkisto, Kauttuan tehdasmuseon arkisto / tehtaan järjestyssäännöt.

⁷² Euran kotiseutuarkisto, Kauttuan tehdasmuseon arkisto / tehtaan järjestyssäännöt; Sos.dem 9.5.1916.

⁷³ Euran kotiseutuarkisto, Kauttuan tehdasmuseon arkisto / tehtaan järjestyssäännöt; Kujala 2006, 22.

tällainen kurinpito oli nöyryyttävää ja pikkumaisten sääntöjen noudattamista vaativa työnjohtaja joutui helposti vihan kohteeksi.⁷⁴ Vaikka järjestyssääntöjen tarkoitus oli saada työläiset kuriin, niin vaikutus saattoi olla hyvinkin päinvastainen: työväestö koki säännöt epäoikeudenmukaiseksi, mikä oli omiaan kasvattamaan heidän vastarintaansa työnantajaa kohtaan. Työsäännöissä kyllä korostettiin erityisesti esimiesten kunnioittamista ja kuuliaisuuden sekä uskollisuuden osoittamista, mutta työntekijöiden kohtelusta säännöissä ei puhuttu mitään.

Kuinka tarkasti sääntöjä lopulta noudatettiin, riippui varmasti paljon tehtaan työnjohtajien suhtautumisesta sääntöihin. Saattoi olla, että tehtaan alkutaipaleella sääntöjä noudatettiin hyvinkin tarkasti, mutta niissä joustettiin, kun työ tuli tutummaksi. Sakkorangaistuksen käytön yleisyydestä Kauttualla ei ole tietoa, sillä palkkakirjoja ei ole säästynyt.

Pienessä tehtaassa yksittäisten henkilöiden rooli korostui, ja *Sosialidemokraatin* kirjeiden mukaan varsinkin Tampereelta muuttanut työnjohtaja paperimestari Huikarinen kuului työläisten vihatuimpiin esimiehiin. Hänestä lähetettiin lehteen monia kirjoituksia, joissa kuvattiin hänen hyökkäävää ja ylimielistä käytöstään työläisiä kohtaan. Lisäksi kyseisen työnjohtajan elämäntavat nostattivat pahennusta työläisten keskuudessa: hänen kerrottiin tulleen usein humalassa työpaikalle, tekevän tarkoituksellisia ehdotuksia tehtaan naistyöläisille ja hänen kerrottiin jopa heiluneen ase kädessä tehtaalla.⁷⁵

Työnjohdon toimilla oli kuitenkin päinvastainen vaikutus, kuin mihin se pyrki. Epäoikeudenmukainen työläisten kohtelu ja paheksuttava käytös saivat työläiset vaatimaan hänen erottamistaan tehtaalta. Työläisillä oli nyt yhteinen päämäärä ja yhdistävä tekijä. Maakuntakirjeiden lähettäjät käyttivät tilannetta hyödykseen ja pitivät teemaa yllä lehden palstoilla. Äärimmäisyyksiin viety ”pomovallan” käyttö aiheutti vastareaktion ja työläiset vetosivatkin yhtiön korkeampiin johtajiin Huikarisen erottamisessa. Kyseisen henkilön keskeinen rooli on korostunut myös Kontulan keräämässä haastattelumateriaalissa, jossa kerrotaan Huikarisen lopulta joutuneen lähtemään tehtaalta.⁷⁶ Ehkä Huikarisen lähtö valoi rohkeutta työläisiin, sillä he huomasivat, että heidän yhteisillä vaatimuksillaan oli toivotunlaisia vaikutuksia.

---

⁷⁴ Kujala 2006, 22–23.

⁷⁵ Sos.dem. 8.1.1916.

⁷⁶ TA, 331.88.676 Paperiliitto HA 2; Lisää tapahtuneesta työväestön toimikuntia käsittelevässä luvussa 5.4.

Toisaalta työnjohdon arvostelu lehdissä osoitti samalla työläisten asenteen, että tehtaan lähin työnjohto on pahin työväen sortaja. A. Ahlström yhtiön johtoon kuitenkin suhtauduttiin kuuliaisuudella:

Kun tämä ei ole ainoa kerta, jolloin sanottu herra on työläisiä kohtaan loukkaavasti käyttäytynyt, sietää hänen ansioitaan vähäisen laajemminkin tarkastella, jotta niin miljoonayhtiön johtokerrat ja kuin suuri yleisökin saa tutustua siihen surkeuteen ja raakuuteen, jota miljoonayhtiön herraskäskyläiset esittävät. [...] Edelläolewa ei ole kunniaksi Ahlström o.y:lle ja sen johtajille. Siispä toivookin Kauttuan työväki, että miljoonayhtiö korjaisi oloja. Jos asiat saavat entiselleen jäädä, silloin täytyy katsoa kaiken edelläolevan tapahtuvan yhtiön johtajain tietten ja suostumuksella.⁷⁷

Työläiset ilmaisivat vielä uskovansa, että tehtaan johtaja Bertel Ahlströmin ja yhtiön muu johto ovat tietämättömiä lähimpien työnjohtajien tavoista ja toimista tehtaassa. Edelleen uskottiin tehtaanjohtajan suojelunhaluun ja hyvään tahtoon alaisiaan kohtaan. Tässä suhteessa paternalistinen ajattelutapa näyttää säilyneen yhteisössä. Kaiken negatiivisen ajateltiin olevan tehtaan esimiesten aiheuttamaa. Heidän katsottiin väärinkäyttävän valta-asemaansa kiusaamisen ja epäasiallisen käytöksensä oikeuttamiseen. Työväestö pyrki tällä tavalla myös sopeutumaan paternalistiseen järjestelmään: kohteliaisuuden varjosta ilmaistiin valmiudesta mentaliteetin muutokseen, mikäli muutosta ei tapahtuisi.

Samalla käytettiin hyväksi julkisuutta, sillä tällaiset kirjoitukset olivat haitallisia koko tehtaan johdolle, eikä tällaisten tietojen haluttu leviävän. Kauttuan kirjeenvaihtajan mukaan työnjohtajan kerrottiin ryhtyneen vastatoimiin lehden kirjoitusten suhteen lupaamalla palkkion sille työläiselle, joka paljastaa *Sosialidemokraatin* kirjeiden takana olleen henkilön. Lisäksi työläisten keskuuteen pyrittiin kasvattamaan eripuraa kertomalla, että yhtiö olisi ollut korottamassa palkkoja, mutta kirjoitusten vuoksi niitä pikemminkin alennetaan.⁷⁸

Palkanalennuksia tuskin toteutettiin, sillä niistä ei jatkossa lehden kirjoituksissa mainittu. Kirjoitusten perusteella vaikuttaisikin siltä, että työnjohtajat ovat halunneet pelotella työläisiä lopettamaan kirjoittelu lehtiin. Uhkauksilla pyrittiin luomaan työläisille mentaliteettia, jonka mukaan niille työläisille, jotka kyseenalaistavat vallitsevan järjestyksen, seuraa ongelmia. *Sosialidemokraatin* kirjeenvaihtajan mukaan ilmapiiri oli ahdasmielinen ja työnjohto taisteli aktiivisesti työväenliikettä vastaan:

---

⁷⁷ Sos.dem. 25.11.1915.

⁷⁸ Sos.dem. 8.1.1916.

Täällä Kauttualla kaikki nukkuvat wanhurskauden unta Ahlström o.y.:n helmassa. Ne harvat, jotka omaavat wapaamat mielipiteet, eiwät uskalla ilmaista niitä ja toimia sen mukaan, jos mieli pysy leipäpalassaan, sillä ne ajetaan pois, jotka uskaltaa ilmaista sosialistiset mielipiteensä. Sillä tawalla koitaa miljoonayhtiö estää sosialismin etenemistä alueellaan. Jos tulee työwäenpuhujia, niin huonetta ei saa, missä woisi puhua. Mutta jos tulee joku raamatullisten kuwien näyttäjä, niin kyllä silloin on huoneita saatawissa ja kauttualaiset on kuulemassa. Mutta jos työwäen talolla Eurassa on puhujia, joka puhuu ammatillisesta liikkeestä, järjestäytymisestä ym. työwäelle tärkeistä asioista, niin ei siellä kyllä kauttualaisia näe.⁷⁹

Tällaisissa oloissa oli vaikea perustaa ammattiosastoa, kun työläisten näkökulmasta työnantaja loi paineistavaa ilmapiiriä yhdyskunnan työläisille. Työnantajan toimia ja irtisanomisen uhkaa pelättiin, joten sosialistisesta aatteesta ja sen kannattamisesta vaiettiin. Yhtiö myös omisti koko rakennuskannan, joten se pystyi estämään rakennusten käytön työväen aatteen edistämiseksi. Näin estettiin agitaattorien toimintamahdollisuudet yhdyskunnan rajojen sisällä, ja pakotettiin kauttualaiset käyttämään Euran työväenyhdistyksen tiloja.

Kauttualainen tehtaanojohto pyrki siis voimakkaasti pitämään yllä vertikaalisia hierarkiasuhteita. Järjestyssääntöjen tuomaa pelotetta sovellettiin käytäntöön ja pyrittiin pitämään työläiset varuillaan ja tekemään selväksi, että niskuroinnista seuraa irtisanominen. Tämä vaikuttaisi olleen suurin syy kauttualaisten työläisten passiivisuudelle omien etujensa ajamisessa.

3.4. Asuinalueet eriytyvät

Hierarkkinen asetelma rautaruukin aikana näkyi myös asumisjärjestelyissä. Työläisten asunnot olivat pieniä ja punamullalla maalattuja. Eroa ruukin omistajiin symboloi maantie, Sepänkuja, joka jakoi toiselle puolelle työläiset ja toiselle omistajat. Lisäksi keltaisella maalattu ruukin kartano erottui selvästi työläisten asunnoista. Kartano sijaitsi tuotantolaitosten ja työläisten asuntojen läheisyydessä korkeammalla paikalla, joten kartanosta näki koko yhdyskunnan alueen. Tämä korosti johdon holhoavaa ja tarkkailevaa asennetta, mikä oli tyypillistä tehdaspaternalismille.⁸⁰

Hierarkkinen järjestelmä korostui entisestään paperitehtaan uusien asuinrakennusten myötä. Vuosina 1906–1912 Kauttualle rakennettiin tehtaano tarpeisiin enemmän asuinpinta-alaa kuin mitä ruukin ajalta säilyneissä rakennuksissa oli yhteensä. Kasvavalle työväestölle piti rakentaa uusia asuntoja, ja samalla yhdyskunnan alue-erottelu korostui. Työväestön asuinalueet

---

⁷⁹ Sos.dem. 5.2.1914.

⁸⁰ Korvenmaa 1989, 47, 124.

laajenivat länteen, ja asutuksen painopiste muuttui. Uusiin asuntoihin Keittiömäkeen asutettiin tehtaan työläiset ja Sepäntien ruukin vanhoihin asuinrakennuksiin maatyöläiset.⁸¹

Asumisjärjestelyt kuvastivat suoraan arvostusasemaa tehtaalla. Asumisjärjestys tuki eri ryhmien muodostumista: sekä työpaikalla että vapaa-ajalla tehtiin selvää eroa työnjohdon ja työläisten välille. Lisäksi sosiaalista eroa tehtiin työläisten ja maatyöläisten kesken, sillä vanhat ruukin aikaiset asunnot saivat nyt kelvata maatyöläisille.

Arvostusaseman kuvastamisen lisäksi asunnot sitoivat työläiset tehtaaseen ja työnantajaan. Tämä olikin tyypillistä maaseudun tehdasyhdyskunnissa. Erilaiset luontaisedut olivat osa palkkausta. Tehtaan asunnot olivat etu, mutta kuvastivat samalla paternalistisen järjestelmän säilymistä. Lisäksi työläisillä oli käytettävänä pesutilat kosken rannassa. Myös tämä etuus toimi erillään tehtaan johdon tiloista, sillä heille oli omat sauna- ja pesutilat varattuna järven rannasta.⁸²

Tehtaan johdon tahdottiin erottuvan entistä enemmän työväestöstä. Pyhäjärven rantaan, erilleen työläisten asuinrakennuksista, rakennettiin tehtailijalle Bertel Ahlströmille uusi asunto. Villa Ahlströmin rakennuttamisen myötä ylempien toimihenkilöiden asutus alkoi keskittyä tehtaan vastarannalle. Aiemmasta poiketen nyt tehtailijan asunto ei ollut enää tehtaan välittömässä läheisyydessä ja valvovalla paikalla, mitä ruukinkartano oli ollut.

Edellä käsitelty rakennuskanta jakautui ruukin aikoja mukailien johtajan ja työväen rakennuksiin. Tilanne ei kuitenkaan enää ollut niin yksinkertainen. Tehtaalle tuli tekniseksi johtajaksi insinööri, jolle kunnostettiin asuintilat vanhaan ruukin päärakennukseen, ruukinkartanoon. Myös toimihenkilöitä muutti paikkakunnalle ja uutta tointa varten oli rakennettava sitä vastaava asunto. Toimihenkilöiden määrän kasvu johti yksittäisten asuntojen lisääntymiseen.⁸³

Asumisjärjestelyt veivät tehtaan johtajat entistä kauemmaksi työläisistä. Sosiaaliset erot korostuivat myös asuinalueiden eriytymisessä. Lisäksi tehtailijan hulppean asunnon rakentaminen ei tyydyttänyt työläisiä. Kun työläisten palkat ja asuinolot olivat kehnot, työläiset olivat katkeria moisesta rahallisesta panostuksesta. Kauttuan kirjeenvaihtaja lähetti *Sosialidemokraatissa* terveisiä ”palatsin” rakentajalle, että olisi tärkeämpää saada työläisille parempia tiloja. Hänen mukaansa olisi ollut tärkeämpää korjata sellainen terveydellinen

---

⁸¹ Korvenmaa 1989, 74; Laakso-Tolkki 1996, 55.

⁸² Alapuro 1994, 43–44; Korvenmaa 1989, 64–70.

⁸³ Korvenmaa 1989, 75.

epäkohta, että leipomoa pidettiin tehtaan työväen saunatilojen pukuhuoneessa. Lauantaina tila oli pukuhuoneena ja viikot se toimi leipomotilana. Lisäksi työläisten asuntojen seinistä kerrottiin päivän paistavan ja talvisin kylmän viiman käyvän sisään.⁸⁴

Vaikka työläisten asuntojen koko kasvoi hieman rautaruukin aikaisiin asuntoihin verrattuna, ero johtajiin kasvoi entisestään. Alueiden selvästi eriytyessä toisistaan tehtaalaiset eivät välttämättä edes nähneet tehtaan johtajaa. Tämä heikensi vähitellen työläisten henkilökohtaista velvollisuudentuntoa ja mahdollisesti osaltaan työnjohdon vastustamisen järjestäytymisen muodossa. Työväestö vastasi toimistaan lähimmälle toimihenkilölleen tehtaalla, joiden käytös ja toimintatavat eivät miellyttäneet työläisiä. Heitä oli helpompi nousta vastustamaan, sillä heidän asemansa tehtaan hierarkiassa ei ollut yhtä korkealla, kuin paikallisen johtajan. Lisäksi tehtaan johdon asuinpuutteiden ylellisyyden noustessa selvästi esiin yhdyskunnan muuhun asuinalueeseen verrattuna tyytymättömyys omiin oloihin työväestön keskuudessa kasvoi.

---

⁸⁴ Sos.dem. 16.6.1911 ja 22.6.1911.

4. Horisontaalisten suhteiden vaikutus yhteisyyden kehitykseen

Työnjohdon harjoittaman paternalismin lisäksi myös työväestön keskuudessa oli toimintatapoja, jotka jatkoivat hierarkkista järjestelmää. Ruukin työläisten sijoittumisesta tehdasyhteisöön on käsitelty jo edellisessä luvussa. Kuitenkin on vielä tähdellistä mainita, että vanhan ja uuden yhteisön kohtaamisessa syntyi hierarkkisia suhteita työväestön keskuuteen. Näille hierarkioille ei välttämättä ollut selvää asettautumisen järjestystä, vaan ne muotoutuivat henkisen pääoman, henkilökohtaisten ominaisuuksien ja ammattitaidon perusteella.

Tässä luvussa tarkastelen työläisten keskinäisiä toimintatapoja, joilla oli vaikutusta yhteisyyden kokemiseen. Vapaa-ajan toiminta nousee vahvasti esiin. Vapaa-ajan toiminnalla on suuri merkitys uuden yhteisön mentaliteetille. Tehtaalla työn ääressä keskityttiin työn sujuvuuteen, mutta vapaa-ajalla päästiin tutustumaan paremmin oman yhteisön jäseniin. Ammatillinen järjestäytyminen edellyttää yhteisön yhteneväisyyttä, joten on tärkeä huomioida siihen vaikuttaneita tekijöitä. Lisäksi käsitelen tässä suurlakon vaikutusta työväestön yhdistäjänä ja sen mentaalisen pääoman puuttumisen vaikutusta Kauttuan tehdasyhteisössä.

Horisontaaliset hierarkiat määrittivät paljolti sitä, mikä oli pohja työväen kollektiivin muodostumiselle. Ne kehittyivät paternalistisessa ympäristössä, joten edellä käsitellyt asiat muodostivat kehon, jonka sisällä yhteisö toimi. On jatkuvasti pidettävä mielessä, että koko yhdyskunnan sosiaalinen järjestys vaikutti työväestöön. Vertikaalista hierarkiaa ei voi sivuuttaa työväestön yhteisyyttä tutkittaessa, sillä tahto nousta ylöspäin yhdyskunnan hierarkiassa vaikutti horisontaalisiin hierarkioihin. Paternalismi asetti rajat työväestön toiminnalle, mutta vastaavasti horisontaalisen yhteisyyden kehittyminen loi pohjan poliittiselle toiminnalle, jota käsitellään tämän tutkimuksen viidennessä luvussa.

4.1. Suurlakko – Kauttualla kokematta jäänyt murros

Venäjällä kansa nousi kyseenalaistamaan keisarin valta-asemaa vuonna 1905. Japania vastaan käyty tappiollinen sota, kansalaisvapauksien ja kansanedustuslaitoksen puuttuminen käynnistivät vuoden alussa liikehdinnän, mikä ulottui vuoden lopulla myös Suomeen. Taustalla vaikutti neljä eri ryhmää: liberaalisti ajatteleva keskiluokka, säätyläistö, teollisuus- ja maatyöväestö ja keisarikunnassa vaikuttaneet kansalliset vähemmistöt. Monet toisiinsa vain välillisesti liittyneet tavoitteet ja levottomuudet sulautuivat yhdeksi laajaksi protestiksi autokraattista järjestelmää vastaan. Lakot laajenivat, työväestö sekä sivistyneistö kokosivat

rivejään ja perustivat omia ammattijärjestöjään ja liittojaan. Levottomuudet johtivat Venäjällä lopulta 24. lokakuuta yleislakkoon, josta tieto levisi Suomeen rautatieläisten mukana. Suomen suurlakko loka-marraskuussa 1905 oli siis osa koko Venäjän keisarikuntaa ravistanutta lakkoliikettä.⁸⁵

Suurlakko muodostui Suomessa lähinnä kaupunkien lakkoliikkeeksi. Maaseudullakin toki pidettiin lakkokokouksia ja järjestettiin työnsesauksia, mutta samoja mittasuhteita suurlakko maaseudulla ei saanut kuin kaupungeissa. Järjestelmällisiin, pisimpään ja myös vaikutuksiltaan tehokkaimmin lakossa pysyivät kaupungit ja niitä yhdistävät rautatiet ja viestiyhteydet.⁸⁶

Marko Tikan mukaan käsitykset Suomen suurlakon merkityksistä ja saavutuksista ovat vaihdelleet sekä aikalaisten silmin että myöhempien tulkintojen mukaan. Kuitenkin suurlakon historiasta voidaan erottaa suomalaisten kannalta kaksi suurta kertomusta: Lakko oli taistelu autonomiasta, eli Suomen erillisasemasta Venäjän yhteydessä. Työväestön silmin se oli kamppailua äänioikeuden puolesta. Laajemmassa mielessä suurlakko oli osa Venäjän itsevaltiuden hajoamisprosessia.⁸⁷

Suurlakon jälkeen Suomen kansalaisvapauksien rajoitukset purettiin. Äänioikeustaistelijoille voitto tuli vasta vuoden päästä valtiopäivä uudistuksen ja yksikamarisen eduskunnan muodostamisen seurauksena. Suomalaisille suurlakko merkitsi poliittisia voittoja. Toisaalta samalla murtui perinteinen yhteiskuntajärjestys, jossa työväellä ei vaikutusmahdollisuuksia juuri ollut. Säätyjakoon tukeutuva ajattelu päättyi ja työväki löysi uusia toiminnan muotoja saadakseen äänensä kuuluville. Kansankuvan murros jatkui vielä suurlakon jälkeenkin ja konkretisoitui ensimmäisissä eduskuntavaaleissa vuonna 1907.

Toisaalta Tikka toteaa myös, ettei suurlakko välttämättä jäänyt aikalaiselle työväestölle mieleen suurena tapahtumana: Marraskuun 1905 tapahtumat olivat kuitenkin aikalaisen silmissä lyhyt episodi, joka hukkui toisten 1900-luvun alun tapahtumien varjoon. Tärkeämmiksi tapahtumiksi nousivat ensimmäiset eduskuntavaalit, uudelleen puhjennut laillisuustaistelu, teollisuustyöväen pitkät ja katkerat lakkotaistelut, ensimmäinen maailmansota ja sisällissota. Suurlakko oli tässä jatkumossa lyhyt voitto, jonka saavutukset hukkuivat monen mielessä vuosien 1906–1918 kamppailujen alle.⁸⁸

---

⁸⁵ Rantanen 2006, 35; Tikka 2008, 15–22.

⁸⁶ Tikka 2008, 23–24; Tikka 2009, 13–14.

⁸⁷ Tikka 2008, 15–16.

⁸⁸ Tikka 2009, 13.

Näin oli varmasti ainakin maaseudulla, minne uuden ilmapiirin poliittinen kehitys eteni hitaammin. Suurlakko koettiin erityisesti kaupungeissa, missä työväestökin asui tiheästi ja oli yhteydessä toisiinsa. Maaseudun työväestö oli hajanaisesti asuva joukko, jolla ei juuri ollut yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia tai toisaalta kiinnostustakaan niistä suurlakkoa edeltävänä aikana. Maaseutu ei ollut yhtä vastaanottavainen uusille aatteille, ja mitä kauemmaksi kaupungeista mentiin, sitä lujemmin tahdottiin pitäytyä vanhassa.

Vaikka suurlakon saavutukset eivät työväestöä tyydyttäneetkään, herännyttä innostusta ja toimintatarmoa ei voinut enää sammuttaa. Työväenyhdistyksissä ja Sosialidemokraattisessa puolueessa koettiin ennennäkemätön jäsenvyöry. Lisäksi uusia yhdistyksiä perustettiin Suomessa miltei 80. Suurlakko toimi myös suomalaisen teollisuustyöväen ensimmäisen järjestäytymisaallon sytykkeenä.⁸⁹

Ammatillinen järjestäytyminen ulottui myös paperiteollisuustyöväestöön. Ensimmäiset paperitehtaiden ammattiosaston perustettiin Tampereella ja Nokiolla vuonna 1905. Suurlakon vaikutus näkyi erityisesti näiden kahden paikkakunnan ammattiosastojen perustamisessa, sillä Tampereella suurlakko sai mittavat puitteet. Seuraavana vuonna järjestäytymisen aalto koski koko paperiteollisuutta. Huhtikuussa 1906 perustettiin Tampereella Suomen Paperiteollisuustyöväen liitto.⁹⁰

Euraan oli perustettu työväenyhdistys jo vuonna 1895, mitä voidaan pitää poikkeuksellisen aikaisena ajankohtana Euran kaltaiselle maalaispitäjälle. Se oli monen aikalaisensa työväenyhdistyksen tavoin wrightiläinen. Tämä tarkoitti sitä, että työntekijöiden ja työnantajien yhteistyöllä voitiin helpottaa työväen asemaa ja näin välttää työväestön omaehtoinen radikalisoituminen.⁹¹ Työväenyhdistykset olivat järjestöjä muiden joukossa, eivätkä siis puoluepoliittisia järjestöjä. Valtion sortokauden alettua vuosisadan vaihteessa ja nuorsuomalaisten organisoiduttua perustuslailliseksi ja vastarintaliikkeen kannattajiksi puolueriidat korostuivat Eurassakin. Koska työväenyhdistyksen puheenjohtaja Nordlund oli eturivin nuorsuomalaisia, työväenyhdistys oli poliittisesti lähellä perustuslaillisia, kuten suuri osa sosiaalidemokraateistakin. Varsinaiselle työväestölle järjestystoiminta oli vielä vuosisadan vaihteessa vierasta, joten heidän osuutensa yhdistyksessä oli pieni.⁹²

---

⁸⁹ Ala-Kapee & Valkonen 1982, 158; Kettunen 1987, 236–238.

⁹⁰ Kujala 2006, 36–38; Rantanen 2006, 41.

⁹¹ Ks. Soikkanen 1975; Rantanen 2006, 33.

⁹² Santonen 2007, 11–12.

Suurlakon merkitystä Euran työväestölle ei voida pitää mitättömänä, mutta merkittäviä muutoksia paikkakunnalla ei sen seurauksesta tapahtunut. Suurlakko osui runtuviikolle⁹³, jolloin Eurassa maaseudun työväestöllä oli muutoinkin vapaata. Teollisuuden työväestöä Eurassa ei tuolloin juuri ollut, joten suurlakosta ei suurin osa väestöstä varmaankaan edes tiennyt. Suurlakon suurin vaikutus oli nimenomaan kaupungeissa, eikä maatalousvaltaisessa Eurassa se saanut suurtakaan jalansijaa. Suurlakon seuraukset kantautuivat Euraan taannehtivasti, sillä porvarilliset ainekset esimerkiksi työväenyhdistyksestä poistuivat Eurassa vasta 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen päätteeksi. Jo aiemmin sosialistisesta aatteesta kiinnostunut väki tosin tempautui mukaan kansalliseen liikehdintään ainakin lehtikirjoitusten tasolla, mutta muuhun väestöön suurlakolla ei kovin merkittävää vaikutusta ollut.⁹⁴

Kuitenkin sosiaalidemokraattien asema Euran työväenyhdistyksessä oli jo vuonna 1904 niin vahva, että työmies Rinne valittiin yhdistyksen puheenjohtajaksi. Tammikuussa 1905 yhdistys liittyi SDP:hen ja näin yhdistyksen linjaa muutettiin selkeästi sosiaalidemokraattiseksi. Vaikka suurlakon ajankohta ei Eurassa runtuviikon vuoksi saanut työläisiä vastakkain työnjohtajien kanssa, niin yhdistys suuntautui vahvemmin kohti työväenaaatetta. Vaikka porvarillisia aineksia yhdistyksessä oli vielä 1908, heidät hiillostettiin yhdistyksen ulkopuolelle piirijärjestön avustuksella.⁹⁵

Kauttuan paperitehtaan yhdyskunta ei ollut vielä suurlakon aikana 1905 muotoutunut. Toki alueen ruukkiyhdykskunta oli jo olemassa, mutta se oli toiminut tradition mukaisesti jo kaksi vuosisataa. Ruukin palveluksessa olleen väen osallistumisesta suurlakkoon tai toimimisesta kyseisenä ajankohtana työväenyhdistyksessä ei ole tietoa. On kuitenkin todennäköistä, että ruukkilaisetkaan eivät osallistuneet lakkoon muun työväestön viettäessä rauhaisesti vapaaviikkoon.

Koska Kauttuan paperitehtaan työläiset eivät olleet yhdessä kokemassa suurlakon heräämistä, he menettivät yhteishenkeä korostavan mentaalisen kokemuksen. Vaikka tehdasyhdyskuntaan muuttaneet työläiset olisivat olleet tietoisia suurlakon vaatimuksista ja sen jälkeen kasvaneesta yhdistysten ja ammattiosastojen toiminnasta, se ei saanut kanavoitua toimintaansa, koska

---

⁹³ Runtuviikkoa vietettiin vuodesta 1816 lähtien marraskuun ensimmäisestä päivästä lähtien. Maaseudun työväestöllä oli tuolloin vapaaviikko, jolloin työväestöllä oli aikaa levätä ja juhlia. Vilkuna 2007, 272.

⁹⁴ Santonen 2001, nide 1/2 137.

⁹⁵ Santonen 2007, 13–19.

yhdyskunta vasta haki omaa yhteisyyttään. Suurlakon voimana oli spontaanisti koettu yhteisyyden tunne, jolle luotiin kansallisen mittakaavan olosuhteet.

4.2. Vapaapalokunta ja urheiluseura

Suomessa urheiluseurat eivät olleet yhtä suuri poliittinen kysymys kuin esimerkiksi Saksassa 1800-luvulla, mutta niillä oli oma roolinsa Suomen kansakunnan syntyprosessissa. Tämä tehtävä toteutui liikunnan järjestäytymismuotojen kautta. Liikunnan järjestäytyminen seuroiksi oli 1800-luvun lopulta osa muuta järjestäytymisaaltoa. Lisäksi Suomessa tyyppillistä liikuntaseuroille oli se, että muut kansalaisjärjestöt perustivat runsaasti voimistelu- ja urheiluseuroja alaosastoikseen. Tällä tavoin siitä tuli myös merkittävä osa työväenliikkeen järjestäytymistä. Myös maaseudulla yleisurheilu ja voimistelu nousivat keskeisiksi harrastemuodoiksi myös maaseudulla. Työväenseurat seurasivat vapaapalokuntien ja nuorisoseurojen perässä 1900-luvun alussa perustamalla lukuisia aktiivisesti toimivia urheiluseuroja.⁹⁶

Vapaapalokuntien, nuorisoseurojen, raittius- ja työväenyhdistysten alaosastoina toimivia urheiluseuroja perustettiin Suomessa vuodesta 1902 vuoteen 1915 miltei 400. Selvästi eniten alaosastoseuroja oli työväenyhdistysten ja nuorisoseurojen yhteydessä. Myös palokuntaliikkeen urheilutoiminta oli mittavaa. Liikuntakulttuurin leviäminen talonpoikais- ja työväestön keskuuteen on ollut sikäläkin merkittävää, että aiemmin erityisseurat olivat olleet vain säätyläistön yksityisaluetta.⁹⁷ Kauttualle vapaapalokunnan voimistelu- ja urheiluseura oli paikkakunnan ensimmäinen työväestölle avoin urheiluseura. Kansankuvan murrosta tapahtui siis yhdistymisessä laajalla rintamalla. Palokunta vaikutti urheilun lisäksi myös yhteisön muuhun kulttuurielämään. Huvitoimikunta sekä torvisoittokunta vastasivat yhdyskunnan virkistystoiminnasta.⁹⁸

Tehtaalaisten vapaapalokuntaharrastus oli kuitenkin tehtailijan valvonnan alaista. Tehtaan isännöitsijä suhtautui suopeasti palokunnan perustamiseen ja luovutti tehtaan palokaluston VPK:n käytettäväksi ja korjautti sen asianmukaiseen kuntoon. Palokunnan toiminta oli riippuvainen tehtaan johdon suopeudesta: sillä ei olisi ollut mahdollisuuksia itse hankkia sammutuskalustoa. Palokunnan johtoasemassa toimivat tehtaan isännöitsijä, asioitsija ja rakennusmestari. Palokunnan säännöissäkin todettiin palokunnan päälliköillä olevan oikeus

---

⁹⁶ Hentilä 1989,218.

⁹⁷ Hentilä 1989, 218–219.

⁹⁸ Nygren 1989, 25; Järvisalo 1966, 15–16.

nuhdella palokunnan jäsentä, mikäli tämä käyttäytyy epäkunnioittavasti päällikköjä tai palokuntaa kohtaan.⁹⁹ Palokunnan toiminnassa noudatettiin siis samaa arvojärjestystä, joka tehtaallakin vallitsi.

Vaikka palokunta oli suosittu harrastus työväestön keskuudessa, se ei kuitenkaan murtautunut hierarkkisia järjestelmiä yhdyskunnassa. Palokuntaharrastus oli kaikin puolin työnantajan näkökulmasta hyvää ajanvietettä työläisille. Se oli työnjohtajan valvonnan alaista ja organisoimaa vapaa-ajanvietettä. Palokuntalaiset saivat olla kalustostaan ja puvustuksestaan kiitollisia tehtaan johdolle. Lisäksi palokunta huolehti alueen paloturvallisuudesta, niin tuotannon rakennusten kuin asuntojenkin kohdalla, jotka yhtiö omisti.

Kauttuan tehtaan palokunnalle rakennettiin vuonna 1916 oma talo. Tätä ennen kauttualaisilla ei ollut omaa kokoontumispaikkaa, kuten esimerkiksi työväenyhdistyksellä oli oma talonsa. Euran työväenyhdistyksessä oltiin harmissaan kauttualaisten vapaa-ajan kulumisesta palokunnan talon rakennustoissa, eikä aikaa riittänyt enää työväenyhdistyksen talolle lähtemiseen. Vaikka palokunnan talo ratkaisikin joitain kauttualaisten työväestön tilaongelmia, niin se oli kuitenkin tehtaan toimesta rakennettu eikä sitä työväenliikkeen tarkoituksiin annettu. Tämän vuoksi *Sosialidemokraatin* kirjeenvaihtajan esitti, että kauttualaisten työläisten vapaa-ajanvietto suuntautui palokunnantalon rakentamisen jälkeen entistä huonompaan suuntaan:

Kauttuan työväestöltä haluaisin kysyä, ettekö tosiaan ajatellut muuta, kuin tehdä työtä ja käydä työnantajan hyväksymässä ns. puolueettomissa voimistelun- ja urheiluseurassa. Palokunnalle rakennetaan parhaillaan uutta taloa, ettei kenenkään tarvitse itseään waiwata edes iltamien tähden Euran työentalolle, vaan ainoastaan siinä omassa pyhätyössä, jossa teistä leiwotaan oikeen kilttejä poikia ja tyttöjä, ja niin ”puolueettomia”.¹⁰⁰

Tällä viitattiin vahvasti kauttualaisten työläisten olevan vielä tehtaan ohjailtavana, eikä työväestön omaehtoisesta, täysin tehtaan johdosta riippumattomasta harrastus- ja yhdistystoiminnasta ollut tietoaakaan. Asetelma oli myös hyvin kauttualaisia työläisiä ylenkatsova, mitä tytöiksi ja pojiksi nimittäminen vielä korosti.

Suomessa työläisurheilun suhde muuhun työväenliikkeeseen muodostui poikkeuksellisen kiinteäksi. Myös urheiluseuroissa suhde porvarillisiin seuroihin kuvasti luokkaristiriitoja. Kuitenkin vasta sisällissota muutti urheiluseurojen eriytymisen olennaisesti poliittiseksi

---

⁹⁹ Järvisalo 1966, 7–10.

¹⁰⁰ Sos.dem. 19.12.1916.

kysymykseksi.¹⁰¹ Kauttuallakin urheiluseuran toiminta kiinnittyi palokuntatoimintaan eikä sillä tässä vaiheessa ollut poliittista merkitystä.

Alkuun osanottajia voimistelu- ja urheiluseurassa oli kohtalaisen paljon, mutta alkuinnostuksen myötä aktiivisuus laantui.¹⁰² Urheiluseura katsottiin lähinnä nuorten miesten harrastukseksi, joita muutti jatkuvasti pois yhdyskunnasta. Tämä lienee suurin selitys urheiluseuran suosion hiipumiselle. Urheiluseuran toiminta keräsi tietyn aktiivisen ryhmän, joten urheiluseuran toimintaa ei voida pitää merkittävänä työväestön yhteisyyden kehittäjänä.

Kilpailutapahtumat olivat ainoa koko yhdyskunnan yhteen kokoava tapahtuma. Näitäkään ei kuitenkaan monia järjestetty. Vuonna 1911 urheiluseura järjesti huvitoimikunnan kanssa urheilukilpailun lisäksi myös iltaman, jonne saapui *Sosialidemokraatin* kirjeenvaihtajan mukaan kohtalaisesti väkeä. Urheilukilpailuun osallistui vain kahdeksan henkilöä, mikä kuvastaa urheiluseuran harrastusväen olleen pieni. Iltamissa esiintyivät voimisteluseura ja soittokunta, joten harrastustoiminta oli pienistä ryhmistä huolimatta monipuolista.¹⁰³

Inkeri Ahvenisto on nähnyt Verlan tehtaan työväen yhteisyyttä käsittelevässä tutkimuksessaan paikallisen voimistelu- ja urheiluseuran uudenlaisen yhteisyyden kokemisen kanavaksi. Verlassa urheiluseura perustettiin vasta ammatillisen järjestäytymisen jälkeen, joten urheiluseura seurasi aatteellista järjestäytymistä.¹⁰⁴ Kauttualla urheilu- ja voimisteluseuran rooli oli toisenlainen: se loi toki kanavan yhteisyyden kehittymiselle, mutta urheiluseura ei ollut työväen omaa vaan työnantajan tukemaa vapaa-ajan toimintaa. Kauttualla vapaa-ajanharrasteet eriytyivät Verlan tavoin vasta sisällissodan jälkeen, mutta sitä edeltävänä aikana ne vahvistivat yhtiön otetta yhdyskunnastaan entisestään.

Nuorten keskuudessa yhteishenkeä kohotettiin tanssien muodossa. Vaikka tanssit yhdistivät nuorta väkeä, vanhemmat työläiset eivät katsoneet nuorten vapaa-ajanharrastuksia hyvällä. Nuoret eivät heidän mukaansa ymmärtäneet työväenluokan asian ajamisen tärkeyttä, vaan kuluttivat vapaa-aikansa huvitusten parissa:

---

¹⁰¹ Hentilä 1989, 221–229.

¹⁰² Sos.dem. 8.6.1911, 22.6.1911.

¹⁰³ Sos.dem. 8.6.1911.

¹⁰⁴ Ahvenisto 2008, 317.

Täällä saa nuoriso pitää tanssejaan ja kemujaan yhtiön tiloissa – tietysti sillä edellytyksellä etteivät menisi työväentalolle iltamiin. Ihmeteltävää muuten, että Kauttuan nuoriso on vielä niin tietämätöntä, että on tuolla tuollaisilla keinoin nenästä vedettävänä. Se on häpeäksi nuorisollemme!¹⁰⁵

Nuoria työläisiä, jotka olivat uusille aatteille ja vaikutuksille alttiita, yhtiö pyrki mahdollisuuksiensa mukaan estämään ajautumasta sosialististen aatteiden äärelle sallimalla huvi-iltamien ja tanssien pidon yhtiön tiloissa sillä ehdolla, ettei sieltä lähdetä Euran työväenyhdistyksen tansseihin. Samalla työnantajan toimet eristivät nuoria yhdyskunnan vanhemmista ja varsinkin valveutuneista työläisistä.

Vapaa-ajanharrastuksia kauttualaisella työväestöllä riitti, mutta monipuolinen harrastustoiminta kuitenkin jakoi yhdyskunnan pieniin ryhmiin. Koska harrastusryhmät olivat pieniä, ne olivat hyvin riippuvaisia jokaisesta jäsenestään. Jo yhden tai kahden ihmisen muutto pois yhdyskunnasta tai harrastustoiminnan kiinnostuksen lasku, saattoi aiheuttaa koko ryhmän toiminnan seisahduksen. Vapaa-ajanharrastukset yhdistivät pieniä ryhmiä, mutta aiheuttivat jopa ristiriitoja joidenkin ryhmien välille. Silti harrastustoiminta tarjosi työväestölle mallin yhteisestä vapaa-ajanvietosta ja yhdistystoiminnan luonteesta. Vaikka toiminta myös eriytti tehdasyhdyskuntaa, sen vaikutus yhteisyyden kehittymiselle laajassa mittakaavassa oli tärkeää.

4.3. Työläisten keskinäiset erimielisyydet

Ensimmäinen paperitehtaan työläisten keskinäisiä suhteita käsitellyt kirjoitus ilmestyi *Sosialidemokraatissa* vuonna 1911, jolloin kirjoittaja moitti tehtaalla työskenteleviä porilaisia järjestäytyneitä uuniseppiä liian pitkien työpäivien tekemisestä. Kirjoittajan mukaan kyseiset henkilöt osoittivat huonoa esimerkkiä paikallisille järjestäytymättömille työntekijöille. Kirjeenvaihtajan mukaan tehtaalla kiristettiin entisestään työntekijöitä työtä lisäämällä ja palkkoja pienentämällä. Lisäksi hän kuvailee Kauttuaa varsinaiseksi pimeyden pesäksi, jossa olisi tärkeää järjestäytyneen työvoiman johdattaa oikeuksiensa puolustamisessa paikallista työväestöä.¹⁰⁶

Yhteistoiminnan merkitys ymmärrettiin siis jo varhain joidenkin henkilöiden toimesta, mutta yleisesti työväestö ei kirjeenvaihtajien raporttien mukaan vaikuttanut kovinkaan

---

¹⁰⁵ Sos.dem. 5.2.1914.

¹⁰⁶ Sos.dem. 12.5.1911; Ks. johdannon alun lainaus.

yhteneväiseltä. Työnjohdon suosioon haluavia työväestöstä löytyi. Joitain työläisiä osallistui toimihenkilöiden iltamiin, mikä suututti kovasti ainakin *Sosialidemokraatin* kirjeenvaihtajaa:

Kauttuan pikkupomojen hotelli sijaitsee kauniilla paikalla, kosken rannalla. [...] Yläkerrassa on herrojen juomasali. Näkyy sieltä väliin tulewan juopuneita työläisiäkin. Sellaisia, jotka owat näitten pikkusherrojen kanssa hywissä wäleissä ja jotka koittawat itsellensä saada parempia etuja. Sellaisia onkin täällä suuri joukko, ja saawat nämät raukat wähäsen häwetä.¹⁰⁷

Osa työläisitä pyrki hyötymään paternalistisesta järjestyksestä ajaakseen omaa etuaan. He loivat henkilökohtaisia suhteita työnjohtoon hylkäämällä työväestön kollektiivin. Tämä osaltaan loi jonkin verran alhaalta-ylös -liikettä vertikaalisiin hierarkiasuhteisiin, ja samalla heikensi työväestön keskinäistä yhtenäisyyttä. Tämä oli varmasti työnjohdon kannalta suotuisaa, joten eri luokkien välisten hierarkioiden ylitystä ei pidetty vahingollisena asiana. Horisontaalisten suhteiden sisällä tällainen toiminta loi uusi hierarkiatasoja, joka eriytti työväkeä toisistaan. Osa työväestöstä ei siis pitänyt ammatillista järjestäytymistä oman tilanteensa kannalta parhaimpana vaikuttamiskeinona, vaan henkilökohtaiset suhteet työnjohtoon nousivat työväenkollektiivia merkittävämmäksi tekijäksi.

Sosialidemokraatin kirjeenvaihtajien sävystä voidaan päätellä, että valveutunut työväki piti itseään parempana kuin valveutumattomia, työnjohdon vaatimuksiin myöntyvää työläistä. Työläiset eivät vielä vuonna 1914 edes harkinneet vapaan pyytämistä työväenjuhlan vapun viettämistä varten: ”Yhteistoimintaa ei työväestön keskuudessa löytynyt edes sen vertaa, että työläiset olisivat yhdessä tehneet asiasta vaatimuksen. Turha vapaata oli yksin mennä pyytämään, joukkovoimaa olisi tässä kohtaa taas tarvittu.”¹⁰⁸ Kirjoituksissa toistui tyyli, jossa valveutuneet työläiset myös syyttivät valveutumattomia työläisiä olojensa kurjuudesta. Valveutuneet vierittivät vastuun järjestäytymättömien niskaan painottamalla, että mikäli asia olisi pelkästään heidän panoksestaan kiinni, tilanne olisi työväen kannalta jo parempi.

Kauttuan tehtaan pomojen röyhkeydestä on jo useastikin sanomalehdissä kirjoitettu. Niistä saisikin kertoa melkein yhtenäin, sillä pomojen raakamaisuus ja häwyttömyys on aiwan jokapäiväistä. Suuri syy pomojen tuollaiseen esiintymiseen on myös itse työläisissä, sillä työläiset tawallaan antawat pomojen röyhkeydelle yllykettä. Entisestään tehtaan työläiset eiwät ole järjestäytyneitä, waan owat he kuin lammaslauma pomojen komennettawina ja kerittäwinä. Yhteisyystunnetta ei ole olemassakaan, waan matelewaisuus ja nöyräniskaisuus on yleisenä piirteenä työläisten keskuudessa. Järjestäytymisellä ja

---

¹⁰⁷ Sos.dem. 25.11.1915.

¹⁰⁸ Sos.dem. 12.5.1914.

kehittämällä yhteisyystunnetta voitaisiin paljon saada aikaan parannusta oloihimme, sekä pitää kurissa pomojakin, olkoot ne sitten kuinka hävyttömiä tahansa.¹⁰⁹

Yhdyskunnan työväestön aktiivien kirjoituksista näkyy turhautumista työväestön valveutumattomuuteen. ”Kukaan ei vastusta, vaikka suuryhtiö käskisi heitä päänsä lyömään seinään, niin kyllä he tämänkin tekisivät.”¹¹⁰

Sosialidemokraatissa esiintyvien kauttualaisten työläisten kirjoituksissa on havaittavissa samanlaista vastakohtaparien esiintymistä järjestäytyneen ja järjestäytymättömän työväen kesken, mitä yleisesti samaan aikaan esiintyi muissakin työväenlehdissä, agitaatiokirjoissa ja ammattiliittojen lehdissä. Kari Teräs on nimennyt tutkimuksessaan agitaatioteksteistä nousseita vastakohtapareja muun muassa seuraavanlaisin käsittein: ”alhaisella kehitysasteella oleva ja valistunut työläinen”, ”epäluotettava ja vastuuntuntoinen”, ”ammattitaidoton ja ammattitaitoinen”, ”oma etu ja yhteinen etu” sekä ”alamainen ja kansalainen”.¹¹¹ Kauttuan ammattiosaston puuttumisesta huolissaan olevat kirjoittajat käyttivät samanlaista jaottelua oman paikkakuntansa työläisistä. Tällä tyyllä pyrittiin erottamaan itsensä valveutumattomista työläisistä ja korostamaan omaa paremmuuttaan.

Teräs nostaa esiin myös sitä tasapainoilua, jota aktiivien argumentaatio vaati. Järjestäytymistä agitoineet työläiset olivat turhautuneita ja pitivät itseään parempina ja valveutuneempina työläisinä, ja ajoittain myös Kauttualta lähetetyissä kirjeissä on nähtävissä suorastaan halveksuntaa järjestäytymätöntä työväkeä kohtaan. Toisaalta he olivat täysin riippuvaisia järjestäytymättömistä työläisistä. Ilman heidän mukaan saamista ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvalta ei kasvaisi. Ongelma tiedostettiin ja oli varottava passiivisen työväen lopullista karkottamista ammattiyhdistysliikkeestä.¹¹² Kauttualtakin lähetetyissä maakuntakirjeissä vuoroin haukuttiin työnjohtoa ja työväestön olosuhteita, millä pyrittiin kannustamaan passiivisia työläisiä tarttumaan asiaan ja pyrkimään parantamaan olosuhteitaan:

Heittäkää pois moinen pelkuruus ja liittykää järjestäytyneen työläisarmeijan rintamaan. Silloin voitte waatia parempia työehtoja ja ihmismäistä kohtelua itsellenne. Liittykää siis paikkakunnalle perustettuun tehdas- ja sekatyöväen ammattiosastoon, siitä on teille wastaisuudessa olewa hyötyä.¹¹³

---

¹⁰⁹ Sos.dem. 9.5.1916.

¹¹⁰ *ibid.*

¹¹¹ Ahvenisto 2008, 323; Teräs 2001, 215–216.

¹¹² Teräs 2001, 215–222.

¹¹³ Sos.dem. 2.12.1916.

Toinen tapa, millä yhteisyyttä työväestön keskuuteen pyrittiin luomaan, oli työnjohdon ja yhtiön haukkuminen. A. Ahlström Osakeyhtiöstä käytettiin usein myös termiä ”miljoonayhtiö”, millä haluttiin korostaa työväen ja työnantajien välistä eroa. Tällä tavoin työläisiä muistutettiin luokkaeroista: Työnantajan valta-asemaa niin sosiaalisesti kuin taloudellisestikin korostettiin. Samalla tilanne toimi agitaattoreiden eduksi, sillä sosioekonomiset erot lisäsivät työntekijöiden tyytymättömyyttä.

Pääasiassa maakuntakirjeissä kuitenkin syyllistettiin ja haukuttiin järjestäytymättömiä tietämättömiksi ja välinpitämättömiksi. Työväenlehteä julkaistiin koko Satakunnan alueella, joten aktiivit loivat kirjoituksillaan petturien mainetta järjestäytymättömälle työväelle. Häpeäsanaa esiintyikin usein valvetumattomille suunnatuissa kommentteissa, jossa huomautettiin heidän käytöksensä oleva haitaksi koko työväestölle. Kirjoitukset toimivat ikään kuin julkisena painostuksena. Samanaikaisesti käytettiin siis syyllistävää että kannustavaa agitaatiota ammattiyhdistystoiminnan puolesta.

Työväestön poliittisten erimielisyyksien lisäksi, heidän keskuudessaan on havaittavissa myös henkilökohtaisia jännitteitä. Eräs tehtaan työmies löi toista miestä halolla päähän tehtaan lautatarhassa. Mies kuoli viikon päästä sairaalassa, joten isku oli annettu varsin tosissaan.¹¹⁴ Lisäksi kirjoituksissa korostettiin yhteisyyden tunteen puuttumista, mikä taas nostettiin esiin haitallisena tekijänä koko työväestön kannalta. Kirjoituksissa tuotiin esiin niin yksittäisten henkilöiden välisiä että koko työväestön tason erimielisyyksiä. Tällä pyrittiin herättämään kauttualaisia työläisiä huomaamaan tilanne laajemmasta mittakaavasta ja muuttamaan käytöstään omaksi ja työläisyhteisön parhaaksi.

Työväestön keskinäiset erimielisyydet ja hierarkkiset suhteet viivästyttivät osaltaan yhteisen ammattiosaston perustamista. Kun työläisten välillä oli erimielisyyksiä, ei yhtenäistä ryhmätahtoa löytynyt työnantajaa vastaan. Työläisten välisissä erimielisyyksissä tehtaan johdon toiminnalla oli merkittävä roolinsa, sillä se salli vertikaalisten hierarkioiden ylittämisen työväestön hajanaisuuden nimissä. Työväki ei katsonut ammattiyhdistysliikkeestä olevan siinä hetkessä hyötyä itselleen, joten henkilökohtaisia suhteita työnjohtoon uskallettu vaarantaa poliittisella toiminnalla: ammattiyhdistysliikkeeseen liittyminen olisi vienyt pohjan niiltä sopeutumistoimilta, joita oli jo rakennettu, eikä ammattiyhdistysliike pystynyt 1910-luvulla tarjoamaan välittömiä voittoja.

---

¹¹⁴ Sos.dem. 23.11.1916.

4.4. Naiset tehdasyhteisössä

Erityisesti työväestö, mutta 1900-luvun alussa myös keskiluokan naiset, jäsensivät raittiustoiminnan kautta sosiaalisen yhteenkuuluvaisuutensa. Eurassa raittiusseuran puuttuminen vaikutti erityisesti naisten järjestäytymiseen. Koska naisille ei ollut mallia yhdistystoiminnasta, ei ammatillinen järjestäytyminen tuntunut kovinkaan läheiseltä toiminnalta. Kun yleisesti Suomessa suurlakon jälkeen raittiusseurat siirtyivät keskiluokkaisten naisten haltuun, työläisnaiset jättäytyivät pois raittiusliikkeiden toiminnasta. Näin työläisnaisille oli luontevaa perustaa ammattikuntaansa liittyviä yhdistyksiä ja naisjaostoja. Eurassa raittiusliikkeen taival oli lyhyt, joten tämä nosti naisten yhdistystoiminnan aloittamisen kynnyksiä. Ainoastaan palokunnan huvitoimikunta veti yhdyskunnan naisia riveihinsä.¹¹⁵

Naisille luotiin uutta roolia kodin hengettärenä, jolle ei ollut soveliaa työskennellä. Varsinkin tehdastyö katsottiin vieraaksi ammatiksi naiselle. Tämän varmasti esti työläisnaisten halua järjestäytyä ammatillisesti, sillä politiikka ja tehdastyöläisyys olivat nimenomaan miehille katsottuja ominaisuuksia. Naisen velvollisuudeksi katsottiin kodista huolehtiminen, johon mies ansaitsi elannon ja nainen huolehti lapsista ja kotiaskareista. Tämä ideaali ei sopinut yhteen työssä käyvään naiseen. Molempia töitä hoitavalle naiselle ammatilliseen järjestäytymiseen ei luonnollisesti jäänyt juurikaan aikaa.¹¹⁶

Suurin osa tehtaan naistyöväestä oli kotoisin paikalliselta maaseudulta, sillä maatalous ei heille kyennyt tarjoamaan työtä. Tehtaan naistyöläiset, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, olivat naimattomia, ja useimmat löysivät puolisonsa tehdasyhdyskunnan miestyöläisistä. Naisten työ tehtaassa päättyi usein ensimmäiseen raskauteen, joten naisten keski-ikä oli alhainen ja työura jäi tavallisesti lyhyeksi.¹¹⁷

Kauttuan paperitehtaalle naisia muutti varsinkin vuoden 1909 aikana paljon muilta paikkakunnilta. Naisten osuus tehdastyöläisistä näyttää nousseen korkeaksi.¹¹⁸ Tämä on varmasti osaltaan vaikuttanut ammattiosaston perustamisen myöhäiseen ajankohtaan, sillä naisista ei perinteisesti ammattiyhdistysliikkeen ensimmäisiä aktiiveja noussut. Naisten ei myöskään odotettu ottavan aloitteentekijän roolia ammattiyhdistysliikkeen perustamiseksi.

---

¹¹⁵ Sulkunen 1987, 157; Santonen 2007, 12–17; Järvisalo 1966, 15–16.

¹¹⁶ Sulkunen 1987, 165–167.

¹¹⁷ Euran srk:n arkisto, rippikirjat 1908 – 1915; Laakso-Tolkki 1996, 51.

¹¹⁸ Euran srk:n arkisto, muuttaneiden luettelot 1905–1917.

Myös *Sosialidemokraatin* kirjeissä puhuttiin aina järjestäytymättömistä miehistä, mikäli niissä sukupuoli mainittiin.¹¹⁹

---

¹¹⁹ Sos.dem. 9.11.1911; ks. lainaus s. 56.

5. Pintaan pyrkivä poliittisuus

Yhteisöllisyyden syntyminen vie aikansa. Kuten aiemmin tässä tutkimuksessa on todettu, kauttuelainen paperitehdasyhdyskunta alkoi muodostua vasta vuodesta 1906 lähtien. Suurlakkoa ei ollut koettu yhdessä, ja vanha ruukkiyhdyskunta oli kokenut ulkoa tulevan muuttoliikkeen hajottavan oman pienen yhteisönsä. Työpäivät olivat 12-tuntisia, mikä osaltaan rajoitti yhteisiin harrastuksiin ja vapaa-ajanviettoon osallistumista. Yhteisöllisyys edellyttää tutustumista ja luottamusta, mikä ei muutostilassa olevassa yhdyskunnassa ollut itsestäänselvyys.

Ammatillinen järjestäytyminen edellytti myös, että samassa tilassa toimivilla henkilöillä on yhteinen päämäärä ja yhteisesti jaettu käsitys siitä, miten tavoitteita pyritään saavuttamaan. Tässä luvussa käsitelenkin paikallista poliittista ilmapiiriä ja sen kehittymistä edellä käsiteltyjen yhdyskunnan paternalistisen järjestyksen ja työväestön keskinäisten sosiaalisten suhteiden yhteen nivoutumana. Paikallisten tekijöiden lisäksi poliittiseen ympäristöön vaikutti vahvasti ulkoinen paine. Tarkastelen, miten Kauttuan poliittinen ilmapiiri vastasi kansallista kehitystä ammattiyhdistysliikkeen kohdalla.

Poliittinen ympäristö sisältää kaksi ulottuvuutta. Työväenliike tavoitteli samalla valtiollista valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia työmarkkinoilla. Molemmat tavoitteet syntyivät kansalaisyhteiskunnan alkutaipaleella, mutta niiden toimintamuodot olivat varsin erilaiset – etenkin paikallisnäkökulmasta katsottuna. Kauttuan kylältä katsottuna taistelu valtiovallasta kiteytyi eduskuntavaaleissa äänestämiseen, jolla ei ollut välittömiä eikä näkyviä paikallisia vaikutuksia. Äänestäminen oli henkilökohtainen asia ja oikeus, joka ei edellyttänyt aktiivista toimintaa paikallistasolla. Ammatillinen järjestäytyminen taas edusti ruohonjuuritason joukkovoimaa ja aktiivista toimintaa työnantajaa vastaan.¹²⁰

Kynnys ammattiyhdistystoiminnalle oli huomattavasti suurempi, sillä sen nimissä toimiminen saattoi johtaa irtisanomiseen, mikä taas vaaleissa äänestämässä ei ollut vaarana. Olisi siis virhe tehdä johtopäätöksiä paikallisesta sosialistisen aatteen omaksumisesta pelkästään ammattiyhdistystoimintaa tarkastelemalla. Sosialistisen aatteen omaksuminen oli edellytys ammattiyhdistystoiminnan alkamiselle, mutta se ei vielä taannut paikallistason ammattiyhdistystoiminnan syntymistä. Tämän takia poliittista ympäristöä tarkasteltaessa on otettava huomioon myös Euran työväenyhdistyksen ja Kauttuelle virtaavan laajemman

---

¹²⁰ Ks. Kettunen 1986.

yhteiskunnallisen ilmapiirin vaikutus, jotka yhdessä loivat pohjan ammatilliselle järjestäytymiselle.

5.1.Sosialismin ensi askeleet Kauttualla

Kauttualla paperitehtaalla työskennelleistä henkilöistä osa kuului Euran työväenyhdistykseen. Heistä voisi mainita yhdistyksen puheenjohtajanakin toimineen koneenkäyttäjä Juho E. Rinteen. Rinne toimi työväenyhdistyksen puheenjohtajana vuonna 1908.¹²¹ Muita Euran työväenyhdistyksen aktiiveja olivat ainakin Oskari Halme ja J. Grönroos. Heidän asemastaan tehtaalla ei ole tietoa, mutta Halme on saattanut olla *Sosialidemokraatin* kirjeenvaihtajana, sillä yksi tehtaan työnjohtaja oli suuttunut hänelle joidenkin tätä käsittelevien kirjoitusten jälkeen.¹²²

Voidaankin päätellä, että paperityöläisten osallistuminen Euran työväenyhdistyksen toimintaan hidasti Kauttuan paperityöläisten itsenäistä järjestäytymistä. Ne ketkä työväenliikkeestä olivat kiinnostuneita, osallistuivat työväenyhdistyksen toimintaan. Vaikka työväenliikkeestä paperityöläisten joukossa oltiin tietoisia työväenyhdistyksen kautta, niin paperitehtalaisten oman yhteisöllisyyden kehittyminen viivästy. Aktiivien vapaa-aika kului toisaalla, ja tämä aika oli pois Kauttuan ammattiliikkeen viriämisestä.

Kauttualla kuitenkin oltiin tietoisia työväenliikkeestä ja sosialismista, sillä Euran työväenyhdistyksen kautta levitettiin tietoa Suomen työväestön tilasta. Työväenyhdistyksen kautta paikkakunnalle saapui myös työväen järjestäytymistä käsitteleviä puhujia. Paikkakunnan aktiivista äänestysintoa kehuttiin lehdessä ja Sosialidemokraattisella puolueella olikin laaja kannattajakunta Eurassa.¹²³

Lisäksi lehtiä alkoi levitä kauttualaistenkin työläisten koteihin, varsinkin kun liikenneyhteydet paranivat vuonna 1912 avatun rautatien myötä. Paikallista työväenlehteä, Porissa ilmestyvää *Sosialidemokraattia* ei alkuun Kauttualle juurikaan uskallettu tilata, mutta lehteä levisi Euraan runsaasti. Kauttualaisetkin omaksuivat lehden hiljalleen omakseen, varsinkin kun Kauttuulta alkoi ilmestyä lehdessä kuulumisia kirjeenvaihtajan toimesta. Aiempia tilausmääriä Kauttualle

---

¹²¹ Santonen 2001 nide 1/2, 125; nide 2/2, 50.

¹²² Sos.dem. 17.2.1910.

¹²³ Sos.dem. 20.6.1908.

ei ole tiedossa, mutta lehden toimituksen mukaan lehteä levisi Kauttualle jo 60 kappaletta vuonna 1916.¹²⁴

Voidaan siis olettaa, että suurin osa kauttualaisista oli tietoisia kansallisesta työväen liikkeen noususta. Mikäli sosialistinen aate omaksuttiin, se säilyi kuitenkin passiivisena. Lehden informaation myötä työväestö kuitenkin pystyi seuraamaan työväestön kuulumisia, vaikka julkisesti työväenäatteesta ei työnantajan pelossa uskallettu puhua. Edes työväenäatetta lehdessä aktiivisesti ajaneet työläiset, eivät saaneet ahtaan ilmapiirin vuoksi laajempaa liikehdintää aikaan työväestön keskuudessa. He ehkä kokivat hyödyllisemmäksi vaikuttamisen lehden kautta, kuin aktiivisesti toimimalla paikallistasolla ja samalla riskeeraten oman asemansa tehtaalla.

Kauttualla vallinnut paternalistinen järjestys tukahdutti tehokkaasti työväenliikkeen aktiivitoiminnan alkamista. Työväestö ei lähtenyt houkutteluista huolimatta avoimeen toimintaan mukaan peläten oman työsuhteensa olevan vaakalaudalla. Suurin osa työväestöstä ei välttämättä tehtaan toiminnan alussa ollut kovin vastaanottavaista ajatukselle ammatillisesta järjestäytymisestä. Maaseudulta tulleet työläiset edustivat usein maaseudun kulttuuria ja arvoja, jotka eivät aina olleet yhdistettävissä sosialismin kanssa.¹²⁵ Tätä väitettä tukee paternalistisen yhdyskunnan piirteiden jatkuminen Kauttualla pitkälle 1910-luvulle.

Muilta tehdaspaikkakunnilta muuttaneet työväenliikkeen mahdollisesti jo omaksuneet työläiset eivät tyytyneet Kauttualla vallitsevaan ahtaaseen poliittiseen ilmapiiriin. Kauttualle työn perässä muuttaneilla ei ollut kovinkaan korkea kynnyks lähteä hakemaan työtä muualta, mikäli olot tehtaalla eivät miellyttäneet. Kauempaa tulleita tehtaan työläisiä muutti useita pian tehtaan käynnistämisen jälkeen pois paikkakunnalta. Muuttoliike pois päin oli vilkkaimmillaan vuosina 1910–1911, kun tehdas oli toiminut parisen vuotta. Kaikki pois muuttaneet tehtaan työläiset olivat paikkakunnalle paperitehtaan aikana muuttaneita.¹²⁶ Myös kirjeenvaihtaja kommentoi muuttoliikkeen ja yhdyskunnan ahtaan ilmapiirin yhteyttä *Sosialidemokraatissa*, joskin varmasti hieman liioittelevaan sävyyn:

---

¹²⁴ Sos.dem. 9.11.1911, 2.12.1916.

¹²⁵ Soikkanen 1961, 195-196.

¹²⁶ Euran srk:n arkisto, muuttaneiden luettelot 1916–1917.

Kauttuan tehtaan huonoilta työmailta on viime aikoina tuon tuostakin lähtenyt miehiä pois etsimään parempaa työnansiota muualta. Myöskin pomojen tawaton röyhkeys ja se seikka, ettei Kauttualla aina ihmisarwoakaan anneta työläisille, on osaltaan tuohon poismatkustamiseen pakottanut. Niinpä owat nuoret miehet tehtaalta niin häwinneet, että enään on wain 3-4 jäljillä ja hekin kuuluvat ajattelewan poislähtöä. Myöskin vanhempia perheellisiä miehiä on lähtenyt.¹²⁷

Oloihinsa tyytymättömät muuttivat pois, mikä heikensi entisestään paikallisen työväestön aktivoitumista. Yhdyskuntaan jäivät paikallisesta maaseudun väestöstä tehdastyöhön siirtyneet, joiden elintaso kuitenkin nousi tehdastyön myötä, vaikka olot eivät olleetkaan kehuttavat. Toinen Kauttualle pääasiallisesti jäänyt ryhmä oli perheelliset miehet, jotka perheineen olivat juurtuneet paikkakunnalle ja olivat riippuvaisia säännöllisestä palkastaan perheensä elättämiseksi. Vapaaehtoisen muuton lisäksi tehtaalta irtisanottiin joitain sosialististen aatteiden esittäjiä ja työnjohdon vastustajia.¹²⁸ Tämä ei varmastikaan valanut uskoa tehtaalle jääneisiin työläisiin järjestäytymisen mahdollisuuden osalta.

On siis oletettavaa, että tehtaan työväestö oli tietoinen vaikutusmahdollisuuksiensa lisääntymisestä ammatillisen järjestäytymisen myötä. Työläiset Kauttualla kuitenkin asettivat järjestäytymistä tärkeämmäksi tavoitteekseen taloudellisen turvallisuutensa ja paikkansa tehdasyhdyskunnassa.

Lisäksi pienessä tehdasyhteisössä poliittista kannanottoa vaativaa järjestäytymistä ei välttämättä pidetty parhaana tapana saada ajettua työväestön asioita. Työnantajan myötämielisyyden takaaminen rauhanomaisesti neuvottelemalla saattoi olla optimaalisempi keino saada uudistuksia läpi. Inkeri Ahvenisto nostaa saman asian esille käsitellessään Verlan tehdasyhteisön ammatillista järjestäytymistä. Myös Verlassa käytettiin vähemmän ammattitaitoista työvoimaa, joten sopuisat suhteet työnantajaan on taannut turvallisen aseman tehtaalla. Myös Kari Teräs on korostanut ammattiyhdistystoiminnan ulkopuolisten vaikutuskeinojen tärkeyttä sekä etujen saamisen että vallitsevaa paternalistista järjestystä vastustavana tekijänä.¹²⁹

---

¹²⁷ Sos.dem. 9.3.1916.

¹²⁸ Euran srk:n arkisto, muuttaneiden luettelot 1916–1917; Sos.dem. 22.6.1911.

¹²⁹ Ks. Teräs 2001; Ahvenisto 2008, 325.

5.2. Ensimmäinen aktiivisuuden vuosi 1911 ja uudelleen passivoituminen

Kauttuan paperitehtaan työntekijöiltä ilmestyi vuonna 1911 *Sosialidemokraatissa* ensimmäiset kirjoitukset. Kauttualla nousi tällöin ensimmäinen kirjoitusaalto, jossa kehoitettiin perustamaan ammattiosastoa paperityöläisten keskuuteen. Tehdas oli ollut toiminnassa runsaat neljä vuotta, ennen kuin Kauttuan työläisten järjestäytymisestä puhuttiin ensimmäisen kerran julki. Onkin aivan luonnollista, että voimakkaasti kasvava ja uudistuva yhdyskunta haki normaaleja elinolojaan muutaman ensimmäisen vuoden ajan. Paikkakunnalla oli paljon väliaikaista työvoimaa tehdasta rakentamassa ja koneita asentamassa. Heille ei paikallisen ammattiliikkeen perustaminen ollut olennaista, sillä he siirtyivät tehtaan valmistuttua ja tuotannon vakiinnuttua pois paikkakunnalta. Kuitenkin vuosi 1911 on ymmärrettävä ajankohta aktiivisuuden lisääntymiselle, sillä tehtaan työväki kasvoi huomattavasti kyseisenä vuonna nousten vuoden 1910 122 työntekijästä 160 työntekijään. Tämän jälkeen työntekijöiden määrä jälleen tasaantui vuoden 1910 tasolle, ja samalla myös poliittinen aktiivisuus väheni.¹³⁰

Euran työväenyhdistyksen kautta paperitehtaan työläiset saivat tietoa muualla toimivista ammattiosastoista. Vuonna 1911 Suomen ammattijärjestön (SAJ) luottamusmies August Lindell kävi puhumassa Euran työväentalolla. Puhe käsitteli työväen yhteenliittymistä ja järjestäytymistä. *Sosialidemokraatissa* viitattiin tilaisuuden tärkeydestä etenkin kauttualaisille työmiehille:

”Euralaisillakin on aika ruweta järjestäytymään ja katkaisemaan kapitalistiluokan sortokahleita, jotka owat teitä wanginneet niin monta wuosisataa. [...] Esitelmän ammatillisesta työväenliikkeestä pitää Ammattijärjestön August Lindell Euran työväentalolla. Silloin tietysti mennään kaikki miehistä kuulemaan mainittua esitelmää. [...] Warsinkin Kauttuan tehtaalta pitäisi joukolla kokoukseen saapua.¹³¹

Lindellin puheella oli toivotunlainen vaikutus, sillä Euraan perustettiin ensimmäinen ammattiosasto. Osaston nimeksi tuli tehdas- ja sekatyöväenosasto. Ammattiosasto ei kuitenkaan ollut varsinaisesti paperityöläisten perustama tai kohdistettu ainoastaan paperityöläisille. Kokouksessa mainittiin olleen ”hyvän joukon toistasataa kuulijaa”, mutta paperityöläisiä joukossa ei ollut ”suurempaa määrää.” Tämän vuoksi paperityöläisten keskuuteen ei paperiammattiosastoa voitu perustaa. Kuitenkin heidän oli mahdollista järjestäytyä koko paikkakunnan tehdas- ja sekatyöväen kanssa. Osastoon liittyi heti 27 jäsentä.

¹³⁰ Ks. taulukko 1, s 32.

¹³¹ Sos.dem. 9.11.1911.

Ammattiosaston ei kuitenkaan saavuttanut suosiota paperitehtaalaiden joukossa, ja liittyneet jäsenet koostuivat pääosin paikkakunnan muista työläisistä.¹³²

Tehdas- ja sekatyöväenosasto keräsi pian lähes 40 jäsentä. Kuitenkaan paperitehtaan työntekijöitä joukossa ei liene ollut. Loppuvuoden 1911 jälkeen osastosta ei kuulunut *Sosialidemokraatin* palstoilla mitään. Euran Työväenyhdistys, jonka alaisena ammattiosasto toimi, kehotti osastoa tekemään selkoa toiminnastaan ja taloudellisesta tilanteestaan vuoden 1913 lopulla. Kukaan osaston toimijoista ei kuitenkaan ollut ilmaantunut paikalle, ja tämän jälkeen osaston toiminnasta ei kuulunut mitään.¹³³ Koska Euran työväenyhdistyskään ei ollut kuullut osastosta mitään, on hyvin todennäköistä, että sen toiminta oli hiipunut miltei saman tien perustamisensa jälkeen. Ammatillinen järjestäytyminen ei siis saanut vielä varteenotettavaa jalansijaa Eurassa.

Se, minkä vuoksi paperitehtaan työläisiä ei ammattiosastoon liittynyt, johtui varmasti monesta tekijästä. Ensinnäkin tehtaan johdon kontrollista ei vielä oltu valmiita nousemaan vastarintaan. Tehdastyö oli uutta eikä sen epäkohtia vielä lähdetty yhdessä parantamaan ammattiyhdistysliikkeen välityksellä. Tuotanto varmasti haki muutoinkin muotoaan ensimmäisinä vuosina, ja parhaat mahdollisuudet työolojen parantamiseen löytyivät tehtaan seinien sisästä. Työläiset olivat arkoja vastustamaan ”miljoonayhtiönä” pidettyä työnantajaa, ja haluttiin pitää kiinni saadusta työpaikasta. Monikaan ei vielä vuoteen 1911 mennessä ollut ollut montaa vuotta tehtaalla töissä. Työväestö kasvoi koko ajan, joten yhdyskunta ei ollut ollut koossa edes niin kauaa, kuin paperitehdas oli toiminut.

Lisäksi kauttualaisilla tehdastyöläisillä ei ollut muun paikkakunnan työväen kanssa kovinkaan paljon yhteistä työolojen suhteen, sillä se oli ainoa teollinen tuotantolaitos paikkakunnalla. Muu työväki koostui sekatyömiehistä ja maatyöväestä, joiden työ oli kausiluontoista ja sisällöltään täysin erilaista. Euran Työväenyhdistyksestä kirjoitettiin lehdessä myös, etteivät heidän ilmoituksensa saaneet olla rauhassa Kauttualla. Niitä käytiin repimässä alas, vaikka muiden ilmoitusten annettiin olla rauhassa.¹³⁴ Kauttualaisilla ei siis aina välttämättä edes ollut tietoa työväenyhdistyksen tapahtumista, mikäli ilmoittelua näin järjestelmällisesti häirittiin.

Vuonna 1911 nousseen ensimmäisen innostuksen jälkeen toiveet Kauttuan tehdastyöläisten järjestäytymisestä unohtuivat muutamaksi vuodeksi. Eurassa oltiin riippuvaisia ulkopuolelta

---

¹³² Sos.dem. 14.11.1911.

¹³³ Sos.dem. 9.12.1913.

¹³⁴ Sos.dem. 9.11.1911.

tulleista sysäyksistä, joiden jälkeen tilanne palautui entiselleen, kun toiminta ei ottanut tuulta alleen. Vuodesta 1912 vuoden 1915 loppuun asti Kauttuan kirjeenvaihtajat lähettivät vain muutamia yksittäisiä kirjoituksia. Lehdessä uutisoitiin ajoittain työtapaturmista ja tehtaan seisauksista, mutta poliittinen ilmapiiri oli täysin seisahduksissa. Työläisten keskuudessa korostui erimielisyys ja oman edun tavoittelu työnjohdon silmissä.¹³⁵ Yksimielisyyttä ei poliittisella saralla löytynyt ja alun pyrintöjen jälkeen työväestön keskuudessa ei uskottu järjestäytymisen voimaan.

Aika oli Suomessa yleisestikin työväenliikkeen ja ammattiyhdistysliikkeen toiminnan taantumisen aikaa. Suurlakosta alkunsa saanut innokkuuden ja toiveikkuuden aika päättyi. Suomen paperiteollisuustyöväen liiton alaisten paperiammattiosastojen jäsenmäärät vähenivät huomattavasti. Jäsenmäärien lasku johtui liiton käymistä epäonnistuneista työtaisteluista sekä osaksi alkuinnostuksen hälvenemisestä. Ammattiyhdistysliike ei saanut toivotussa aikataulussa saavutettua tavoitteitaan, mikä vähensi uskoa sen toimintamahdollisuuksiin. Seurasi lannistuminen ja ammattiosastoista luopuminen. Tämän vuoksi Paperiteollisuustyöväen liiton puhuja kiersi järjestäytymättömillä paperiteollisuuspaikkakunnilla herättelemässä uusia työläisiä ja virkistämässä jo voimassa olevia osastoja.¹³⁶

Paperiteollisuustyöväen liiton puolesta tultiin puhumaan Kauttuan työväestölle. Liiton puhuja M. Paljakka kiersi myös Kyröskoskella ja Siurossa joulukuussa 1912. Vierailun tavoitteena oli pitää kahtena iltana esitelmä, keskustella paikallisista oloista ja etsiä paikallisesti parhaita toimintatapoja osaston toiminnalle. Paperiteollisuustyöväen liiton huolen aiheena olivat paperityöläisten huonot oltavat monen muun teollisuudenalan työväestöön verrattuna.¹³⁷

Kyröskoskelta tiedotettiin vierailun jälkeen ammattiosaston perustamisesta. Innostus ammattiosastosta oli ollut aktiivista ja jäseniä liittyi muutamia kymmeniä.¹³⁸ Kauttualaisten keskuudesta tilaisuudesta ei kirjoitettu mitään, ei edes sitä, onnistuttiinko tilaisuus pitämään ja oliko paikalla kuulijoita. On mahdollista, ettei kyseiseen tilaisuuteen löytynyt edes tiloja, sillä tehtaalta ei saanut tilaa lainaksi työväenaatteeseen liittyviin tapahtumiin. Euran Työväenyhdistyksen talolle taas kauttualaisten työläiset eivät *Sosialidemokraatin* kirjoittajien mukaan vaivautuneet lähtemään.

---

¹³⁵ Sos.dem. 8.10.1912.

¹³⁶ Oksanen 1957, 125-127.

¹³⁷ Sos.dem. 21.11.1912.

¹³⁸ Sos.dem. 5.1.1913.

Ensimmäinen lakko nähtiin tehtaalla vuoden 1913 lopulla, kun lämmittäjät lakkoilivat työaikojen pidentämistä vastaan. Lämmittäjät olivat työskennelleet kahdeksan tunnin työpäiviä kolmessa vuorossa, mutta nyt työnantaja oli vähentämässä työväkeä ja muuttamassa työvuoroja 12-tuntisiksi. Kirjoituksessa kehoitettiin Porin suunnalla kieltäytymään kyseisestä työstä, sillä tehtaalta lähdettiin hakemaan Porin seudulta korvaavaa työvoimaa.¹³⁹ Lakon kulusta ei Kauttualta lähetetty kirjoituksia, joten tuloksista ei ole tietoa. Voisi kuitenkin olettaa, että voitokkaasta lakosta olisi kerrottu, mutta on myös mahdollista, ettei lakkoon osallistuneissa ollut innokkaita tiedottajia eivätkä vakituiset kirjeenvaihtajatkaan kirjoittaneet aktiivisesti tuona aikana.

Aktiiviset kirjoittajat saattoivat väsyä tuloksettomiin ponnisteluihinsa alkuinnostuksen lopahtamisen jälkeen. Vuoden 1914 vapusta Kauttualta kirjoitettiin varsin lohduttomaan sävyyn, sillä sitä ei työläisten keskuudessa ollut juhlittu. Työväen juhlapyhän kerrottiin menneen ohi 12-tuntista työpäivää tekeviltä työläisiltä.¹⁴⁰ Kirjoittajan sävystä on selvästi tulkittavissa turhautuneisuutta ja jopa ivallista suhtautumista tehtaan passiivista työväkeä kohtaan. Kirjeenvaihtajat näyttivät väsyneen ammatillisen järjestäytymisen ajamiseen. On myös mahdollista, mutta epätodennäköistä, että he olisivat olleet poismuuttaneiden työläisten joukossa: mikäli Halme ja Tuomi olivat kirjeenvaihtajia, kuten aineiston perusteella vaikuttaisi, näin ei ollut.

5.3. Työläisten toimikunnat alkavat murtaa vallitsevaa järjestystä

Toisen maailmansodan myötä elintarvikkeiden kallistuminen ja teollisuuden huono kannattavuus heikensivät työläisten oloja merkittävästi. Vuosina 1910–1916 Paperiteollisuus-työväen liiton jäsenmäärässä ei tapahtunut suuria muutoksia, mutta vuoden 1917 Venäjän vallankumoukset nostattivat poliittista innostusta myös Suomessa. Jo perustettuihin osastoihin tulvi uusia jäseniä ja uusia osastoja perustettiin monelle vielä nukuksissa olleelle paikkakunnalle. Liiton jäsenmäärä kasvoi nelikertaiseksi edelliseen vuoteen verrattuna hiipoen jo 8500 jäsentä.¹⁴¹

Kauttualla väen keskuudesta alkoi nousta tyytymättömyyttä ruokapulan ja kalliiden elintarvikkeiden vuoksi. Paikkakunnalla vallitsi keväällä 1917 paniikki viljan loppumisesta, ja

---

¹³⁹ Sos.dem. 20.11.1913.

¹⁴⁰ Sos.dem. 12.5.1914.

¹⁴¹ Oksanen 1957, 124.

mäkitupalaisten ja tehtaalaisten kerrottiin kierrelleen talosta taloon viljan ostossa.¹⁴² Lisäksi paperitehtaalla tyytymättömyyttä aiheuttivat kehnot palkat ja huono työnjohto. *Sosialidemokraatti* uutisoi pitkin vuotta 1915, kuinka monella tehtaalla oli nostettu työläisten palkkoja elintarvikkeiden hintojen nousun vuoksi. Kauttualla kirjeenvaihtajan mukaan nostettiin vain yhtiön myymien elintarvikkeiden, kuten viljan ja meijerituotteiden hintaa. Myös yhtiön palveluksessa olleet muonamiehet olivat pyytäneet palkankorotusta, mutta heitä oli kehoitettu nostamaan omien lehmiensä tuottaman maidon hintaa. Muonamiehet myivät yhdyskunnan työläisille halvemmalla hinnalla, kun yhtiö oli nostanut omien tuotteidensa hintaa.¹⁴³ Hintojen kehitys luonnollisesti närkästytti työläisiä, joiden palkka ei muutoinkaan ollut suuri.

Tehtaalla sattui marraskuussa 1915 vakava onnettomuus, jossa nuori työläisnainen menetti jalkansa jouduttuaan koneen ruhjomaksi. Työläiset syyttivät tästä jälleen huonoa työnjohtoa, joka pakotti työläiset työskentelemään koneen ääreen, vaikka se olisi vaatinut korjaamista. Onnettomuus seurasi koneen kuluneen remmin katkeamisesta, joten onnettomuus johtui työnjohdon välinpitämättömyydestä huoltotoimia kohtaan.¹⁴⁴

Tapaturman jälkeen *Sosialidemokraatissa* julkaistiin monia kyseistä työnjohtajaa, paperimestari Huikarista moittivia kirjoituksia. Tehtaalta kerrottiin sattuneen muitakin hänen syystään tapahtuneita onnettomuuksia.

Ammattiosaston perustamisesta alettiin jälleen esittää vaatimuksia ja toiveita *Sosialidemokraatin* palstoilla, samalla kun työnjohdon arvostelu kiihtyi maakuntakirjeissä. Niissä syytettiin työnjohtoa huonoista oloista, mutta vieritettiin myös vastuuta työläisten itsensä niskaan. Työläisiä kehoitettiin vastustamaan vaarallisia työtoimenpiteitä, joissa loukkaantumiseriski oli ilmeinen. Yhteisyyden tunteen ja järjestäytymisen merkitystä korostettiin työnjohtoa vastustavissa toimenpiteissä.¹⁴⁵ Kirjoituksissa käytettiin oivasti hyväksi Huikarisen ilmeisesti koko tehdastyöväessä aiheuttamaa suuttumusta ja tyytymättömyyttä. Jälleen korostettiin valveutuneempaan käyttäytymiseen, ja vastuullisuuteen omasta kohtalostaan.

Henkilökohtaiset suhteet näyttävät nousevan poliittisia aatteita merkittävämmäksi tekijäksi kauttialaisen ammattiosaston yhteisen tahtotilan löytymisessä. Työläiset tahtoivat ajaa

---

¹⁴² Santonen 2001, 44–45.

¹⁴³ Sos.dem. 13.11.1915.

¹⁴⁴ Sos.dem. 23.11.1915.

¹⁴⁵ Sos.dem. 9.5.1916.

tehtaalta pois epäpätevänä ja huonona työnjohtajana pitämänsä henkilön. Tavoite yhdisti tehtaan työläisiä, ja lopulta työväestön yhteisen painostuksen vuoksi kyseinen työnjohtaja sai lopulta lähteä tehtaalta vuonna 1917.¹⁴⁶ Konkreettinen ja epäpoliittinen tavoite yhdisti työläisiä, sillä vaikka yhtiö suhtautui nuivasti sosialistisiin vaatimuksiin, se ymmärsi työläisten henkilökohtaiset kaunat. Työnjohtajan erottaminen oli työnantajan kannalta vahingot minimoiva myönnytys työläisten suuntaan, sillä periksi ei annettu aatteelle vaan epäpoliittiselle ja yksittäiselle vaatimukselle, joka henkilöityi kyseiseen työnjohtajaan. Työväestön keskuudessa työnjohtajasta haluttiin varmasti päästä jo aiemmin, mutta vasta vuoden 1917 murros mahdollisti mentaliteetin ja valtasuhteiden muutoksen Kauttuallakin.

Työväestön oli helpompi liittyä yhtä asiaa ajavan liikkeen taakse, kuin kannattaa työnantajan vahvasti vastustamaan työväenliikettä tai ammatillista järjestäytymistä. Yhden asian liikkeessä työläiset yhdistivät voimansa tavoitteen saavuttamiseksi ensimmäistä kertaa Kauttuan tehtailla. Kuten Kari Teräksen tutkimuksesta ilmenee, oli varsin yleistä, että tehtailla nousi yhden asian liikkeitä, jotka tähtäsivät jonkin tietyn epäkohdan korjaamiseen. Tällaiset kollektiivisen toiminnan muodot keräsivät taakseen enemmän väkeä kuin ammattiosastojen toiminta, joka vaati pitkäaikaisempaa sitoutumista ja mahdollisti leimautumisen työnjohdon silmissä. Koska työnantajat eivät tunnustaneet ammattiosastoja työntekijöiden edustajaksi, jäi niiden saavuttamat tulokset vähäisiksi. Valveutuneet työntekijät pyrkivät siksi saamaan työläisiä yksittäisiä asioita ajavien toimikuntien ja muiden liikkeiden taakse. Nukkuviin työläisiin ei tehonnut poliittinen tai puhtaasti rationaalinen argumentaatio, vaan heihin suunnattiin tunneperäistä agitaatiota. Kauttuan maakuntakirjeiden kirjoittajat käyttivät tässä tarkoituksessa tässä tutkimuksessa jo monesti mainittua työnjohtaja Huikarista. Onnistuessaan joukkoliikkeet antoivat työläisille toivoa yhteistoiminnan kannattavuudesta ja lisäsivät yhteisöllisyyden tunnetta.¹⁴⁷

Työnantajan vastustamisen lisäksi Kauttualla koottiin myös palkkojen nostamista ja kahdeksan tunnin työaikaa vaativa toimikunta vuoden 1917 alussa. Arvi Kontula nostaa esiin vuonna 1944 keräämänsä muistitiedon perusteella kirjoittamassaan ammattiosaston 30-vuotishistorikissa kyseisestä toimikunnasta. Sen mukaan Kauttuan tehtaalla koottiin vuoden 1917 alussa työläisten toimikunta, joka vaati palkkojen korottamista. Kirjoituksesta ei kuitenkaan käy ilmi, saavuttiko palkkatoimikunta tavoitteensa. *Sosialidemokraatissa* valitettiin

---

¹⁴⁶ TA, 331.88.676. Paperiliitto HA 2.

¹⁴⁷ Teräs 2001 240–241.

edelleen huonoista palkoista helmikuussa 1917. On siis mahdollista, että palkat eivät nousseet ainakaan työntekijöiden toivomissa määrin, sillä ruuan hinta kallistui entisestään. Aiheesta kirjoitettiin tunteellisia kuvauksia kuinka ruuan tuottajat nostivat hintojaan ja työmiehen palkoilla ei pystynyt kunnolla elättämään perhettään.¹⁴⁸ Lehtien palstoilla jatkettiin siis tunteisiin vetoavaa argumentaatiota entistä painokkaammin.

Sen sijaan kahdeksan tunnin työaikavaatimus meni läpi huhtikuussa 1917, ja asiasta ilmoitettiin *Sosialidemokraatin* sivuilla:

Wiime maanantaina jättivät Kauttuan paperitehtaalla työskentelevät työläiset sekä ulkotyöläiset Kauttuan isännistölle vaatimuksen 8 tunnin työpäivän käytännön aloittamisesta. Eilen saatiin isännistöltä vastaus, jonka mukaan kahdeksan tunnin työpäivä otetaan käytäntöön kaikissa Kauttuan töissä Wapunpäivästä alkaen. Samalla antoi isännistö wakuutuksen, etteivät palkat tule työpäivän lyhennyksen takia entisestään laskemaan.¹⁴⁹

Kirjoituksessa on merkille pantavaa, että ammattiosastoa ei vielä mainita, vaan puhutaan ”työläisistä ja ulkotyöläisistä”, joten ammattiosastoa ei todennäköisesti vielä ollut olemassa.

Muiden tehtaiden työntekijöiden onnistuneet palkankorotusvaatimukset saattoivat rohkaista kauttualaisia työläisiä vaatimaan parannusta myös omiin oloihinsa. Erityisesti Ahlströmin omistuksessa olevan Pihlavan sahatyöläisten olot vastasivat hyvin kauttualaisten tehtaalaisten oloja. Työläiset eivät olleet vielä perustaneet ammattiosastoaan, mutta Sahateollisuustyöväen liitto tuki Pihlavan työläisten palkankorotusvaatimuksia vuoden 1917 alussa, ja heidän vaatimuksensa julkaistiin kokonaisuudessaan lehdessä. Työläisten palkat nousivatkin painostuksen toimesta.¹⁵⁰ Myös Varkauden A. Ahlström osakeyhtiön paperitehtaalla työläiset lakkoilivat ahkerasti, ja myös he saivat yhtiöltä parannuksia palkkaukseensa. Tapaukset toimivat malliesimerkkinä myös kauttualaisille paperityöläisille. SAJ:n apu oli merkittävää molempien paikkakuntien tapauksissa. Kauttuallakin huomattiin, että oman paikkakunnan ulkopuolelle verkostoituminen kannattaa.

5.4. Kauttuan ammattiosasto perustetaan

Venäjän maaliskuun vallankumous vuonna 1917 pani alulle yhteiskunnallisen ja ennen kaikkea valtiollisen muutoksen, joka johti Suomen itsenäistymiseen ja vuoden 1918 sisällissotaan.

---

¹⁴⁸ TA, 331.88.676. Paperiliitto HA 2; Sos.dem. 13.2.1917 ja 17.3.1917.

¹⁴⁹ Sos.dem. 28.4.1917.

¹⁵⁰ Sos.dem. 18.1.1917; 25.1.1917; 28.1.1917.

Ensimmäisen maailmansodan aikana voimassa olleet yhdistystoimintaa rajoittavat lait peruttiin Venäjän vallankumouksen seurauksena. Suomi siirtyi järjestötoiminnan kahlehtimisesta toiseen äärimmäisyyteen, missä mikään taho ei rajoittanut yhdistystoimintaa ja aktionismia. Vanha valta oli kukistettu, eikä uutta noussut heti tilalle. Sekä sosialistit että porvarit pyrkivät käyttämään tilanteen hyödykseen ja parantamaan omaa asemaansa.

Työväenliikkeen kannatus kasvoi vuoden 1917 keväällä ja kesällä merkittävästi. SDP:n jäsenistö kasvoi vuoden 1916 lopun 73 000 vuoden 1917 lopun 130 000 tuhanteen jäseneseen. SAJ:n jäsenistö kasvoi vastaavassa ajassa 42 000:sta 161 000:een. Ammattijärjestön kasvu johtui paitsi uusien jäsenien liittymisryöpystä mutta myös aiemmin keskusjärjestön ulkopuolella toimineiden liittojen yhtymisestä siihen.¹⁵¹

Myös Eurassa työväestön mentaliteetti alkoi muuttua ja pinnan alla kytenyt tyytymättömyys alkoi purkautua muun yhteiskunnan myötävaikutuksella. Paikallinen ammatillinen järjestäytyminen nousi uudelleen esiin:

Paikkakunnalle perustettiin tehdas- ja sekatyöväenosasto, johon jäseniä onkin liittynyt hyvänjoukon neljäntäkymmentä ja uusia liittyy, kunhan kaikki tulevat käsittämään ammatillisen työväenliikkeen tärkeyden. Mutta löytyy työläisiä, jotka eivät edes uskalla tilata itselleen omaa sanomalehteä, osastoon tai yhdistykseen liittymisestä puhumattakaan. Sellaisia ovat useat O.Y. Ahsltrömin työläiset täällä Kauttualla. He ovat niin työnantajan mieliwallasta riippuvaisia, että tuskin uskaltavat ajatella järjestymistä.¹⁵²

Kirjeenvaihtaja näki kuitenkin edelleen paternalistisen otteen keskeiseksi esteeksi ammatilliselle järjestäytymiselle joulukuussa 1916. Kuten vuonna 1911, tehdas- ja sekatyöväenosasto ei vetänyt kautturalaisia puoleensa, eikä heistä monikaan liittynyt kyseiseen osastoon kirjeenvaihtajien raporttien mukaan. Niissä nostettiin edelleen esiin oman osaston perustamisen tärkeys, ja paikkakunnan yleinen ja yhdyskunnan ulkopuolinen ammattiosasto jäi kaukaiseksi tehdastyöläisille:

Olisi perustettava ammattiosasto, jonka avulla luulisin voitawan edes vähäsen pitää aisoissa rehentelewää pomowaltaakin. [...] Ehdottaisin, että työväestö pitäisi yhteisen neuwottelukokouksen, jossa järjestettäisiin asioita ja jos tarpeelliseksi nähdään, laskettaisiin myös peruskiwi ammattiosastolle.¹⁵³

---

¹⁵¹ Kujala 2006, 61.

¹⁵² Sos.dem. 2.12.1916.

¹⁵³ Sos.dem. 19.12.1916.

Tämän kirjoituksen jälkeen Kauttuan tehtailla kulttuuri muuttui keskeisesti, sillä edellisessä luvussa esiin tuodut palkka- ja työaikatoimikunnat sekä vaatimukset työnjohtajan erottamisesta nousivat esiin. Ilmeisesti ammattiosastoa ei kuitenkaan vaatimusten taustalle perustettu vielä keväällä, sillä huhtikuun kirjoituksissa edelleen toivottiin paperityöläisten omaa ammattiosastoa. Toimikunnat kuitenkin saivat läpi ainakin kaksi kolmesta vaatimuksestaan, joten ammattiosaston perustamiselle tuskin nähtiin tarvetta. Kuitenkin osasto Kauttualle perustettiin ennen marraskuun lakkoja, sillä tästä on maininta liiton kirjoissa.¹⁵⁴

Osaston perustamisajankohtana on pidetty vuotta 1914. Tieto perustuu Arvi Kontulan 30-vuotishistoriaan, joka tässäkin tutkimuksessa on aiemmin mainittu.. Ammattiosaston myöhemmissä historiikeissa on toistettu Kontulan tekemää tutkimusta ja sitä kautta vuosi 1914 on jäänyt elämään ammattiosaston perustamisvuodeksi. Koska myös *Sosialidemokraatin* maakuntakirjeissä tehtaalla virinneet toimikunnat näyttävät nousseet ammatillisen järjestäytymisen päänavaajiksi, on mahdollista, että vanhat työntekijät ovat muistelleet vastaavanlaisten toimikuntien virinneen aiemminkin. Ne ovat olleet eräänlaisia ammattiosastojen esiasteita keskittyen aina jonkin tietyn epäkohdan poistamiseen. Tätä olettaa tukevat myös Arvo Santosen tutkimusten ohessa julkaistun dokumenttikokoelman asiakirjajäljennökset: Sisällissodan jälkeisissä kuulustelupöytäkirjoissa kauttualaiset paperityöläiset kertoivat kuuluneensa Kauttuan paperityöläisten ammattiosastoon, joka oli toiminut vuodesta 1917 lähtien.¹⁵⁵

Oksasen Paperiliiton 50-vuotishistoriassa Kauttuan paperityöläisten ammattiosasto mainitaan ensimmäisen kerran juuri vuonna 1917, jolloin se liittyi Paperiteollisuustyöväen liiton jäseneksi. Jäsenmääräksi on ilmoitettu 86.¹⁵⁶ Järjestäytymisaste on ollut korkea, sillä paperitehtaalla työskenteli kyseisenä vuonna 129 henkeä. *Sosialidemokraatin* aiempien kirjoitusten tunnelmaan verrattuna poliittinen ilmapiiri tehtaalla tuntuu muuttuneen rajusti. Tästä voidaan päätellä, että työväenaate oli omaksuttu jo aiemmin, mutta vasta vuoden 1917 myllerryksessä ne pääsivät nousemaan pintaan.

---

¹⁵⁴ Sos. dem. 28.4.1917; Oksanen 1957, 127.

¹⁵⁵ Ks. Santonen 2001, osa III:dokumenttikokoelma.

¹⁵⁶ Oksanen 1957, 127.

Ammattiosaston suuri jäsenmäärä ei selity pelkästään aktiivisella agitaatiolla yhdyskunnassa. Jäsenmäärää on pidettävä merkittävänä, sillä vielä vuoden 1916 lopulla ammattiosaston kannatuksesta ei ollut tietoaakaan. Keskeinen tekijä oli varmasti työläisten toimikuntien onnistuminen ja yhteiskunnallisen tilanteen radikaali muuttuminen. Nämä tekijät yhdessä tarjosivat väylän pitkäaikaisen patouman purkautumiselle. Jäsenryntäys antaisi viitteitä siitä, että osastoon kuulumisesta tuli yhtäkkiä normaalimpaa kuin olla kuulumatta siihen.

Arvi Kontulan kirjoittaman historiikin perusteella vastaperustetun ammattiosaston puheenjohtajaksi valittiin Kalle Heino, sihteeriksi Oskari Halme ja rahastonhoitajaksi Oskar Fleming. Kontulan historiikin perusteella ammattiosaston perustaminen ajoittui huhtikuun loppuun, sillä hän kirjoittaa: "Paperitehtaan työläisten järjestäytymisjuhlat huipentuivat vappuna, jolloin työläiset marssivat näyttävänä kulkueena yhdessä Euran työväenyhdistyksen kanssa. Marssille osallistui yhteensä yli 400 henkeä."¹⁵⁷

Kyseessä on saattanut myös olla kahdeksan tunnin työpäivän saavuttamisen juhlinta, mutta on toki mahdollista, että ammattiosasto on päätetty perustaa ensimmäisten työväestön saavuttamien voittojen jälkeen. Työläisten toimikuntien merkitystä on tämänkin seikan valossa syytä korostaa.

Ammattiosaston perustaminen ja sen ensimmäiset saavutukset tapahtuivat lopulta hyvin lyhyessä ajassa. Tämä tukee väitettä, että sosialismi aatteena omaksuttiin jo hyvin varhain. Kautturalaiset äänestivät ahkerasti sosialisteja heti ensimmäisistä eduskuntavaaleista lähtien, mutta tämä ei vielä tarkoittanut ammattiyhdistysliikkeen kannattamista. Eduskuntavaalit tähtäsivät valtiollisen vallan tavoitteluun, kun ammattiyhdistysliike kamppaili paikallisen ja kansallisen vallan välimaastossa. Ammattiyhdistysliike ei ollut niin vahva kansallisella tasolla, että se olisi pystynyt kannattelemaan Kauttuan kaltaista eristyksissä ja hyvin paternalistisessa järjestyksessä elävää työväestöä.

Euran työväenyhdistyksen rooli oli merkittävä paikallisen ammattiyhdistysliikkeen syntymiseksi, vaikka ammattiyhdistysliikkeen jäsenyys ei kaikille merkinnyt poliittisen aatteen kannattamista vaan mahdollisuutta parantaa työolosuhteita. Suomessa SDP:n kannatus oli suurempaa kuin ammattiyhdistysliikkeen suosio, ja Eurassa tilanne oli aivan vastaavanlainen. Tämän osoittaa jo korkea äänestysaktiivisuus ja SDP:n suosio ensimmäisistä eduskuntavaaleista lähtien.

---

¹⁵⁷ Työväen arkisto 331.88.676. Paperiliitto HA 2.

Kauttuan yhdyskunnan ammattiyhdistysliikkeen perustamiseen pyrkineet henkilöt olivat sitoutuneet myös työväenliikkeen poliittiseen toimintaan. He toimivat Euran työväenyhdistyksessä ja olivat sitä kautta sidoksissa paikkakunnan muuhun työväestöön. Sieltä he saivat myös vaikutteita ammattiyhdistysliikkeen toimintaan. Järjestäytymättömien työläisten kohdalla aktiivinen äänestyskäyttäytyminen eduskuntavaaleissa osoittaa, että myös he ovat kannattaneet työväenliikkeen tavoitteita. Ammattiyhdistysliikkeen perustamista tämä ei kuitenkaan edesauttanut, sillä usko joukkovoiman mahdollisuuksiin ei riittänyt vanhan järjestyksen murtamiseen.¹⁵⁸

Tämän vuoksi Euran työväenyhdistyksen merkitys kauttuan tehdasyhdyskunnan ammattiyhdistysagitaattoreille oli erittäin tärkeä. Työväenliikkeeseen toimintaan sitoutuneet agitaation ylläpitäjät saivat Euran työväenyhdistykseltä tukea toimintaansa, mikä on ollut varsin eristyksissä olleelle tehdasyhdyskunnalle erittäin tärkeää. Ammattiosastojen suosio kasvoi usein jonkin tietyn hetkellisen pyrkimyksen, esimerkiksi palkkaliikkeen, seurauksena, ja heilahtelut jäsenmäärissä olivat monesti suuria.¹⁵⁹ Kauttuallakin aktiivisuus jakautui selkeästi sykleihin, jolloin lehtikirjoitukset ja agitaatio on ollut normaalioloja yleisempää. Kauttuan tapauksessa aktiivisuus sai usein ulkopuolisen sysäyksen, kun työväenyhdistys pyrki edesauttamaan ammattiosastojen perustamista ja järjesti agitaatiotilaisuuksia, kuten puhujia Paperiteollisuustyöväen liitosta.

Ulkopuolisen sysäyksen tarpeellisuutta korostaa Euran työväenyhdistyksen vaikutuksen lisäksi yhteiskunnallisen muutoksen alkaminen, mihin vastaperustettu ammattiosasto ajautui mukaan. Tunne, että yhteiskunta ja myös työmarkkinasuhteet olivat muuttumassa, tarttui ja antoi pontta ja motivaatiota sen toiminnalle. Ammattiosaston perustaminen ajoittui hyvin hetkeen, jolloin aktionismi työpakoilla nosti jälleen päätään. Paperiteollisuuden alalta raportoitiin kevään ja kesän ajalta 17 lakkoa sekä lukuisia rauhanomaisia palkkaliikkeitä. Kahdeksan tunnin työaika toteutui yleisesti kesään mennessä ja palkankorotusvaatimukset menivät läpi.¹⁶⁰ Näin kävi myös Kauttuan paperitehtaalla.

Vanhaa järjestystä repivä toimintakulttuuri alkoi myös yhteiskunnan tasolla. Venäjän vallankumouksessa tsaari syrjäytettiin, mikä aiheutti Suomeen valtatyhjiön. Suomessa ei ollut omaa sotaväkeä eikä auktoriteettia, joka olisi noussut pitämään yllä järjestystä. Niin sekä

---

¹⁵⁸ Teräs 2001, 182, 189

¹⁵⁹ Teräs 2001, 182, 189.

¹⁶⁰ Kujala 2006, 64.

työväestö että porvaristo perustivat omia kaartejaan. Ensisijaisena tavoitteena molemmilla, niin työväen punakaarteilla kuin porvarien suojeluskunnillakin, oli järjestyksestä huolehtiminen. Punakaarteissa esiintyi kuitenkin myös vallankumouksellisuutta. Vaikka vallankumous ei ollut alun perin keskeinen tavoite, joukossa oli niitä, joille kaarti tarjosi mahdollisuuden vallankumoukseen Venäjän esimerkkiä noudattaen.¹⁶¹ Punakaarteilla pyrittiin myös vastaamaan porvarien organisoitumiseen. Vielä elokuussa 1917 Satakunnassa porvarien suojeluskuntia oli 24:ssä mutta työväenkaarteja vasta neljässä kunnassa.

Punakaarteja käytettiin myös painostuskeinona lakiuudistuksiin pyrittäessä. Sosialidemokraattienemmistöisen eduskunnan hajottamisen ja uusien vaalien pettymysten johdosta SAJ kehotti perustamaan työväenkaarteja. Kesällä SDP oli linjannut, että kaarteja voitiin käyttää myös työaikalain ja kunnallislakien puolesta käydyn kampanjan yhteydessä. Ammatillisen liikkeen keskeinen pyrkimys oli saada voimaan kahdeksan tunnin työpäivä keväällä 1917. Ensimmäisenä tavoite saavutettiin metalliteollisuudessa, ja muut alat seurasivat pian perässä. Eurassakin työväestöllä oli vahva tavoite päästä osalliseksi muassa kunnalliseen päätöksentekoon, ja paikallinen kaarti perustettiin turvaamaan työväestön asema paikallispolitiikassa.¹⁶²

SDP ja myös Paperiteollisuustyöväen liitto korostivat maltillista käyttäytymistä palkka- ja työaikavaatimuksissa. Liittotoimikunta kehotti käymään työaikataisteluun mieluummin neuvotteluilla kuin lakoilla, eikä lakkoihin myönnetty liiton tasolta lupia. Lakot kuitenkin yleistyivät, vaikka myös SAJ:n tasolla kehoitettiin mieluummin neuvotteluihin. Kesästä 1917 lähtien paperintuotannon väheneminen ja sitä myötä kasvanut työttömyys kuitenkin hillitsivät lakkointoa. Kesästä alkaen tilanne rauhoittui, ja ennen marraskuun yleislakkoa työtaisteluja ei paperiteollisuuspaikkakunnilla juuri puhjennut.¹⁶³

---

¹⁶¹ Alapuro ym. 1987, 251–254.

¹⁶² Alapuro ym. 1987, 254–256; Ala-Kapee & Valkonen 1982, 395–400; Santonen 2007, 28–29.

¹⁶³ Kalela 1981, 43; Kujala 2006, 59–60.

6. Sekasorto vie ammattiyhdistysliikkeen taantumukseen

Jorma Kalela ja myöhemmin Antti Kujala ovat päätyneet johtopäätökseen, että ilman sisällissotaa työmarkkinasuhteet olisivat todennäköisesti myös Suomessa kehittyneet kohti skandinaavista, työehtosopimukseen perustuvaa suuntaa. Valtasuhteet muuttuivat vuoden 1917 tapahtumien johdosta olennaisesti, eikä ammattiyhdistysliikettä voinut enää sivuuttaa työpaikoilla. Vuoden 1917 alun kehitys lupaili hyvää, sillä yllättävän monella työpaikalla työnjohto oli valmis neuvottelemaan työväestön kanssa. SAJ:n kannalta tilanne oli myös kehittymässä parempaan suuntaan, sillä vuoden 1917 lopussa ammattiyhdistysliikkeen asema kohentui huomattavan rajusti lisääntyvän jäsenistön vuoksi. Suomen Ammattijärjestön jäsenmäärä ylitti ensi kertaa SDP:n jäsenmäärän, ja se ryhtyi johtamaan taistelua ammatillisista kysymyksistä. Paperiteollisuustyöväen liittoon kuului vuoden 1917 lopulla yhteensä 8420 jäsentä: lisäystä vuoteen 1916 oli 6311 henkilöä. Liitto oli Suomen Ammattijärjestön kuudenneksi suurin.¹⁶⁴

Kuitenkin sisällissotaan ajaututtiin miltei vääjäämättömästi, sillä tsaarinvallan aikaisten venäläistämiskausien vuoksi yhteiskunnalliseen tilanteeseen ei saatu tarvittavia muutoksia. Suomen yhteiskunta oli alkanut muuttua jo 1870-luvulta merkittävästi, mutta uudistuvassa ympäristössä esitettyjä muutosvaatimuksia ei oltu saatu rauhanomaisesti toteutettua.

Itsenäistyminen vuoden 1917 lopulla aiheutti Suomessa valtatyhjiön juuri silloin, kun poliittinen tilanne oli tulenarka. Suomeen ei ollut ehtinyt syntyä valtarakenteita ja mekanismeja, jolla yhteiskunnallisia ristiriitoja olisi kyetty ratkaisemaan. Syttyi kansalaissota, joka taannutti reformipolitiikan kehityksen. Tämä koski myös työmarkkinasuhteita, sillä sodan seurauksena ammattiyhdistysliikkeen toiminta lamaantui ja sen asema virallisena neuvotteluosapuolena hyväksyttiin vasta yli 20 vuoden päästä.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ Kalela 1981, 43; Kujala 2006, 65; Ala-Kapee & Valkonen 1982, 409–410.

¹⁶⁵ Kujala 2006, 65.

6.1. Marraskuun 1917 lakkoliike

Vaikka osa työväestön vaatimuksista, kuten kahdeksan tunnin työpäivä, palkankorotukset ja paikalliset työsopimukset, toteutui vuonna 1917, yhteiskunnan levottomuus kasvoi. Valtakunnallinen poliittinen tilanne kiristyi selvästi syksyllä, kun Venäjän väliaikainen hallitus hajotti Suomen eduskunnan ja uusissa vaaleissa porvaristo nousi enemmistöasemaan. Porvariston keskeinen tavoite oli irtautua Venäjästä, missä kommunistit nousivat valtaan lokakuun vallankumouksessa. Suomessa enemmistöaseman menetys oli pettymys sosiaalidemokraateille, jonka oli nyt aiempaa vaikeampaa saada uudistuksiaan läpi.¹⁶⁶

Paperiteollisuustyöväen liiton tasolla oltiin edelleen neuvottelulinjan kannalla, työväestön keskuudessa tyytymättömyys lisääntyi ja radikalismi alkoi monen mielestä tuntua ainoalta mahdollisuudelta. Vallankumouksellinen mieliala levisi Suomeen Venäjältä, kun sosialistien onnistunut vallankumous rohkaisi suomalaista työväestöä. Kentältä tulevan paineen vuoksi SDP esitti uudelle eduskunnalle radikaalin ”Me vaadimme” -ohjelman. Siinä vaadittiin elintarvikepulan ratkaisemista, työttömille avustuksia, työllisyystilanteen parantamista, uusia kunnallislakeja ja torpparien vapauttamista. Lopulta hallituksen ja uuden porvarienemmistöisen eduskunnan kieltäytyessä hyväksymästä vaatimuksia sosiaalidemokraattivaikuttajista koottu Työväen Vallankumouksellinen Keskusneuvosto julisti yleislakon 14. marraskuuta 1917.¹⁶⁷

Muutama päivä ennen yleislakkoa työläisten euralaisten järjestökaarti organisoitui komppaniaksi. Sen puheenjohtajaksi valittiin Juho Forsell, joka oli työväenyhdistyksen rahastonhoitaja ja entinen puheenjohtaja. Myös silloinen työväenyhdistyksen puheenjohtaja, tehtaalainen Oskar Tuomi, kuului Euran punakaartin johtoon.¹⁶⁸

Sosialidemokraattiin lähetettyjen paikallisraporttien mukaan yleislakko alkoi Eurassa 15. marraskuuta, jolloin Kauttualta työläiset marssivat kohti Euran työväentaloa. Myös euralaiset työläiset liittyivät marssiin. Työväentalolle kertyi kaikkiaan 300–400 henkeä. Lakkopäivinä päätettiin kokoontua Euran työväentalolle kuulemaan lakkouutisia, joita saatiin Porista ja Raumalta – lehdet eivät lakkopäivinä nimittäin ilmestyneet.

---

¹⁶⁶ Haapala 1995, 235–241; Kujala 2006, 46.

¹⁶⁷ Ala-Kapee, Valkonen 1982, 419–421; Rantanen 2006, 59–60.

¹⁶⁸ Santonen 2007, 28–29.

Lakko oli ensimmäinen mittava työväestön organisoima työtaistelu Kauttuan paperitehtaan elinaikana. Vasta perustettuun paperiosastoon virtasi jäseniä, ja järjestäytyneet paperityöläiset olivat sankoin joukoin mukana lakossa. Lakko kesti kaikkiaan neljä päivää päättyen jo seuraavana maanantaina 19. marraskuuta. Lakko sujui Eurassa muutoinkin rauhallisesti paikallisten puna- ja valkokaartin pitäessä omaa vartiointiaan. Työväestön kertoma tunnelmakuvaus paikkakunnalta on hyvin lähellä totuutta, sillä myös Raumalla ilmestyneessä porvariston sanomalehdessä Länsi-Suomessa Euran yleislakkoa keuhuttiin rauhalliseksi monen muun paikkakunnan kauheuksiin verrattuna. Lakon jopa mainittiin ”kantaneen sitä rauhallisen mielenosoituksen leimaa, joksi se yleisestikin oli kai tarkoitettu”.¹⁶⁹

Lakon jälkeen eduskunta vahvisti lain kahdeksan tunnin työpäivästä ja äänioikeutta laajentaneen kuntavaalilain. Lakko ei kuitenkaan tuonut valtaa takaisin työväestölle, vaan senaatin muodostivat porvaripuolueet. Elintarvikepulaan ei näkynyt ratkaisua. Lisäksi monella tehtaalla oli jo saavutettu kahdeksan tunnin työaika, joten lakkoon oltiin pettyneitä. Myöskään Kauttuan tehtailla uudistus ei tässä vaiheessa vaikuttanut työläisten oloihin, sillä tehtaalla oli siirrytty kahdeksan tunnin työpäivään jo huhtikuussa. Lakolla oli kuitenkin symbolinen merkitys, ja se sai työväestön toivomaan entistä suorempaa toimintaa. Marraskuun yleislakosta lähtien levottomuutena purkautuneet yhteiskunnalliset erimielisyydet eivät saaneet rauhanomaista ratkaisua. Poliittisesti jännittynyt tilanne johti lopulta kansalaissodan syttymiseen vuoden 1918 alussa.

Eurassa punakaartin maltillisuutta edusti kaartin johdossa olleet reformipolitiikkaa kannattaneet sosialidemokraatit. Arvo Santonen on osuuskaupan pöytäkirjojen perusteella päätenyt siihen, että sovinnonhalua paikkakunnalla riitti: työväen puolelta punakaartin johtomies Juho Forsell pyrki säilyttämään rauhalliset olot ja neuvotteluyhteydet valkokaartiin vielä vuonna 1917. Toinen rauhanomaiseen ratkaisuun pyrkinyt työväen edustaja oli Frans Grönroos, joka lopulta jättäytyi punakaartin ulkopuolelle. Sovinnonhalua paikkakunnalla riitti myös suojeluskuntalaisten puolelta, sillä paikallinen osuuskauppa säilyi jakamattomana poikkeuksellisen kauan, eli lokakuuhun saakka. Osapuolet tunnustelivat jopa yhteistyön mahdollisuutta mahdollisten levottomuuksien syttyessä.¹⁷⁰

Kuitenkin puolueen vasen laita otti sijaa punakaartissa. Forsellin tilalle punakaartin johtoon tuli Emil Jokinen, mutta Forsell jatkoi silti vielä tammikuussa 1918 sovittelulinjaa paikallisten

---

¹⁶⁹ Sos.dem. 21.11.1917 ja 24.11.1917; Länsi-Suomi 27.11.1917 ja 4.12.1917.

¹⁷⁰ Santonen 2001, 79.

porvarien kanssa. Forsellin maltillinen suuntaus ei enää saanut kannatusta työväenyhdistyksessä. Linja siirtyi jyrkemmälle suunnalle ja tammikuussa yhdistyksen johtoon nousivat radikaalimpien toimien kannattajat.¹⁷¹

Punakaartien linja ajautui vallankumoukselliseksi myös muualla Suomessa. Aseellinen konflikti näytti yhä todennäköisemmältä, kun hallitus alkoi tehdä suojeluskunnista Suomen virallista järjestyksenvalvojaa yleislakon jälkeen. Tämä olisi merkinnyt työväenkaartien muuttumista laittomiksi joukoiksi ja alistumista porvarien ylivaltaan. Punakaartit siis jatkoivat toimintaansa työväestön puolustus- ja painostuskaarteina. Kauttuaan tehtaalaiset liittyivät sankoin joukoin punakaartin jäseniksi. He muodostivat miltei kolmasosan koko Euran punakaartista. Punakaartin kaikkiaan 327 jäsenestä tehtaalaisia oli 94, joista miehiä oli 87 ja naisia 7. Määrä ylitti jopa ammattiosaston jäsenmäärän.¹⁷²

Jussi Koivuniemi on todennut, että pienissä tehdasyhdistyksissä tehtaiden työntekijöiden oli miltei mahdotonta olla liittymättä paikalliseen kaartiin. Tilanne on varmasti ollut vastaavanlainen Eurassa, jossa järjestäytymisaste tehtaalaisten keskuudessa oli lähellä sataa prosenttia. Työyhteisön sosiaalista painetta oli vaikea murtaa, sillä kaartien ulkopuolelle jättäytyminen olisi ollut poikkeavaa. Monelle kaartiin lähtö oli puhtaasti myös taloudellinen kysymys, sillä punakaarti maksoi palkkaa 15 markkaa päivältä, mikä oli enemmän kuin tehtaalta saatu palkka. Lisäksi sodan syttyessä tehdas oli pysähdyksissä ja myös palkanmaksu oli keskeytetty. Tämän vuoksi ammattiosastot olivat tehokkaita värväyskanavia.¹⁷³

Tammikuussa 1918 suojeluskunnat, punakaartit ja venäläiset sotilaat kahakoivat keskenään eri puolilla maata. Eduskunta myönsi senaatille valtuudet lujan järjestysvallan luomiseksi maahan, ja porvarillinen senaatti julisti suojeluskunnat hallituksen virallisiksi joukoiksi. Tämä enteili jo luokkasotaa.¹⁷⁴

---

¹⁷¹ Santonen 2001; 79–82.

¹⁷² Santonen 2001, 176.

¹⁷³ Koivuniemi 2000, 128; Santonen 2001, 176; Lappalainen 1981, 155–168.

¹⁷⁴ Rantanen 2006, 62.

6.2. Sisällissota katkaisee ammattiyhdistysliikkeen kehityksen

Hallituksen joukot alkoivat riisua venäläisiä sotilaita aseista Pohjanmaalla tammikuun 27. ja 28. päivän välisenä yönä. Samaan aikaan Sosialidemokraattinen puolue päätti lähteä vallankumouksen tielle ja otti vallan haltuunsa Helsingissä. Punaisen Suomen johtoon asetettiin Kansanvaltuuskunta, joka muun muassa pyrki pitämään punaisten hallussa olevia Etelä-Suomen tehtaita käynnissä. Esimerkiksi Tampereella ja Kymi Osakeyhtiön tehtailla työläiset ottivat tuotantovälineet haltuunsa. Toiminta oli kuitenkin lähes mahdotonta käynnissä olevan sisällissodan takia. Tämän vuoksi työttömyys lisääntyi ja samalla elintarvikepula paheni entisestään.

Eura kuului punaisen Suomen alueisiin, mutta se ei ollut mitenkään tapahtumien keskiössä. Punakaartin linjan kiristymisestä huolimatta kaartin organisoituminen tapahtui Eurassa hajanaisemmin kuin muulla lähiseudulla. Vauhtia punakaartin toiminnalle antoi Yläneen punakaartin ”lentävän osaston” ilmestyminen paikkakunnalle, ja he aloittivat porvarien aseiden takavarikoinnin 7. helmikuuta 1918. Iltaan mennessä punakaartit valvoivat paikallisia kulkureittejä. Ulkopuolisten kaartilaisten vaikutuksesta Kauttuan paperitehtaalla työt keskeytettiin 6. helmikuuta. Marraskuun yleislakosta lähtien tehdas kävi normaalisti aina helmikun alkuun asti, mikä oli osoitus vanhan järjestyksen voimasta.

Helmikuun lopulla kaksi euralaista komppaniaa lähti rintamalle, jossa ne joutuivat ensimmäiseen taisteluunsa Ahlaisissa. Eurassa punakaartit kaappasivat vallan kunnallishallituksen kokouksessa 24. helmikuuta, kun porvarien paikat täytettiin sosialidemokraateilla. Tällä toimella pyrittiin edistämään muun muassa verohuojennuksia vähävaraisille. Kunnallisia uudistuksia ei kuitenkaan ehditty toteuttaa ennen kuin valkoiset joukot ottivat vallan Eurassa 18. huhtikuuta. Joukko punakaartilaisia pyrki pakoon kohti Venäjää, mutta se jäi kiinni Lahden edustalla vapunpäivänä.¹⁷⁵

Sota päättyi 16. toukokuuta valkoisten voitonparaatiin Helsingissä. Sodassa kuoli yhteensä yli 36 000 suomalaista: taisteluissa kaatui 5200 punaista ja 1400 valkoista. Punaisia teloitettiin 7400 ja valkoisia 1400. Vankileireillä oli kaikkiaan 80 000 punaista, joista 11 700 kuoli pääosin nälkään ja tauteihin. Vankileiriltä vapautuneista kuoli myöhemmin vielä 600 punaista. Lisäksi 1800 punaista katosi. Punaisia rangaistiin sodan aikana suorittamastaan terroristista moninkertaisesti sodan jälkeen, mikä selittää sen, että suurin osa sodan uhreista kuoli vasta

---

¹⁷⁵ Santonen 2001, 142–147.

taistelujen tauottua. Teloitukset oli aloitettu jo sodan aikana, jolloin molempien osapuolien väkivallanteot ruokkivat toisiaan. Teloitukset sodan jälkeen olivat usein kollektiivisia ja umpimähkäisiä, ja myös henkilökohtaiset kaunat vaikuttivat teloituspäätöksiin.¹⁷⁶

Eurassa punaisen vallan aikana kaksi raumalaista valkoista sai surmansa ja yksi euralainen valkokaartilainen kuoli Raumalla. Valkoisten tullessa Euraan punakaartilaisia ryhdyttiin vangitsemaan. Nuoranteella istunut kenttäoikeus tuomitsi kuolemaan 14, joista 12 teloitettiin Kauttuan Nummella 21. huhtikuuta. Parin viikon päästä saman kohtalon koki vielä kaksi Euran punakaartin johtohenkilöä. Teloituksista kuvastuu sodanjälkeinen kiihkomielisyys ja sattumanvaraisuus. Ammutuksi tuli esimerkiksi yksi henkilö, joka ei ollut osallistunut punakaartin toimintaan ollenkaan. Hänellä vain sattui olemaan sama nimi, kuin sillä, jonka valkokaarti todellisuudessa halusi ampua. Kaksikko, joka ammuttiin muiden jälkeen, oli joutunut ennen kuolemaansa raa'an väkivallan kohteeksi.¹⁷⁷

Lisäksi 252 henkilöä vangittiin ensin Euran työväentalolle, josta heidät marssitettiin Poriin, sieltä edelleen vankileirille ja valtiorikosoikeuden tuomittaviksi. Vankileireillä tai pian sieltä pois päästyään menehtyi noin 100 euralaista. Taisteluissa euralaisia punakaartilaisia kaatui 10 ja saman verran katosi.¹⁷⁸

On mahdotonta saada selville selviä lukuja, kuinka moni Kauttuan paperitehtaan työläinen tai paperiammattiosaston jäsen sai surmansa tai joutui tuomituksi sodan loppuselvittelyissä. Valtiorikosoikeuden pöytäkirjojen mukaan kaikki tuomitut eivät olleet työväenyhdistyksen tai ammattiosaston jäseniä ja toisaalta kaikki sotaa edeltävänä aikana työväenjärjestöihin osallistuneet eivät olleet mukana punakaartissa. Kuuluvat punakaartilaiset sitten ammattiosastoon tai eivät, menetykset Kauttuan työläisten ja ammattiosaston keskuudessa olivat merkittäviä. Eurassa teloitettujen 16 henkilön joukossa oli ainakin 3 tehtaalaista ja todennäköisesti myös ammattiosaston jäsentä. Sodassa tai vankileirillä kuolleita euralaisia oli yhteensä 107, mutta tehtaalaisten osuutta luvusta on vaikea selvittää, sillä työntekijäluetteloa sotaa edeltävältä ajalta ei ole. Kuolleista Kauttualla asui 58, mutta näistä kaikki eivät varmastikaan olleet tehtaalla töissä, ja toisaalta moni tehtaalainen asui esimerkiksi Kirkonkylällä tai Vaheella. Ammattiosasto itse lähetti *Paperityöläiseen* tiedotteen, jonka

---

¹⁷⁶ Ks. esim Tikka 2006, 12; Kujala 2006, 68.

¹⁷⁷ Santonen 2001, 439–446.

¹⁷⁸ *ibid.*

mukaan 15 ammattiosaston jäsentä oli saanut surmansa. Näiden joukossa ei kuitenkaan ollut sodassa kaatuneita vaan ainoastaan ampumisten ja vankileirien uhrit.¹⁷⁹

Kuolleiden lisäksi 61 tehtaalaista punakaartin jäsentä sai vankeustuomion. Heistä kuusi kuoli vankileirillä. Näiden lisäksi oli muutama, joka karkasi tai kuoli ennen tuomion antamista. Ammattiosaston johtohenkilöt vuodelta 1917 saivat ankarat vankeusrangaistukset. Osaston sihteeri Oskar Heino sai yhdeksän vuoden ja työväenyhdistyksen puheenjohtaja Oskar Tuomi kymmenen vuoden vankeusrangaistuksen. Punakaartin johdossa toiminut Oskar Marjanen sai elinkautisen tuomion. Osaston puheenjohtaja Kalle Heino kuoli Tammisaaren vankileirillä elokuussa 1918.

Kaikkiaan 21 tehtaalaista sai yli kahdeksan vuoden vankeusrangaistuksen. Tehtaalaisista ammattiosaston ja punakaartin johtohenkilöstä ei kuitenkaan teloitettu yhtäkään. Heidän onnensa oli varmasti se, että heitä ei tuomittu Eurassa vaan pääosin Suomenlinnan ja Hämeenlinnan vankileireillä. Siellä heitä ei rinnastettu pahimpaan ”rikollisjoukkoon”, johon he Eurassa olisivat kuuluneet. Tehtaan seitsemästä punakaartiin osallistuneesta naisesta tuomittujen joukossa oli kuusi ja yksi vapautettiin syytteistä. Loput saivat 1,5–3 vuoden vankeusrangaistukset.¹⁸⁰

6.3. Työväenliike sisällissodan raunioilla

Punaisten hävittyä sisällissodan työväenliikkeellä oli lohduton tulevaisuus näkyvissään. Se oli menettänyt kansalaissodassa kaikkiaan yli 26 000 työläistä: joukossa oli sekä miehiä että naisia. SAJ:n vuoden 1917 lopun jäsenmäärästä tämä oli 16,5 prosenttia. Menetykset olivat osuneet erityisesti työväenliikkeen aktiivijäseniin, sillä heidän osuutensa työväenyhdistysten ja ammattiosastojen johdossa katsottiin raskauttavaksi todisteeksi teloitustuomioita jaettaessa. Valkoisten tavoitteena oli kitkeä punainen aate pois työläisistä ja tylsyttää työväenliikkeen terävin kärki.

Aluksi näytti siltä, että tämä tavoite olisi toteutunutkin. Työväenyhdistyksiä ja ammatillisia järjestöjä oli lakkautettu. Minkäänlaista poliittisen tai ammatillisen työväenliikkeen toimintaa ei sallittu ennen vuoden 1918 loppua. Osaava johto oli kuollut tai virui vankileireillä. Lisäksi paikkakuntatasolla pelättiin työväenliikkeeseen leimautumista työnantajan taholta, joten uutta aktiivista väkeä ei liaksi ilmaantunut. Eduskunta kokoontui ensimmäisen kerran

---

¹⁷⁹ Paperityöläinen n:o 1 1920; Santonen 2001; 439–446.

¹⁸⁰ Ks. Santonen 2001, 439–446.

kansalaissodan jälkeen 15. toukokuuta 1918, ja paikalla oli eduskunnan 92 sosialidemokraattisesta edustajasta ainoastaan yksi.¹⁸¹

A. Ahlström osakeyhtiö kärsi myös osaltaan sisällissodasta. Yhtiön 37 pääosin noormarkkulaista toimihenkilöä menetti henkensä sodan aikana. Katkerana muistoissa säilyi myös Noormarkussa tapahtunut yhtiön johdossa olleen Walter Ahlströmin veljen murha. Myös aineellisia vahinkoja oli, mutta ne olivat olosuhteet huomioon ottaen varsin vähäiset. Noormarkussa tuho kohdistui pääkonttoriin ja johtajan asuntoon Havulinnaan. Tuotannosta kärsi vain Varkaus, jossa saha paloi ja lähes valmis sellutehdas vahingoittui valkoisten vallatessa paikkakunnan. Kauttualla paperitehdas säästy aineellisilta vahingoilta, sillä Eurasta kaartit lähtivät muualle rintamalle ja olot säilyivät rauhallisena taistelujen osalta. Yhtiön raaka-ainevarastokin säästy sodan tuhoilta. Tehdas oli siis valmis käynnistettäväksi sodan jälkeen, kunhan työväkeä tehtaaseen löytyi.¹⁸²

Kauttualla yhtiö ja Ahlströmin suku säästy myös henkilövahingoilta, sillä punaista terroria paikkakunnalla ei harjoitettu. Arvo Santosen tutkimuksesta käy ilmi, että Kauttuan paikallisjohtaja Bertel Ahlström kuljetettiin turvaan Kauttualta Noormarkun surmien jälkeen, sillä tämä oli alkanut pelätä henkensä puolesta sukunsa kohtaaman terrorin takia. Bertel Ahlströmiä saapui Eurasta noutamaan Satakunnan punaisen hallinnon apulaisena työskennellyt työmies, jonka motiivina oli ilmeisesti estää terroritekojen jatkuminen. On mahdotonta arvioida, kuinka Ahlströmin olisi käynyt Eurassa punaisten vallan loppuaikana, mutta on luontevaa ajatella, että pidettyyn yhtiönjohtajaan ei olisi kohdistettu väkivaltaa. Tehtaat säilyivät koskemattomina, eikä Euran punaisten vallankumousoikeuden tuomioissa jaettu muutamien tilojen sosialisointeja radikaalimpia toimia. Käytännön toteutuksen tasolle sen tuomioista ei ehtinyt yhtään päätöstä.¹⁸³

Yhtiön tilanne olikin varsin hyvä sodan jälkeen, sillä inflaatio hoiti suuren osan velkataakasta. Vuosien 1915–1917 otetuista 45 miljoonan markan lainoista velan takaisinmaksuarvo oli vain 9 miljoonaa markkaa. Yhtiö tekikin paljon investointeja 1920-luvulla, tosin suurilta osin Varkauden teollisuuslaitokseen ja sahateollisuuteen. Kauttualla investoinnit liittyivät tuotannon rationalisoimiseen konekantaan lisäämällä. Lisäksi tehtaan korjaamo sai oman erillisen rakennuksen.¹⁸⁴

---

¹⁸¹ Ala-Kapee & Valkonen 1982, 445–448.

¹⁸² Schybergson 1992, 113–118; Korvenmaa 1989, 64.

¹⁸³ Santonen 2001, 150–155.

¹⁸⁴ Schybergson 1992, 113–118; Korvenmaa 1989, 64.

Tehdastyöväelle rakennettiin Kauttualla heti kansalaissodan jälkeen uusia asuinrakennuksia. Tehtaan läheisyyteen nousi Tapola vuonna 1918. Vuonna 1920 kolme uutta asuinrakennusta sijoitettiin Mikolanmäelle, joka laajeni vielä 1930-luvun lopulla. Mikolanmäen asuinrakennukset olivat aiempaa suurempia, neljän asunnon kokonaisuuksia. Vanha koulurakennus Väinölä muutettiin työväenasunnoiksi vuonna 1927. Maatalousrakennuksia uusittiin Tallinmäellä, ja sen viereen syntyi talouden ja kaupan alue 1920-luvun lopulla. Alueella toimi torikauppa varsin vilkkaana aina toiseen maailmansotaan saakka.¹⁸⁵

Vuoden 1919 alussa paperitehtaat tuottivat paperinsa vielä varastoon, sillä vienti Venäjälle oli keskeytynyt yhteiskunnallisen levottomuuden vuoksi. Kesästä 1919 alkaen vienti saatiin jälleen vetämään, mutta kohteena olivat tällä kertaa Länsi-Euroopan markkinat. Ensimmäisen maailmasodan jälkeen metsäteollisuuden tuotteilla oli kovasti kysyntää. Sellun ja hiokkeen tuotanto ja vienti olivat parhaiden vuosien tasolla, mutta paperin osalta oli vielä kurottavaa. Suomalaisen paperin vientiä ja kysyntää edesauttoi Suomen korkea inflaatio, jonka vuoksi yhtiöt tyytyivät kilpailijoitaan alhaisempiin hintoihin ja olivat silti erittäin kilpailukykyisiä. Inflaatio siis kääntyi teollisuuden hyväksi mutta palkansaajien tappioksi.¹⁸⁶

Mittavien henkilötappioiden ja pitkien vankeustuomioiden jälkeen Suomen paperitehtailla kärsittiin työvoimapulasta. Menetettyä työvoimaa tai punakaartin toimintaan osallistuneita ei ollut mahdollista kokonaan korvata, joten Suomen työnantajat päättivät yhdessä, ettei punakaartiin osallistuminen ollut este työpaikalle palaamiselle. Syrjintään ei siis velvoitettu, mutta sitä toki esiintyi ja työhönsä palanneiden punaisten harvoin annettiin unohtaa asemaansa.¹⁸⁷

Vuoden 1918 lopulla Kauttuan paperitehtaalla oli työntekijöitä alle puolet vuodentakaiseen verrattuna. Sisällissodan jälkeen tuotanto ei heti löytänyt uomaansa Kauttualla. Vielä vuonna 1919 tuotanto oli vain kolmannes sotaa edeltäneestä ajasta, vaikka työntekijämäärä palautuikin lähes ennalleen. Vuonna 1924 ylitettiin ensimmäistä kertaa aikaisemmat tuotantoluvut, kun sanomalehtipaperia valmistettiin 5700 tonnia. Työntekijöitä paperitehtaalla oli tuolloin hieman alle sata ja puuhiomolla noin 20 henkeä.¹⁸⁸

Tuotantovaikeuksien vuoksi Kauttuan paperitehdas tahtoi takaisin ammattinsa osaavat työmiehet, joten tehtaalta lähetettiin anomuksia työläisten vapauttamiseksi vankileireiltä.

---

¹⁸⁵ Korvenmaa 1989.

¹⁸⁶ Kujala 2006, 72.

¹⁸⁷ Kujala 2006, 70.

¹⁸⁸ Schybergson 1992, liite 1a.

Anomuskirjeistä voi päätellä, että osaavan työvoiman takaisin saaminen oli tilanteessa tärkeintä. Työläisten tehtaan valtauksestakin puhuttiin vain lakkona. Tuotanto oli saatava käyntiin, joten tehtaalta anottiin takaisin vankileiriltä muun muassa Euran punakaartin johtohenkilöitä, kuten Arvo Nordman, Oskar Halme ja Oskar Tuomi.¹⁸⁹

Tilanteen mahdollisti se, etteivät punaiset olleet Kauttualla syyllistyneet terroritekoihin, eikä yhtiön johto tai sen omaisuus kärsinyt minkäänlaisia tappioita. Yhtiöllä ei ollut merkittäviä syitä kantaa kaunaa työläisiä kohtaan: varsinkin kun tilannetta verrataan koko Suomen tapahtumiin. Eurassa suoritettut teloitukset olivat pääasiassa talollisista koostuneiden henkilöiden käsialaa, ja A. Ahlström Osakeyhtiö jättäytyi taka-alalle paikallisissa välienselvittelyissä. Tämä oli eduksi myös työntekijöille, jotka palasivat työhön paperitehtaalle. Vaikka jako punaisiin ja valkoisiin näkyikin pitkään myös tehtaan yhdyskunnassa, ei sodan aikana oltu menty henkilökohtaisuuksiin.

A. Ahlström Osakeyhtiö käytti osoittamaansa suopeutta vanhan järjestyksen ylläpitoon. Työläiset tunsivat olevansa kiitollisuuden velassa sekä armahduksistaan että työpaikoistaan. Yhtiö myös ylensi yhdyskunnassa aiemmin aktiivisesti ammattiyhdistysliikkeessä toimineita henkilöitä työnjohtajiksi 1920-luvun alussa. Heihin kuului muun muassa vuonna 1917 osaston sihteerinä toiminut Oskar Halme, jonka yhtiö anoi vankileiriltä takaisin työhön. Halme asettautui jatkossakin kunnallisvaaleissa ehdokkaaksi sosiaalidemokraattien listalta, mutta ammattiosaston toiminnasta hän jättäytyi hiljalleen pois.¹⁹⁰

---

¹⁸⁹ Santonen 2001, 424–425.

¹⁹⁰ Santonen 2001, 390–395; Osaston pöytäkirjat vuosilta 1920–25.

6.4. Ammattiosaston vaikea uusi alku

Työväenliikkeen toimintaa kieltäviä lakeja alettiin lieventää ulkomaiden, lähinnä muiden Pohjoismaiden painostuksesta. Väinö Tannerin vierailtua Ruotsissa ja Tanskassa alkoi tieto Suomen vankileireistä ja työväenluokan asemasta levitä lehdistössä. Ulkomainen kohu pakotti senaatin puuttumaan vankileiriasiaan, ja ensimmäiset armahdukset annettiin lokakuussa 1918. Euralaisten osalta viimeinen vanki armahdettiin vuonna 1922 – suurin osa oli päässyt vapaaksi jo vuonna 1919.

SAJ vetosi sosiaalihallitukseen ammatillisten järjestöjen toiminnanvapauden puolesta korostaen, ettei ay-liikettä voisi tukahduttaa kovin pitkäksi aikaa. Työnantajat suhtautuivat SAJ:n vetoomukseen kielteisesti ja Suomen Työnantajain Keskusliiton (STK) johtaja totesi, että Suomessa on turha haaveilla työehtosopimuskäytännöstä.

Sosiaalihallituksen kanta asiaan oli kuitenkin se, että ammatillinen järjestötoiminta tulisi sallia. Se teki asiasta vetoimuksen senaatille perustellen kantaansa sillä, että ay-liike oli aiemmin mahdollistanut työehtojen solmimisen ja toiminut merkittävässä roolissa työriitojen sopimismenettelyissä. Lisäksi ay-liikkeen toimintakiellolla pelättiin olevan anarkistisia ja harkitsemattomia vaikutuksia.

Lopulta tilanteen ratkaisi Saksan tappio ensimmäisessä maailmansodassa. Suomen valkoinen senaatti, joka oli ollut Saksan liittolainen, sai nyt länsivalloilta kehotuksen Suomen olojen demokratisoimiseen ja uusien vaalien järjestämiseen. Länsivaltojen painostuksesta työväenliikkeen järjestöt saivat luvan aloittaa toimintansa. SDP aloitti toimintansa vuoden 1918 lopulla, ja se sai itsenäisen Suomen ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 80 paikkaa ja oli eduskunnan suurin puolue.¹⁹¹

Sota ei vaikuttanut Euran poliittiseen kenttään juurikaan muutoksia. Sosiaalidemokraattien kannatus säilyi edelleen vankkana, sillä yli puolet vuoden 1919 eduskuntavaalien äänimäärästä meni sosiaalidemokraateille. Sen sijaan Kauttuan tehdasyhdyskunnan sosiaaliseen järjestykseen sota vaikutti monin tavoin. Kuten koko maassa, Kauttuallakin väestö jakautui kahtia entistä vahvemmin. Kauttualla yhdyskunnan jakautumista edesauttoi sen pienuus. Tilanne oli varsin samankaltainen kuin Jussi Koivuniemi kuvailee Nokian tehdasyhdyskuntaa.

---

¹⁹¹ Ks esim. Ala-Kapee & Valkonen 1982; 449–453, Kujala 2006, 71–72,

Yhteiskunnallinen vastakkainasettelu oli käsin kosketeltavaa, eikä aikaisempaan järjestykseen ollut enää paluuta. Paternalistinen ote muutti muotoaan, mutta ei poistunut kokonaan.¹⁹²

Suomen Ammattijärjestön ensimmäinen kokous sodan jälkeen pidettiin 17. joulukuuta 1918 Helsingissä. Tammikuussa 1919 tulivat voimaan painovapaus- ja yhdistyslait, jotka helpottivat järjestöelämän elpymistä. Kuitenkin valtioneuvoston säätämä niin sanottu punikkipykälä vaikeutti työväestön kokoontumista. Pykälä kielsi yleisen järjestyksen häiritsemisen ja se mahdollisti kokousten hajottamisen varsin vapaan tulkintamahdollisuutensa vuoksi. Suojeluskunnat valvoivat järjestystä ja haittasivat monesti työväenliikkeen toimintaa erilaisilla lupamenettelyillä. SAJ päätti vuonna 1920, etteivät suojeluskuntalaiset saaneet olla ammattiliittojen jäseniä. Joillain paikkakunnilla työväkeä painostettiin jäseniksi suojeluskuntiin, millä saatiin estettyä työläisten liittyminen ammattiyhdistyksiin.¹⁹³

Suomen paperiteollisuustyöväen liiton ensimmäinen liittokokous pidettiin 6. tammikuuta 1919. Liiton rahavarat ja omaisuus olivat suurelta osin kadonneet. Ensimmäinen vuosi meni osastojen avustamiseen, sillä ilman jäseniään ei liitonkaan toiminnasta tulisi mitään. Liiton puheenjohtaja Emil Viljanen korosti marraskuun liittokokouksessa, että kansalais sodan harha-askleet eivät saa toistua. Paperiteollisuustyöväen liitto lähti siis liikkeelle tannerilaisen sosialidemokratian hengessä ja lausui tukensa SDP:lle ja sen parlamentaarisiselle linjalle.¹⁹⁴

Punakaartin toiminnasta sivussa olleet henkilöt herättelivät salaa Euran työväenyhdistystä jo syksyllä 1918. Virallinen järjestäytymiskokous pidettiin vasta vuoden 1919 loppiaisaittona. Yhdistys sai myös työväentalon takaisin käyttöönsä. Työväenyhdistys liittyi suoraan SDP:hen, ja kunnallisvaalit oli sen tärkein toiminta-alue. Vaaleja järjestettiin vuoteen 1925 asti joka vuosi, mikä piti yhdistyksen kiireisenä. Eurassa vasemmiston äänisosuus oli yli 50 prosenttia koko vuosikymmenen, mikä oli varsin harvinaista maalaiskunnissa.¹⁹⁵

Myös paperiammattiosaston jäsenet alkoivat osallistua aktiivisesti kunnallispolitiikkaan. Jo ensimmäisissä kunnallisvaaleissa vuonna 1919 valituksi tuli tehtaan työmies Kustaa Virtanen. Oskar Halme ja Oskar Tuomi osallistuivat aktiivisesti kunnallispolitiikkaan koko 1920-luvun ajan. Heidän lisäksi Arvo Nordman ylsi kahdesti varasijalle.¹⁹⁶

---

¹⁹² SVT, vaalilasto vuodelta 1919; Santonen 2007, 41–42; Koivuniemi 2000, 144.

¹⁹³ Ala-Kapee & Valkonen 1982, 454–455.

¹⁹⁴ Kujala 2006, 73.

¹⁹⁵ Santonen 2007, 34–36.

¹⁹⁶ Euran kunnanarkisto, Euran vaalilautakunnan pöytäkirjat 1919–1930.

Työväenyhdistyksen toiminta oli muutoinkin tärkeää Kauttuan ammattiosaston kannalta. Kauttualaisilla ei omasta takaa ollut edellytyksiä esimerkiksi kokousten järjestämiseen sopivan tilan puutteen vuoksi. Ammattiosaston kokoukset pidettiin Euran työväentalolla, koska tehtaan johto ei vuokrannut palokunnantaloa työväenliikkeen toimintaa varten. Osasto oli vielä vanhastaan työväenyhdistyksen alaosasto, mutta jäsenyys katkesi ay-liikkeen sisäisten ristiriitojen vuoksi vuonna 1923.

Toinen, jopa tärkeämpi tekijä oli Paperiteollisuustyöväen liitto ja sen apu paikallisosastoille. Ilman sen toimintaa Kauttualla olisi todennäköisesti palattu aikaan, jolloin ammattiosastoa ei Kauttualla olisi ollut. Toiminnan uudelleen aloittaminen osoittautui työlääksi toimenpiteeksi, eikä se olisi onnistunut ilman liiton apua. Varsin nuori Kauttuan osasto tarvitsi paitsi sysäyksen uudelle alulle mutta myös apua toiminnan ylläpitämiseen.

Paperiliiton järjestäjä S.J. Mäkinen kiersi paperiteollisuuspaikkakunnilla herättelemässä ammattiosastoja. Oli selvää, että usein paikalliset eivät itse kyenneet perustamaan osastoaan uudelleen, vaan siihen tarvittiin apua liitolta. Aloituskvaikeuden lisäksi Kauttualla, kuten monella muullakin pienellä tehdaspaikkakunnalla, ongelmana olivat aktiivisten toimijoiden puute ja heikko sitoutuminen. Järjestötoiminnan käytännön rutiineista ei ollut kokemusta. Työläiset kiersivät tehtaalta toiselle parempien olojen ja ansioiden perässä. Lisäksi tehtaalle tuli jälleen uutta työvoimaa maaseudulta korvaamaan kansalaissodan aiheuttamaa työvoimapulaa. Heille ei ammattiosaston toiminta ollut tuttua ja toisaalta – aivan kuten tehtaan perustamisenkin aikoihin – työläiset pelkäsivät säännöllisen palkkatyönsä ja asuntoetunsa menettämistä.

Suomen Paperiteollisuustyöväen Kauttuan ammattiosasto n:o 55:n henkiinherättämiskokous pidettiin 17. kesäkuuta 1919 Euran työväenyhdistyksen talolla. Tilaisuudessa Mäkinen korosti teollisuustyöväen ammatillisen järjestäytymisen tärkeyttä. Kokouksessa päätettiinkin laajan keskustelun jälkeen yksimielisesti aloittaa ammattiosaston toiminta. Paikalla oli 23 henkilöä. Jäsenmäärään oli laskenut lähes lähes neljäsosaan vuoden 1917 tilanteesta. Tilanne oli vastaavanlainen kaikkialla Suomessa.¹⁹⁷

Kokouksessa valittiin myös uudet toimihenkilöt. Puheenjohtajaksi valittiin jo vankileiriltä vapautettu Frans Raikunen. Johtokunnan jäseniksi tulivat Armas Väyrynen, Vihtori Nurmi, Oskar Fleming, Kustaa Virtanen ja Juho Kari. Johtokunnasta valittiin kirjuriksi Armas Väyrynen

---

¹⁹⁷ Osaston ptk. 17.6.1919.

ja rahastonhoitajaksi Kustaa Virtanen, jonka tehtävät Armas Väyrynen kohta otti hoitaakseen. Oskar Fleming oli ainoa toimikunnan jäsen, joka oli ollut toimikunnassa jo ennen sisällissotaa. Tilanne kuitenkin muuttui pitkin vuotta 1919, sillä tehtaan anomusten johdosta vankileiriltä armahdettiin vankeja ja myös entisiä osaston aktiiveja saapui takaisin Kauttualle.¹⁹⁸

Osaston suurin haaste oli saada jäseniä liittymään osastoon. Se houkutteli vanhoja jäseniään maksamalla heidän liittoveronsa alkuvuoden ajalta, kuten liitto kehotti menettelemään. Lisäksi kesäkuun loppuun mennessä liittyneille tarjottiin samaa etua. Vuonna 1919 jäsenmäärä oli 48 henkilöä – noin puolet vuoden 1917 jäsenmäärästä.¹⁹⁹ Vaikka jäsenyyden uusiminen tehtiin helpoksi, jäsenmäärän romahdus kuvastaa suhdannejäsenien osuutta vuoden 1917 tilastossa. Sosiaalinen paine ja yhteiskunnalliset levottomuudet olivat edesauttaneet osaston kasvua vuonna 1917, mutta vuonna 1919 yhdyskunnassa ylhäältä tuleva sosiaalinen paine ja yhteiskunnallinen tilanne taas vähensivät sitoutumattomien työntekijöiden järjestäytymistä.

Jäsenten hankinta ja jäsenmaksujen keruu oli hankalaa, sillä toimihenkilöitä jouduttiin vaihtamaan poismuuttaneiden ja tehtävistään luopuneiden tilalle. Osaston rahastonhoitaja vaihtui vuosina 1919–1920 kaikkiaan neljästi, joten jatkuvuutta ei ehtinyt syntyään. Jäsenhankinta suoritettiin pääosin osaston toimihenkilöiden henkilökohtaisella agitaatiolla työpaikoilla ja vapaa-aikana. Jäsenmaksujen keruu vei paljon aikaa, ja rästimaksuja kertyi hiljalleen ja niistä oli vaikea pysyä selvillä toimihenkilövaihdosten vuoksi.²⁰⁰

Osastolla oli vaikeuksia myös osallistujan löytämisessä marraskuisille liittopäiville Tampereelle. Osallistumisesta ehdittiin jo luopuakin, mutta osallistumista pidettiin niin tärkeänä, että lopulta Armas Väyrynen päätettiin lähettää liittokokoukseen. Häntä evästettiin matkalle kertomaan viestiä siitä, että liittoverot eivät saisi nousta liian korkeiksi, koska se karkottaisi alhaisista palkoista kärsiviä työläisiä luopumaan osaston jäsenyydestä.²⁰¹

Osaston varallisuutta yritettiin kartuttaa iltamien pidolla, mutta huvitoimikuntaan ei kuitenkaan riittänyt väkeä. Tilanne muuttui kun marraskuussa Kauttualle palannut Oskar Halme alkoi johtaa pääasiassa osaston naisjäsenistä koostunutta huvitoimikuntaa. Pöytäkirjoissa ei kuitenkaan ole mainintaa onnistuivatko suunnitellut iltamat.

---

¹⁹⁸ Osaston ptk. 17.6.1919 ja 28.9.1919.

¹⁹⁹ Osaston ptk. 17.6.1919.

²⁰⁰ Osaston ptk. 17.6.1919, 28.9.1919, 24.2.1920 ja 16.5.1920.

²⁰¹ Osaston ptk. 19.10.1919.

Osaston toiminta kuihtui varsin pian aktiivisten jäsenten ja rahan puutteen vuoksi. Osaston sihteerinä ja rahastonhoitajana toiminut Armas Värynen menehtyi espanjantautiin, mikä oli lamauttava isku muutoinkin toimijoiden puutteesta kärsivälle osastolle. Liiton apua tarvittiin Kauttualla uudelleen, ja työväentalolla pidettiin jälleen osaston henkiin herättävä kokous 24. helmikuuta 1920. Osaston toiminta ei lähtenyt vieläkkään käyntiin, vaikka kokouspöytäkirjan mukaan oltiin yksimielisiä työn tärkeydestä. Jo kolmannen kerran Kauttualla vieraili liiton järjestäjä toukokuussa 1920. Nämä kaksi kokousta jäivät ainoiksi koko vuoden aikana.²⁰²

Mäkisen vierailun aikana selvisi myös, ettei osastolta ollut lähetetty ollenkaan jäsenmaksujen tilityksiä liitolle. Osaston uusi rahastonhoitaja Vihtori Aaltonen tilitti edellisen vuoden rästimaksut ja kuluvan vuoden maksut liitolle, ja näin raha-asiat saatiin ajan tasalle. Matkalta palattuaan Mäkinen kommentoi *Paperityöläisessä*, että innostus osastoa kohtaan oli Kauttualla miltei olematonta. Hän toivotti osaston toimihenkilöille reippautta, jota hänen mukaansa kentällä puuttui laajemminkin, mutta erityisesti Kauttualla.²⁰³

Suurten kaupunkien työläisten toimintaan verrattuna Kauttuan pienessä tehdasyhdyskunnassa pelättiin pitää ääntä ammattiosaston toiminnasta. Osasto keskittyi kahtena ensimmäisenä vuonna vain toiminnan tasapainon löytämiseen ja sisäisiin asioihin, siinä kuitenkin onnistumatta. Minkäänlaisia vaatimuksia työläisten olojen tai palkkauksen parantamiseksi ei tehtaan johdolle esitetty. Osasto oli yksi liiton pienimmistä, sillä jäseniä vuoden 1920 lopulla oli vain 21. Se oli koko 1920-luvun alhaisin jäsenmäärä Kauttuan osastossa. Naisia osastossa oli ainoastaan kaksi.²⁰⁴

---

²⁰² Osaston ptk 16.6.1920.

²⁰³ Paperityöläinen n:o 7 1920; n:o 11–12 1920.

²⁰⁴ Oksanen 1957, 262.

Taulukko 2. Kauttuan paperitehtaan työntekijämäärä ja ammattiosaston jäsenmäärä vuosina 1917–1925

Vuosi	Paperitehtaan työntekijöiden määrä*	Ammattiosaston jäsenmäärä
1917	130	86
1918	64	-
1919	119	48
1920	150	21
1921	117	53
1922	128	49
1923	105	32
1924	115	27
1925	118	28

*Mukana sekä työläiset että toimihenkilöt

Lähteet: Schybergson 1992, liite 1b; Mäkinen 2014, 220.

Osaston toiminta vakiintui vuonna 1921 ja kokouksia alettiin pitää säännöllisesti. Alkuvuosi kului vielä hiljaiselolla henkilövaihdosten vuoksi, mutta hiljalleen toiminta vilkastui. Osaston jäsenmäärä nousi vuoden 1921 lopussa koko 1920-luvun korkeimmaksi ollen 53 jäsentä, josta miehiä oli 34 ja naisia 19. Koko osaston toimikunta pyrki aktiivisesti hankkimaan jäseniä niin työpaikalla kuin kotiagitaationkin avulla, sillä osaston toiminta oli riippuvainen jäsenmaksutuloista. Ahkera agitointi siis palkittiin, ja *Paperityöläiseen*, eli Paperiteollisuusyhtävien jäsenlehteen kirjoittanut Kauttuan osaston kirjeenvaihtaja oli toiveikas jäsenmäärän kehityksen suhteen. Samassa yhteydessä suomittiin tehtaan järjestäytymättömiä työläisiä, jotka nauttivat järjestäytyneen työväen aikaansaamista voitoista.²⁰⁵

Lehtikirjoittelussa säilyi varsin samanlainen argumentaatio kuin ennen ammattiosaston perustamista: Aikaisemmissa, 1910-luvun *Sosialidemokratissa* julkaistuissa kauttualaisten kirjoituksissa asetelma muotoiltiin valistuneen ja valistumattoman työläisen välille; Nyt vastakkainasettelu muotoiltiin järjestäytyneiden ja järjestäytymättömien työntekijöiden välille. Aikaisemmin valistumattomien työläisten argumentoitiin estävän ammattiosaston toimintamahdollisuudet, mutta nyt heitä syytettiin vapaamatkustamisesta. Sosiaalinen paine oli edelleen yksi keskeisimmistä ammattiyhdistysliikkeen agitaatiokeinoista.

²⁰⁵ Paperityöläinen n:o 1 1922.

Ammattiosasto jäi osaksi Kauttuan tehdasyhdyskuntaa, mutta sen toimintamahdollisuudet olivat varsin rajoitetut, kuten oli tilanne muillakin paperitehdaspaikkakunnilla. Osastojen olemassaolon edellytykset paranivat vuonna 1919 keväällä, kun työnantajaliitto alkoi suhtautua ammattiyhdistysliikkeeseen suopeammin kuin aikaisemmin, mikäli suorista aktioista, kuten lakkotoimista pidättäytyttiin. Ammattijärjestö ajautui vuonna 1920 kommunistien käsiin, mitä ei katsottu työnantajapuolella hyvällä. Paperiteollisuustyöväen liitto säilyi kuitenkin sosialidemokraattien hallussa, mikä selittyy pääasiassa tehdasyhdyskuntien maaseutumaisuudella. Kauttua osasto säilyi vahvasti sosialidemokraattien hallussa, ja se noudatti hyvin varovaista linjaa 1920-luvulla. Muuhun sillä ei pienen jäsenmääränsä ja valta-asemansa vuoksi ollut mahdollisuuttakaan. Kauttuan osasto keskitti toimintansa liiton johdolla pääasiassa valistustoimintaan.²⁰⁶

Jäsenmäärä laski osastossa vuodesta 1922 lähtien. Ammattiosaston saavutukset olivat hyvin vaatimattomia, mikä oli omiaan karkottamaan suhdannejäseniä osastosta. Vuodesta 1922 lähtien osaston toiminta hiipui, ja myös jäsenten hankinta väheni passiivisuuden myötä. Voidaankin katsoa vuoden 1921 kampanjoinnin olleen lyhytaikainen saavutus, ja jäsenien sitouttaminen ei onnistunut heikolta osastolta. Jäsenmäärä heijasti suoraan osaston toiminnan aktiivisuutta.

Yksi keskeinen ongelma Kauttuan osaston toiminnan kannalta oli tilakysymys. Jäsenistöä ei saatu osallistumaan kokouksiin, jotka pidettiin Euran työväentalolla. Tämän vuoksi toimikunta koetti vuonna 1922 löytää lähempänä Kauttua sijaitsevan kokoustilan, jotta kokouksiin tulisi enemmän väkeä. Tilanteeseen ei kuitenkaan saatu muutosta ja harvoiksi jääneet kokoukset pidettiin edelleen Euran työväentalolla. Kauttualla oli olemassa palokunnantalo, mutta sitä yhtiö ei vuokrannut ammattiyhdistysliikkeen toimintaa varten. Vuodesta 1926 lähtien kokouksia alettiin pitää toimikunnan jäsenten asunnoissa.²⁰⁷

Myös Paperiteollisuustyöväen liiton jäsenmäärä jäi kauaksi vuoden 1917 lukemista. Vuonna 1920 paperiteollisuuden 15 000 työläisestä vain 2600 oli järjestäytynyt. Se oli yksi SAJ:n pienimmistä liitoista, kun taas paperialan työnantajaliitto oli yksi STK:n vahvimista. Valtaresurssit kasautuivat täysin työnantajapuolen eduksi, sillä se oli laajasti järjestäytynyt, varallisuutta riitti ja lakonmurtajajärjestö oli työtaistelutilanteissa ylivoimainen. Luultavasti ratkaisevin tekijä paperiteollisuustyöväen liiton heikkouteen ja jäsenmäärän pienuuteen oli se,

---

²⁰⁶ Kujala 2006, 73–75; Mäkinen 2014, 47.

²⁰⁷ Mäkinen 2014, 45.

että suuri osa paperiteollisuuden työvoimasta asui maaseudun tehdasyhdyskunnissa, jossa ei ollut vaihtoehtoisia työpaikkoja ja joissa työläiset olivat edelleen riippuvaisia työnantajastaan. Vastapuolen ylivoimaisuus lannisti työläisiä ja moni varmasti koki, ettei oman toimeentulonsa riskeeraaminen ollut vaivan arvoista.²⁰⁸

Osastot olivat riippuvaisia liitolta saamastaan tuesta, mitä Paperiteollisuustyöväen liitto ei pystynyt tarpeeksi antamaan. Työolot paperitehtailla olivat varsin rauhalliset sisällissodan jälkeen oikeastaan aina 1920-luvun loppuun saakka, jolloin liiton aloitti palkkaliikkeen ajamisen. Vuosina 1919–1927 paperiteollisuudessa ilmoitettiin olleen vain kuusi työtaistelua. Paperialan palkat jäivät jälkeen muista aloista, joten heikko Paperiteollisuustyöväen liitto esitti vuonna 1920 kaksi kertaa palkkojen yleistä korottamista. Se ei saanut työnantajaliittoa edes vastausta. Alan palkankorotukset toteutuivat ainoastaan ammattiosastojen toiminnan seurauksena ja olivat paikallisia.²⁰⁹ Tämä oli työnantajaliittoa selkeä toimintamalli, sillä se ei tunnustanut työntekijöiden liittoa neuvottelukumppaniksi. Tämä heikensi Paperiteollisuustyöväenliittoa entisestään, mikä tietenkin oli työnantajapuolen tarkoitus.

Tilanne antoi työnantajapuolelle mahdollisuuden alhaisen palkkatason ylläpitämiseen, sillä liiton ja ammattiosastojen toiminnassa ei ollut uskottavuutta. Koska liitto ei ollut saanut nostettua palkkoja, työläiset alkoivat kiertää tehtaalta toiselle etsimässä parempia oloja. Tämä luonnollisesti esti osaltaan vahvojen työväenjärjestöjen syntymisen, kun jokainen haki tilanteeseensa parannusta yksin – useimmiten vielä turhaan. Paperiteollisuuden keskituntiansiot olivat Suomen Ammattijärjestön liittojen toiseksi alhaisimmat vuonna 1921. Keskituntiansio alalla oli 3,10 markkaa. Osaltaan tätä selittää se, että alalla oli moniin muihin verrattuna enemmän naistyöntekijöitä, joiden palkkaus jäi selvästi miesten palkkoja alhaisemmiksi. Suurempi merkitys alhaiseen palkkatasoon oli kuitenkin paperitehtaiden sijainnilla: maaseuduilla palkat olivat kauttaaltaan alhaisemmat ja liikaväestö takasi työvoiman saannin. Useinkaan paperitehdaspaikkakunnilla ei myöskään ollut työvoimasta kilpailevaa muuta teollisuutta, joten palkkojen nostolle ei esiintynyt suuria paineita. Kauttua edusti tällaista tilannetta tyypillisimmillään, ja Kauttuun paperitehtaan palkat jäivätkin jälkeen jopa paperiteollisuuden keskiarvosta, sillä vuoden 1922 alussa miesten keskiansio Kauttualla oli 2,5–3,5 markkaa ja naisten 1,5 markkaa.²¹⁰

---

²⁰⁸ Kujala 2006, 74–75.

²⁰⁹ *ibid.*

²¹⁰ TA Paperiliitto sarja EA; Kujala 2006, 75.

Kari Teräs on tuonut esiin, että vuoden 1917 aktionistista toimintatapaa jatkettiin monin paikoin vielä vuonna 1919 ja 1920-luvun alussa. Elintarviketilanne oli edelleen huono ja inflaatio oli voimakasta, joten työntekijöillä oli tarve ajaa palkankorotuksia. Olosuhteet olivat palkkaliikkeille suotuisat sillä työvoiman kysyntä sodan jälkeen nosti työntekijöiden palkkaliikkeiden onnistumismahdollisuuksia. Työntekijät alkoivat tehdä työpaikkakohtaisia palkankorotusesityksiä, joita vasemmistolaistuva ammattiyhdistys ei ryhtynyt sovitteluun. Se pyrki tukemaan työntekijöiden omaehtoista liikehdintää, joka kanavoitui vuotta 1917 useammin ammattiyhdistysliikkeen kautta.²¹¹

Paperiteollisuuden erityispiirteet sekä selittivät että aiheuttivat alan työntekijäjärjestöjen heikkoutta. Aktionistisia palkkaliikkeitä ei juuri ollut, ja nekin muutama lakko, jotka 1920-luvun alussa toteutuivat, päättyivät pääsääntöisesti työntekijäpuolen tappioon. Palkkaliikkeet onnistuivat paikallisina ja rauhanomaisina, joten aktionistinen toimintatapa ei kannattanut. Paperiteollisuus onnistui näin säilyttämään valta-asemansa työpaikoilla ja paternalistinen järjestys säilyi monin paikoin, vaikkakin aiempaa lievemmin.

---

²¹¹ Teräs 2001, 302–308.

7. Johtopäätökset

Kauttuan ammatilliseen järjestäytymiseen johtanut aika on jaettavissa kolmeen eri ajanjaksoon. Paperitehtaan perustamisesta aina vuoden 1917 alkuun saakka kattavaa aikakaudella yhdyskunnassa vallitsi huomattavasti vahvemmin ammatillista järjestäytymistä estäneet tekijät. Tilanne muuttui, kun vuoden 1917 Venäjän maaliskuun vallankumouksen aiheuttama yhteiskunnallinen levottomuus levisi Suomeen. Kauttualla tempauduttiin ensimmäistä kertaa mukaan kansalliseen kehitykseen, joka kyseenalaisti aiempia valtarakenteita niin yhteiskunnassa kuin työpaikoilla. Tähän myllerrysten aikakauteen ajoittuu myös Kauttuan ammattiosaston perustaminen maaliskuussa 1917. Ammattiyhdistysliikkeen voima oli kollektiivisessa toiminnassa, johon Kauttuan ammattiosasto tarvitsi ulkopuolista apua. Valkoisten voittoon päättynyt sisällissota kuitenkin katkaisi työväestön näkökulmasta suotuisan kehityksen, ja Kauttualla alkoivat vaikeudet ammattiyhdistysliikkeen toiminnan vakiinnuttamisessa.

Kauttuan tehdasyhdyskunnan alkutaivalta kuvasti vahvasti ruukin perintönä saatu paternalistisen järjestelmän säilyminen. Sosiaalisen järjestyksen jatkuvuus oli luonnollista, sillä rautaruukin työntekijät siirtyivät paperitehtaalle töihin ja muodostivat vanhoina paikallisina uuden tehdasyhdyskunnan tukijalan. Valtarakenteet noudattelivat sääty-yhteiskunnan järjestys, jossa työntekijöiden keskuudessa vallitsivat keskinäiset hierarkiat sekä sitoutuminen työnantajaan. Vaikka rautaruukin perintö paperitehdasyhdyskunnalle toi omanlaisen leimansa, Kauttua edusti tyypillisimmillään maaseutumaista paperitehdaspaikkakuntaa, jossa tehdas oli ainoa lähiseudulla ja yhtiön, tässä tapauksessa A. Ahlström Osakeyhtiön arvovalta oli keskeinen.

Paperitehtaan käynnistyttyä kasvavan tehdasyhdyskunnan työläiset tulivat Kauttualle pääosin ympäröivältä maaseudulta, eikä tälle väelle työväenliikkeen omaehtoinen omaksuminen ja aktiivisuus ollut ominaista. Kouluttautumaton työvoima oli varsinkin tehtaan alkutaipaleella helppo korvata, mikäli työntekijän toiminta tai asenteet eivät miellyttäneet tehtaan johtoa. Tehdastyö turvasi ympärivuotisen toimeentulon, joten se esiintyi houkuttelevana työpaikkana kausiluontoisuuden ja liikatyöväestön rasittamalla maaseudulla.

Paikallinen toimintaympäristö koostui useammasta yksittäisestä tekijästä, jotka kokonaiskuvassa aiheuttivat kerrannaisvaikutuksia toisiinsa. Työtä ja asemaa tehdasyhdyskunnassa leimasi paternalistisesta riippuvuussuhteesta seurannut pelko. Elämän

perusta rakentui työsuhteesta, joka takasi asunnon, palkkatulon ja kuulumisen yhteisöön. Koska työnantaja vastusti sosialistista työväenliikettä ja ammattiyhdistystoimintaa, niihin kuuluminen olisi riskeerannut työläisen työpaikan ja toimeentulon. Tämän vuoksi työläiset eivät nousseet aktiivisesti vastustamaan paternalistista järjestystä, vaan pyrkivät sopeutumaan ja toimimaan sen asettamien reunaehtojen puitteissa. Asetelma johti horisontaalisten, eli työväestön sisällä muodostuneiden sosiaalisten suhteiden jännittyneisyyteen. Koska järjestäytyneelle kollektiiviselle aktionismille ei ollut toimintaedellytyksiä, kukin pyrki edesauttamaan omien etujensa turvaamista. Tämä osaltaan hidasti työväestön yhteisen tavoitteen ja yhteisöllisyyden tunteen syntymistä.

Ammattiyhdistysliikkeen kannatus ja sosialismin omaksuminen eivät tarkoittaneet samaa asiaa. Niillä toki on oli kytköksiä toisiinsa – varsinkin Euran ja Kauttuan muodostamalla maaseutumaisella alueella. Olisi virheellistä todeta, ettei sosialismi rantautunut Kauttualle ennen vuotta 1917, vaikka ammattiyhdistysliike ei yhteisössä tilaa saanutkaan. Järjestäytyminen ei paikallisesti ollut työväestöä hyödyttävien tapojen ajaa asioitaan, vaan työnantajaan pyrittiin vaikuttamaan muin keinoin. Vuoden 1917 alussa kootut työväestön etujat ajaneet toimikunnat nousivat suureen rooliin paikallisen valtamurroksen toteuttajina. Tämä oli paperiteollisuudessa varsin yleistä, joten kauttualaisten toimintatapa ei muodostanut tässä poikkeusta. Hieman harvinaisempaa on ammattiosaston puuttuminen yhdyskunnasta kokonaan, mutta se kielii enemmän yhtiön vahvasta vastustuksesta kun työläisten tietämättömyydestä sosialismista ja kollektiivisen toiminnan voimasta.

Paikallisella tasolla työnantajan valtaresurssit olivat ylivoimaiset, joten ulkopuolinen vaikutus ja tuki oli keskeistä Kauttuan ammattiosaston perustamiselle ja sen myöhemmälle toiminnalle. Euran työväenyhdistys oli paikallisena sosialismin keskuksena sekä tärkeä agitointijärjestö että toimintakenttä muutamalla tehtaalaiselle aktiivitoimijalle. Työväenyhdistys pyrki edistämään paikallista ammatillista järjestäytymistä jo vuodesta 1911 lähtien.

Myös järjestäytymistä ajaneet tehtaantyytöläiset käyttivät sanomaansa edistääkseen hyväksyen yhdyskunnan ulkopuolelta tulevaa vaikutusta, sanomalehdistöä. Työväenlehdistöllä oli suuri merkitys mielipidevaikuttajana. Paikkakunnan omien kirjeenvaihtajien kirjoittamat maakuntakirjeet lisäsivät kiinnostusta Sosialidemokraatti-lehden lukemiseen. Vaikka kirjoittajat toimivatkin Kauttualla, he yhdistivät paikallisen ja ulkopuolisen tason toimijuutta. Kirjeet julkaistiin nimimerkillä, joten työnantajan oli vaikea puuttua kirjoituksiin ja niiden sisältöihin. Sanomalehti oli ainoa kanava, jossa suora agitointi oli mahdollista.

Kauttuan tehdasyhdyskunnan eristyneisyys muusta työväestöstä päättyi maaliskuussa 1917, jolloin ammattiosasto perustettiin ja se liittyi osaksi Paperiteollisuustyöväen liittoa. Liiton merkitys paikalliselle osastolle oli merkittävä. Se yhdisti kauttualaiset Suomen muihin paperityöläisiin, ja salli paikallisten työolojen vertailun muihin vastaaviin työpaikkoihin.

Yhteiskallinen levottomuus johti marraskuun yleislakkoon ja sisällissodan syttymiseen tammikuussa 1918. Kauttuan tehtaan työläiset olivat ensimmäistä kertaa mukana kollektiivisessa työväenliikkeen aktiossa, joten viimeistään tässä vaiheessa Kauttua riuhtaistiin pois "pimeyden pesästä", jonkalainen yhdyskunta oli *Sosialidemkraatin* kirjeenvaihtajan mukaan vielä 1910-luvun puolivälissä.

Sisällissota kuitenkin keskeytti ammattiyhdistysliikkeen valta-aseman kehittymisen. Kauttualla ammattiosaston toiminnan herättäminen ja rutiinien hoitaminen oli erityisen haasteellista. Lisäksi jäsenmäärä jäi alhaiseksi. Vuoden 1917 tapahtumat näyttäytyvät hetkellisenä irtiottona, jonka epäonnistumisen jälkeen vanhat valtarakenteet palautuivat pääpiirteissään. Työnantajapaternalismi säilyi, vaikka se muutti toimintatapojaan. Paperiteollisuudessa työnantajapuoli säilytti ylivertaisen valta-asemansa muuallakin kuin Kauttualla. Ammattiosaston olemassaoloa ei vastustettu, mutta sen toimintamahdollisuuksia kylläkin. Sisällissodan jälkeisinä vuosina Kauttuan osasto joutui keskittymään enemmän selviytymiseen kuin pyrkimykseen parantaa jäsenistönsä asemaa ja työoloja.

Ammattiosaston toiminnan jatkumisen ja ylläpidon kannalta vuonna 1917 avattu yhteys Paperiteollisuustyöväen liittoon oli keskeinen. Kauttuan työväestö oli edelleen riippuvainen ulkopuolisista ylläpitävistä voimista, varsinkin kun edelliset johtohenkilöt olivat kärsimässä rangaistuksiaan sisällissodan jälkeen. Tämän vuoksi liitto koulutti paikallistoimijoita, joilla ei ollut aiempaa kokemusta yhdistystoiminnasta. Liiton avulla Kauttuan osasto pysyi mukana ammattiyhdistysliikkeen ajankohtaisissa pyrkimyksissä, mikä ei aiemmin ollut mahdollista syrjäisessä tehdasyhteisössä.

8. Lähteet ja kirjallisuus

ARKISTOLÄHTEET:

Sosialidemokraatti-lehti (Sos.dem), Pori 1906–1917. MF.

Euran seurakunnan arkisto, Euran srk:n arkisto

Muuttaneiden luettelot 1905–1917

Kauttuan rippikirjat 1895–1915.

Paperiliiton Kauttuan ammattiosaston arkisto, Eura Kauttua

Osaston pöytäkirjat (ptk) vuosilta 1919–1927

Työväen Arkisto, TA, Helsinki

Paperiliiton historiahankkeet, Sarja HA.

Euran kotiseutuarkisto, Eura

Kauttuan tehdasmuseon arkisto

Kauttuan paperitehtaan järjestyssäännöt vuodelta 1908

Oskar Halmeen henkilöarkisto

Työsopimuksia ja puoluekirjoja

Euran kunnanarkisto, Eura

Euran vaalilautakunnan pöytäkirjat 1919–1930

PAINETUT LÄHTEET:

Suomen Tilastollinen Vuosikirja:

Väkilukutiedot Euran kunnasta vuosilta 1900-1920

Euran kunnan pinta-aratiedot 1900.

Vaalitilasto 1919.

LEHDISTÖ:

Paperityöläinen, Suomen Paperiteollisuustyöväen liitto. 1920–1922.

Me kaikki A. Ahlström Oy:n henkilöstölehti nro. 3/1984. Artikkelit: Helander, Pekka, *Fleming-sepät takoivat itsensä Kauttuan historiaan.*

KIRJALLISUUS:

Ahvenisto, Inkeri, *Tehdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki 2008.

Ala-Kapee, Pirjo & Valkonen, Marjaana, *Yhdessä elämä turvalliseksi – SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930*. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry, 1982.

Alapuro, Risto, *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890 – 1933*. Hanki ja jää. Porvoo 1994.

(toim.) Bonin, Hubert & Thomes, Paul: *Old paternalism, new paternalism, post-paternalism (19th-20th centuries)*. Brussels, Belgium 2013.

Haapala, Pertti, *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväen muodostuminen Tampereella 1820-1920*. SHS Historiallisia tutkimuksia 133. Helsinki.

Haapala, Pertti, *Sosiaalhistoria – johdatus tutkimukseen*. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1989.

(toim)Haapala, Pertti, *Satakunnan historia VII, Nouseva maakunta(1870-1939)*. Satakunnan Museo, Porin kaupunki ja Satakuntaliitto. Pori 2006.

Hentilä, Seppo, *Teoksessa: Kansa liikkeessä*. toim. Alapuro ym. Kirjayhtymä Oy. Helsinki 1987.

Hjerppe, Riitta, *Suomen talous 1860 – 1985. Kasvu ja rakennemuutos*. Helsinki 1988.

Jutikkala, Eino, *Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja*. WSOY. Porvoo 1968.

Järvisalo, M.S., *Kauttuan tehtaiden VPK 1906-66*. Porin Painotuote, Pori 1966.

Keskinen, Lauri, *Agitaatiotilaisuus opetustapahtumana – teoreettinen tarkastelu agitaation vastaanotosta työväenseuroissa*. Teoksessa Launis, Kati & Tikka, Marko (toim.), *Työväki ja kokemus*. Työväen perinteen ja historian tutkimuksen seura, Sastamala 2009.

Kettunen, Pauli, *Teoksessa: Kansa liikkeessä*. toim. Alapuro ym. Kirjayhtymä Oy. Helsinki 1987.

Kettunen, Pauli, *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus: Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930*. SHS Helsinki 1986.

Kettunen, Pauli, *Suojelu, suoritus, subjekti: työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisissa ajattelu- ja toimintatavoissa*. SHS. Helsinki 1994.

Korvenmaa, Pekka, *Kauttua. Tuotanto ja ympäristö 1689-1989*. Uusikaupunki 1989.

Koivuniemi, Jussi, *Tehtaan pillin tahdissa. Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1870 – 1939*. Bibliotheca Historica 64. SKS. Helsinki 2000.

Kuisma, Markku, *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620 – 1920*. SHS. Helsinki 1993.

Kujala, Antti, *Venäjän hallitus ja Suomen työväenliike 1899–1905*. SHS. Helsinki 1995.

- Kujala, Antti, *Paperiliiton historia 1906-2005. Paperiteollisuuden työmarkkinasuhteet ja suomalainen yhteiskunta*. Paperiliitto ry, Vammalan kirjapaino 2006.
- Laakso-Tolkki, Taina, *Rautaruukista paperitehtaaseen. Kauttuan tehdasyhdyskunnan työväestä 1873-1917*. Suomen historian pro-gradu -tutkielma. Tampere 1996.
- Lappalainen, Jussi, *Punakaartin sota I*. Helsinki, 1981.
- Lehto, Veikko, *Paperiliiton Kauttuan ammattiosaston historia 1914-1989*. Paperiliiton Kauttuan Osasto n:o 7 ry. Oy Länsi-Suomi 1989.
- Lehtonen, Heikki, *Yhteisö*. Vastapaino. Tampere 1990.
- Manninen, Juha. Tiede, maailmankuva, kulttuuri. Teoksessa Envall, Markku et. al. *Maailmankuva kulttuurin kokonaisuudessa*. Prometheus-sarja. Pohjoinen. Jyväskylä 1989, 7-112.
- Marttila, Juuso, *Pääomien leikkauspisteessä. Seppäyhteisön erityisasema ja sen kohtalo Strömforsin ja Ramnäsin rautaruukeissa vuosina 1880-1970*. Taloushistorian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos 2006.
- Mäkinen, Minna, *Seiskan sata vuotta. Paperiliiton Kauttuan osasto no 7:n 100-vuotishistoria*. Paperiliiton Kauttuan ammattiosasto no 7 ry. Eura, 2014.
- Nygren, Helge, *1800-luvulla perustetut urheiluseurat*. Suomen urheilumuseosäätiö. Helsinki 1989.
- Nygård, Toivo, *Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä*. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia osa II. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kustannuskiila, Kuopio 1987.
- Oksanen, Jaakko, *50 Vuotta paperityöntekijäin järjestötoimintaa*. Paperiliitto. Helsinki 1957.
- Rantanen, Keijo, *Patruunan suojasta markkinoiden armoille: Paperiliiton Nokian osasto 2 1905-2005*. Paperiliiton Nokian osasto 2 r.y. Tampere, 2006.
- Saarinen, Juhani, *Porin kaupungin historia III*. Porin kaupunki. Pori 1972.
- Santonen, Arvo, *Syvien rivien tasalta: Nyky-Euran eli entisen Euran, Honkilahden ja Hinnerjoen sosiaalinen ja poliittinen kehitys vuosisadan vaihteen suuresta murroksesta kansalaissodan lopputilityksiin, niteet 1/2 ja 2/2*. Avoin Kirja. Hajala 2001.
- Santonen, Arvo, *Syvien rivien tasalta. Eura, Honkilahti ja Hinnerjoki 1917-1918*. Omakustanne Arvo Santonen. Eura 2000.
- Santonen, Arvo, *Euran työväenyhdistyksen vuosisata*. Euran sosiaalidemokraatit. Pori 2007.
- Schybergson, Per, *Työt ja päivät. Ahlströmin historia 1851-1981*. Helsinki 1992.
- Soikkanen, Hannu, *Kohti kansanvaltaa 1. 1899 - 1937*. Vaasa 1975.
- Soikkanen, Hannu, *Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisiin eduskunnan vaaleihin asti*. Porvoo 1961.

- Sulkunen, Irma, Teoksessa: *Kansa liikkeessä*. toim. Alapuro ym. Kirjayhtymä Oy. Helsinki 1987.
- Suodenjoki, Sami, teoksessa *Köyhä Suomen kansa katkoo kahleitansa: Luokka, liike ja yhteiskunta 1880–1918*. (toim.) Suodenjoki, Sami ja Peltola, Jarmo. Tampere University Press: Elektroninen aineisto, 2007.
- Teräs, Kari, *Arjessa ja liikkeessä: verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880–1920*. SKS. Helsinki 2001.
- Tikka, Marko, *Terrorin aika: Suomen levottomat vuodet 1917–1921*. Ajatus kirjat. Jyväskylä 2006.
- Tikka, Marko, Teoksessa: *Kansa kaikkivaltias, suurlakko Suomessa 1905*.(toim.) Haapala, Pertti ym. Kustannusosakeyhtiö Teos. Helsinki 2008.
- Tikka, Marko, *Kun kansa leikki kuningasta: Suomen suurlakko 1905*. SKS. Helsinki 2009.
- Vilkuna, Kustaa H.J., *Arkielämää patriarkalisessa työmiesyhteisössä. Rautaruukkilaiset suurvalta-ajan Suomessa*. Helsinki 1996.
- Vilkuna, Kustaa, *Vuotuinen ajantieto: vanhoista merkkipäivistä ja sekä kansanomaisesta talous- ja sääkalenterista enteineen*. 24. painos (1. laitos 1950). Helsingissä: Otava, 2007.
- Wirilander, Kaarlo, *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. Historiallisia tutkimuksia 93. SHS. Helsinki 1974.